

rg und Marckt
ACH

Vipavski Elaš

letnik XXIII oktober 2008/št. 88

Jesen

Vse polno je darov to naše polje,
jablana trudna klone težke veje.
Še se z neba nam toplo sonce smeje,
ko grozdja sok iskri se dobre volje.

Mladini zdrava kri zdaj v žilah polje,
njej jesen radost v mlado srce seje,
a deda, ki se tam na soncu greje,
pobere s sabo, zanj bo onstran bolje.

Zdaj kmalu lastovka bo poletela
spet v njej poznane daljne tople kraje,
odkoder je spomladi priletela.

Narava bode drugi plašč odela
in mrzel veter bo vselil se v gaje,
kjer zimska tužna pesem bo zvenela.

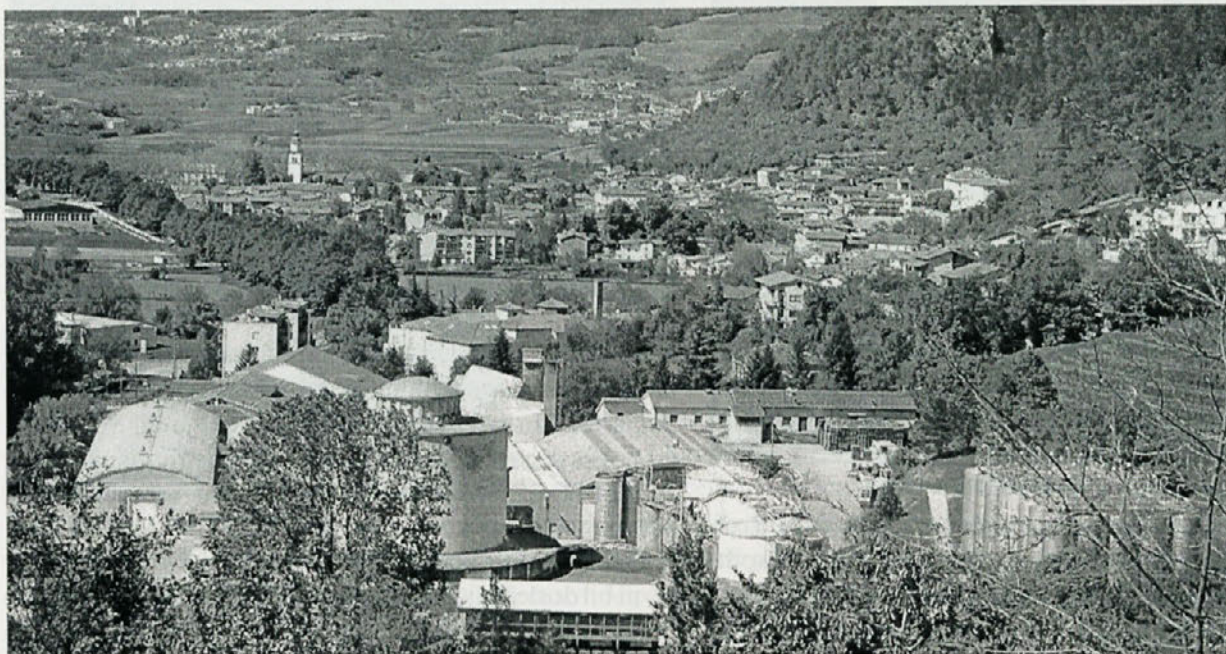
Tea Breščak

Naslovnica:

J.V. Valvasor: Vipava s svojimi gradovi v 17. stoletju

Zgodovina Vipave v očeh poznavalca

1. del

Vipava, središče gornje Vipavske doline

Starost kraja izpričuje že samo ime. Bilo naj bi keltskega izvora in sestavljeno iz besed »vip« ali dolina in »ach« ali skala. Dolina pod skalovjem torej! Tako se imenuje tudi reka, ki izvira za naseljem, pa tudi okoliška dolina, prostrana, rodovitna in vodnata ravnica, ki se širi tja do izliva v reko Sočo. Ostanki predzgodovinskih gradišč kažejo, da je bila okolica že zelo zgodaj poseljena, sledove prvotne Vipave pa so arheologi dolga leta zaman iskali. Čeprav je lokacija ob rečnih izviri in pomembni cesti med Oglejem in prelazom Okro ter antičnim Razdrtim kar klicala po naselbini, so stari zgodovinarji trdili, da je prvotna Vipava živela na lokaciji kasnejšega Starega gradu, kjer naj bi stala tudi manjša vojaška utrdba. Da je bila gosto poseljena tudi dolina pod njo, je najprej opozorila najdba 106 rimskih novcev antonianov, kovanih v obdobju cesarja Karakale v letih 214-217. Šlo je za izgubljenega mošnjaka iz leta 284. Kasneje so prišli na dan še temelji rimskih hiš na Grubljah ob cesti med Vipavo in Vrhpoljem, antična opekarna v Stari Gori pri Vipavi, predvsem pa rimsko pokopališče ob prezbiteriju vipavske cerkve sv. Štefana, ki so ga odkrili med komunalnimi deli leta 2001. Gre za običajne žgane pokope, vendar z nekaterimi lokalnimi posebnostmi. To so predvsem grobne skrinje iz opeke, lončenih strešnikov in skrilastih plošč, v katere so shranili žare s pepelom in grobnimi pridatki. Pokojniki so za slovo

Rimska družinska grobnica

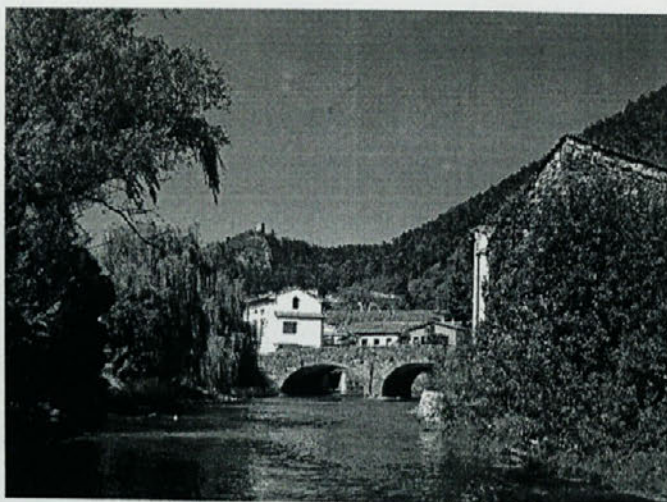

Izkopavanja ob vipavski cerkvi l. 2001

Zakulisje stare Vipave

očitno varčni pri svojih pogrebi. V isto grobno skrinjo so tako pogosto postavili tudi po več žar in si tako omislili nekakšno družinsko grobnico. Škoda, da so vsi ti vipavski pokojniki še anonimni. Čeprav bi vsaj na rodbinskih grobovih pričakovali kakšen nagrobnik, ni bil doslej najden še nobden. Morda so bili porabljeni kot gradivo za temelje kasnejših stavb.

Reka Vipava z Bratuževim mostom

dobili vrček in skodelico iz italške lončevine, novce za plačilo brodnine v mitično podzemlje, nekateri pa tudi doma izdelano glinasto čašo. Nakita, ki je bil v rimskih grobovih pogost, arheologi doslej niso našli, manjkale pa so tudi obvezne rimske oljenke. Antični Vipavci so bili

V pisni zgodovini se je Vipava prvič pojavila leta 1154. Tedaj je bila v fevdalni posesti grofov Bogenskih in plemkinja Hadwiga njihovega rodu je 6 okoliških kmetij podarila samostanu Victring na Koroškem. Pač za blagor svoje duše, kot se je tedaj reklo. Leta 1367 se Vipava že omenja kot trg in zaradi tega statusa je bila skozi 500 let središče vse zgornje Vipavske doline. Šele v 19. stoletju je njen primat ogrozila sosednja Ajdovščina. Še posebej se je to poznalo po zgraditvi ajdovske železniške proge, ki kljub načrtom ni uspela priti do Vipave. Nekaj let po drugi svetovni vojni je bil v Vipavi še sedež ene revnejših slovenskih občin, leta 1959 pa so še to prenesli v Ajdovščino. Od tedaj dalje se je naselje začelo nekako skrivati. Pri tem mu je najprej pomagal košati lipov drevored, ki so ga italijanske oblasti med obema vojnama nasadile ob vipavski obvozni cesti, nato pa še nova avtocesta, ki je malo na veselje in malo na žalost speljala mimo

Spomenik borcem NOV in Lanthierjev dvorec

Dvorec s parka

Vodnjak v grajskem parku

kraja večino modernega prometa. Življenje v Vipavi je zaradi tega malo zastalo, a posledice niso bile samo neprijetne. Vipavi je namreč prav zaradi relativne izolacije uspelo ohraniti večino nekdanjega trškega šarma: malih trgov, na katerih se pešci počutijo relativno varne, hiš s starimi pročelji in oknicami, številnih kamnitih portalov, ki segajo tja v 16. stoletje, in prijaznega sosedskega vzdušja v ozkih ulicah, kjer si stanovalci lahko podajajo roke tako rekoč preko ulice. Med vipavskimi zidovi so se ohranile tudi pripovedi iz njihovih fevdalnih časov. Vipava je imela svojo grofovsko dinastijo v italijanski rodbini Lanthierijev, v njej pa še vedno najdemo tudi kamnite spomine na druge slavne tržane, ki so vipavsko ime ponesli po Evropi, tja do ruskih prostranstev in tudi v prekomorski Egipt.

Lanthieriji so bili patricijska družina iz Brescie, ki se je zaradi strankarskih razprtij okoli leta 1450 umaknila v Gorico. Pozornost so zbudili šele leta 1505, ko so kupili tamkajšnjo palačo Schönhaus, domovanje zadnjega goriškega grofa Leonarda. Sami zase so trdili, da so potomci enega od langobardskih vojvod iz leta 673 in sorodniki istrskega markiza Winterja, ki se je v imenu oglejskih patriarhov v 10. stoletju bojeval s sovražnimi Benečani. Že leta 1007 naj bi imeli v lasti grad Paratico v severni Italiji. Večina zgodovinarjev jih ima kljub temu le za povzpeticke iz vrst nižjega plemstva. Baronski naziv je dobil Lorenzo Lanthieri šele leta 1572, v grofovski stan pa je bil skupaj s tremi bratranci povišan šele leta 1642. V stari rodbinski grb z dvema polmesečema in tremi zvezdami so tedaj dobili še dve polji z avstrijskim orlom.

Na Vipavskem so se pojavili leta 1528 kot zakupniki nekaterih gradov. Kakšnih 50 let kasneje so jih tudi odkupili. Gašper I. Lanthieri naj bi v tem obdobju v Vipavi že tudi živel, njegovo bivališče pa naj bi leta 1550 upepelila strela, pri čemer je zgorelo veliko starih dokumentov. Sedanji vipavski grad, reprezentančni

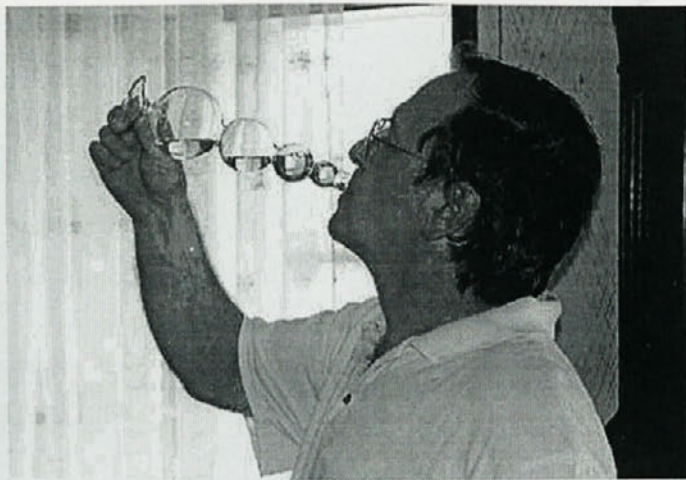
Častna straža baročnih putov

Grb barona Lorenza Lanthierija

Carlo Goldoni

Vipavska glu-glu čaša

baročni dvorec, so v prvotni zasnovi postavili leta 1669, sedanjo obliko pa so mu dali sto let kasneje, leta 1762. Tedaj so bili že edini fevdalni lastniki Vipavskega, saj so leta 1656 s poroko pridobili še posestvo bližnjega gradu Tabor.

Zdi se, da so bili to lepi časi. Obdobje turških nevarnosti je bilo mimo, končale so se tudi beneško-avstrijske vojne. Grofovsko družina se je lahko posvetila lažnemu življenju. Na prednji strani dvorca so zasadili prostran park z eksotičnimi drevesi, okrašen s številnimi kamnitimi puti, vodomatom in steklenjakom. Ob izvirih Vipave so dali v skalo izkopati vinsko klet, okoli nje pa uredili romantično zabavišče Podskalo. Grof Anton I. je v letih 1726 in 1927 tu gostil znanega italijanskega komediografa Carla Goldonija. Njegov oče je bil namreč družinski zdravnik. Carlo je z uprizoritvijo marionetne igre »Kako je Heraklej kihnil« prav v Vipavi naredil prvi korak v smeri gledališča. V svojih spominih je pogosto omenjal okusne vipavske jedi in pijače. »Vina so bila izvrstna,« je zapisal, »zlasti neko rdeče vino, ki so ga imenovali kindermaher, kar je bilo vir nenehnih šal. Pili smo iz posode nenavadne oblike. Bila je to kak čevelj (ok. 34 cm) visoka steklena posoda, sestavljena iz vrste vedno manjših krogel, ki so jih povezovale drobne cevi, in z majhno podolgasto odprtino na vrhu, ki se je lepo prilegala ustom. Ko je pivec nagnil čašo, je vino, ki se je pretakalo skozi cevke in krogle, skladno zazvenelo in če so jih vsi gostje nagnili hkrati, je nastal nenavaden in zelo prijeten koncert.«

Nenavadne kozarce so Vipavci imenovali »glu-glu«, izdelovala pa jih je steklarna v Gorenji Trebuši na Cerkljanskem. Še vedno pa je na Vipavskem mogoče poskusiti kindermaher. Ni čudno, da so se gostje ob njem zabavali, saj njegovo ime pomeni »izdelovalca otrok«. Zato se je prav v Podskali lahko odvil tudi zabaven filozofski prepir o tem, ali je seks delo ali zabava.

Ker se prisotni niso mogli zediniti, je grof Anton poklical hlapca Abrama z Nanosa, ki je razsodil, da delo gotovo ni, saj bi se potem moral v gospejini postelji gotovo potiti on namesto gospodarja. Šale je imel rad tudi zadnji vipavski grof Karel Friderik. Na njegov namig je vipavski

Grof Karel kot pomočnik sv. Štefana

Goriška palača Schönhaus

Podskala, izviri Vipave

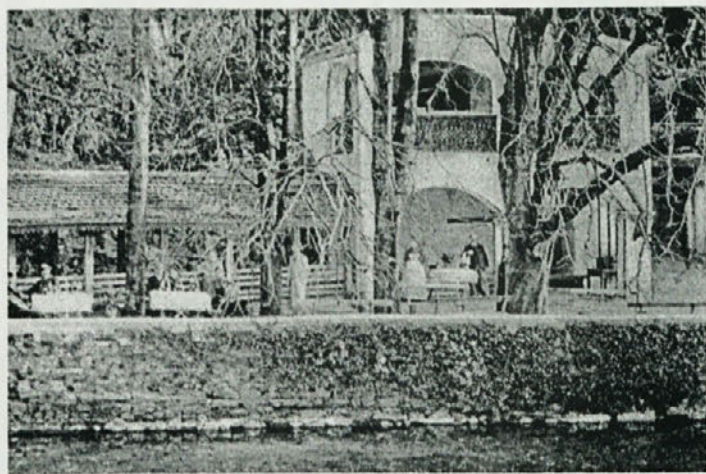
»fokslmajster« Edvard Pavlin s pomočnikom Albertom Andlovicem v Podskali opravil znamenito fotografiranje tamkaj zbrane gosposke družbe. Pretirano velik ponaredek tedanjih fotoaparatorov, pokrit s črnim pregrinjalom, je aktiviral s štetjem do pet, za sprožilec pa je uporabil kar pomočnikovo moškost. Seveda so istočasno padle na tla tudi Andlovicove hlače. Še danes ni jasno, ali je bil glasnejši moški smeh ali damsko vreščanje.

Grofu Karlu sicer zadnja leta ni bilo do smeha. Edina hči Elena se mu je poročila s pruskim baronom Hermannom Lewetzovom, ki ga grof ni maral. Mlada sta živela v goriški palači Schönhaus, oče pa je samotaril v svoji vipavski graščini zgolj v družbi poslov. Zbrani so bili z vseh vetrov. Za konjarja in voznika je služil Anton Jež s samotne kmetije na Nanosu, službo gozdarja je opravljal Čeh Luška, kočijaž je bil Furlan Ernest Provedel, svojega osebnega služabnika pa je grof klical Celestin. Bil je Furlan, a se je naučil tudi slovenščine. Proti koncu 19. stoletja je dobil Luška naročilo, naj razkosa vso grofovsko posest na Nanosu in jo razdeli vipavskim družinam. Ogorčena grofova dediča sta zaradi tega sodišču predlagala, naj se mu zaradi neprištevnosti odvzame poslovna sposobnost. Zagrenjeni grof se je potem leta 1908 preselil k nekemu prijatelju v furlanski kraj Aiello-Strassoldo in po dveh letih umrl. Ko se je poslavljaj od Vipave,

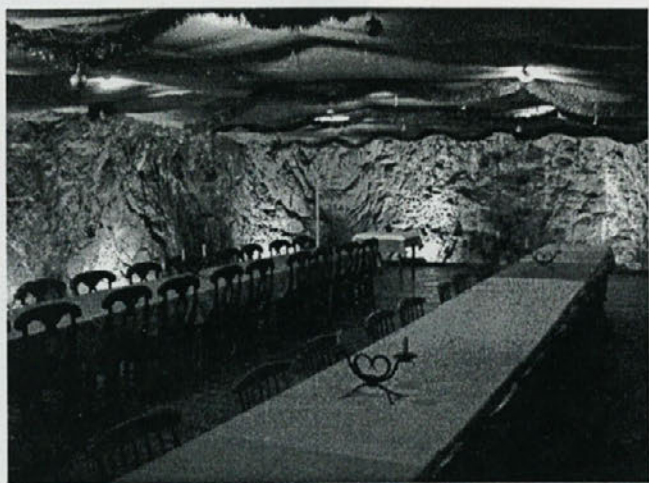
je solznih oči dejal svojemu vozniku: »Toni, vidiš, kaj so mi naredili!« Anton Jež je bil potem nekaj časa hlevar pri grofovskem paru v Gorici, vendar zaradi slabih odnosov ni vzdržal. Neke noči jo je skrivaj in brez plače pobral nazaj na Vipavsko. Nekje je zapisal, da je bil baron Lewetzov »hudo

Živosrebrni rov

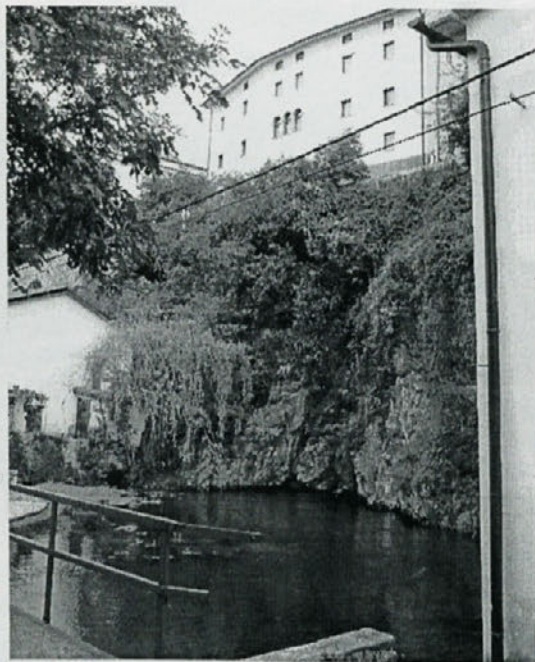

Zabavišče Karla Lanthierija

Podskala: nekdanja vinska klet

navaden človek« in da si kultivirane grofove hčerke, ki je bila vrh vsega prava lepota, še malo ni zaslužil. Nemara bi boljšo usodo zaslužil tudi sam grad. Po grofovem odhodu so se namreč vanj vselili vojaki. Najprej avstrijski, nato pa še italijanski in jugoslovanski. Po osamosvojitvi Slovenije je дворец ostal prazen, kako bi ga lahko uporabili, pa še ni jasno. Zadnja leta je zaprt, v njem pa konservatorji znova odkrivajo že na debelo preplesane freske.

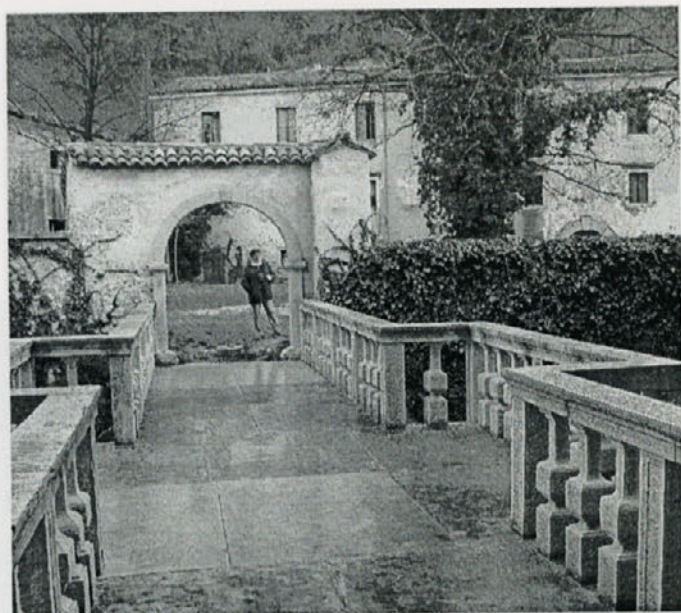

Izvir Podfarovž

Zato pa še vedno lahko obiščemo Poskalo z izviri reke Vipave. Dvoetažno arkadno zgradbo Lanthierijev je sicer že nadomestila moderna improvizacija iz plastike in stekla, podzemna dvorana, v kateri so nazdravljali z glu-glu čašami pa je še vedno tu. Prav tako zajezeno izvirno jezerce, obdano z zelenjem in počrnelimi zidovi bivših grajskih poslopij, ter postarane krošnje parkovnih dreves, edinih prič romantičnih druženj nekdanje grajske gospode, njihovih veseljačenj, ljubimkanj, plesnih zabav in pastoralnih iger. Čeprav nima več starih čarov, je Podskala še vedno obiskovana. V restavraciji se gostje veselijo vipavskih vin in dobrih zrezkov z jurčki, na terasi pred njo se sladkajo z izvrstno kavo znane tržaške pražarne Illy (žal, tudi ta restavracija je zaprla svoja vrata - opomba uredništva), med sprehodi pa preštevajo vipavske izvire. Uradno jih naj bi bilo sedem, poznavalci pa vedo še za dva. Največjega med njimi so idrijski knapi v 19. stoletju spremenili v 550 metrov dolg rudniški rov. Hoteli so najti živosrebrno rudo, odkrili pa so samo večje podzemeljsko jezero, ki je sedaj del 2.200 metrov dolge Vipavske jame. Zaenkrat še ni turistično zanimiva, celo jamarjev nekako ne zanima.

Podskalski park

Balustradni mostič grofov Lanthierijev

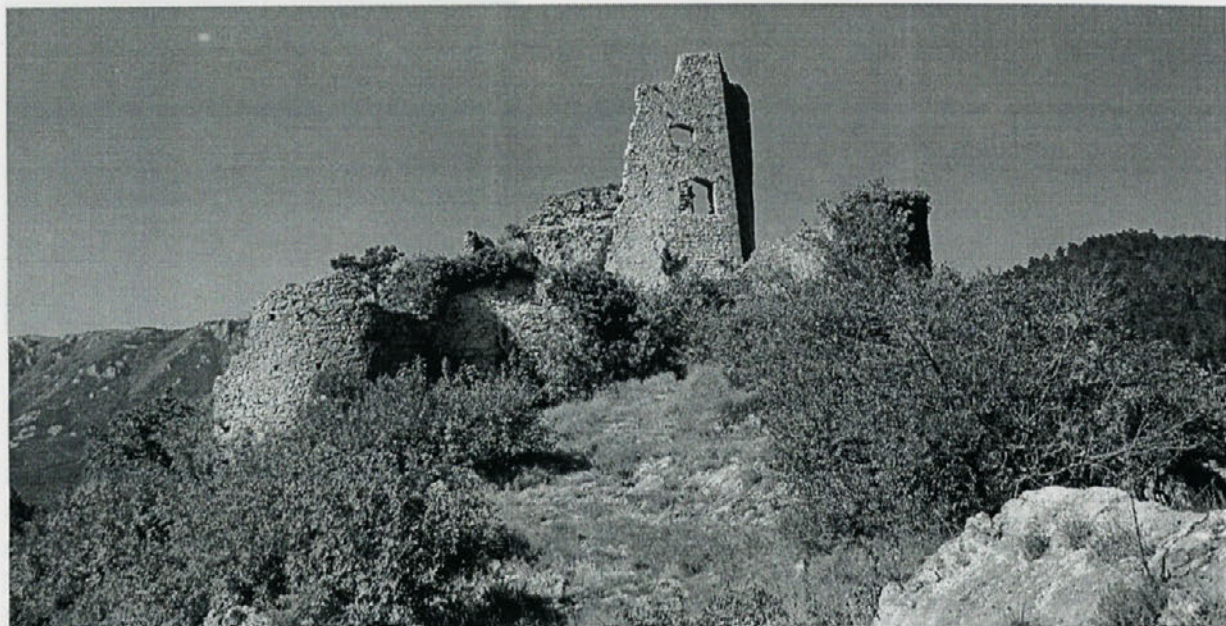
Utor za varstvo pred poplavami

nemudoma zapisali v svoje priročnike. Glede tega so imeli veliko srečo, saj bi se lahko umetnik prej ustavil ob Hublju in bi se lahko z deltasto atrakcijo ponašali Ajdovci. Zaradi številnih vodnih izvirov in mostov preko njih si je Vipava prislužila ime slovenske Benetke. Tudi mostov naj bi bilo sedem. Največji je dvoločni Bratužev most na južni strani naselja, najlepši pa balustradni grajski mostič v začetju dvorca grofov Lanthierijev. Most je nekoč preko struge izvira Podfarovž povezoval stanovanjski in gospodarski del graščine, poseben pa je zaradi tega, ker je narejen iz ravnih kamnitih plošč na stebrih. Namenjen je bil samo pešcem, postanki na njem pa so še danes mikavni. Razen, če si ne bo voda privoščila presenečenj, kakršno je bilo avgusta leta 1938. Vipava je po podzemnem bobnjenju prenehala teči in se potem po nekaj urah na veliko veselje mlinarjev in žagarjev ponovno pojavila. Veliko pogostejše je bilo vode preveč. Del trga je poplaval in tedaj je bil vzdevek Benetke več kot upravičen. Na vhodih v nekatere vipavske zgradbe še danes najdemo utore za deske, s katerimi so preprečevali izliv vode v stanovanja in na dvorišča. Zajezitev izvirov ni nič pomagala. Jezerce, ki je zaradi tega nastalo okoli Podskale, je poleg domačinov posvojila tudi jata divjih rac mlakaric. Vodijo jo urni samci s kovinsko modrimi glavami, ki se s svojo perjadjo nemudoma lotijo vsakega prišleka. Pričakujejo hrane, čeprav dobijo največkrat le fotografijo. Imenujejo jih vipavska mornarica.

Za sedem izvirov reke Vipave marsikdo ve, toda kraj ima skoraj toliko tudi gradov. Najstarejšega, katerega škrbasti zidovi štrle s skalnega griča nad naseljem, so leta 1275 opisali kot *Castrum Wipaci superioris* ali

Podskala: čakanje na kavo Illy

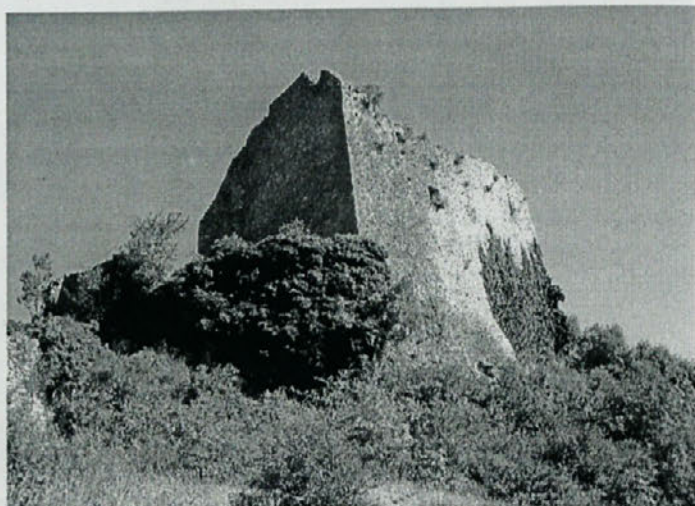
Osemstoletna trdnjava nad Vipavo

Zgornji vipavski grad. Strokovnjaki postavljajo njegov nastanek v 12. ali 13. stoletje, še najkorajžnejši med njimi pa je italijanski kastelolog Luigi Foscan, ki ga vidi celo kot gotško ali vsaj langobardsko utrdbo. Vipava je bila v 7. in 8. stoletju del njihovega čedajskega vojvodstva ali dukata, njegovo vzhodno mejo pa so Langobardi zaradi obrske in slovanske nevarnosti zavarovali z vrsto trdnjav. V prid svoji trditvi navaja avtor dejstvo, da je bil grad očitno pozidan stihijsko in brez vsakih načrtov, pri čemer so graditelji izkoristili ostanke starega rimskega nadzornega stolpa, pa tudi nasip in jarek predzgodovinskega gradišča. Stara vipavska trdnjava ga je očarala. Na težko dostopnem terenu se poganja v vis kot ogromna grozeča skala, sestavljena iz več tesno skupaj stoječih stolpastih stavb, obdanih z obodnim zidom. Pravi začarani grad, na prvi pogled brez oken in vrat. Prve stenske odprtine so bile šele na višini 15 metrov, zidovi pa imajo 4 metre debele temelje. Vrh zidovja je bila za nadzidki urejena obrambna terasa, na bolj izpostavljeni zahodni fasadi pa so debeli tramovi nosili dve leseni galeriji, s katerih so lahko grajski lokostrelci obvladovali prav vse dostope k trdnjavi. Na eni stran so lahko bedeli nad domačo Vipavo, na zahodni strani pa so njihovi pogledi nesli vse do Vipavskega Križa in čavenskih strmin.

Velikanski kup kamenja je na zahodni strani obdajal še zunanji pas obzidja z več okroglimi stolpi. Tako so bila zavarovana tudi trdnjavska vrata. Za njimi je mimo prostorov za stražarje ozko dvorišče vodilo do vhoda v masivni grajski palacij, ki so ga zapirali z dvizžno železno rešetko. V gradu ni bilo nobene udobnosti. Večina prostorov je bilo brez dneвне svetlobe in so bili podobni zaporom. Redka okna so bila večinoma prezidana v strelne

Južni del grajskega palacija

Fasada s sledovi obrambnih galerij

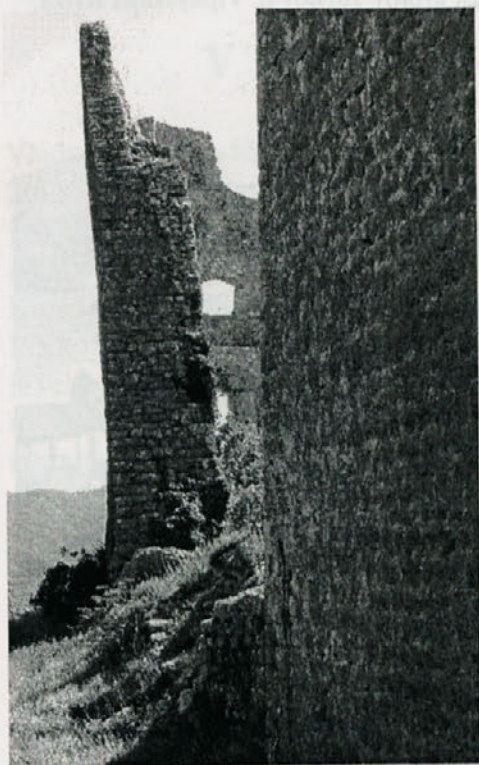

Grad brez oken in vrat

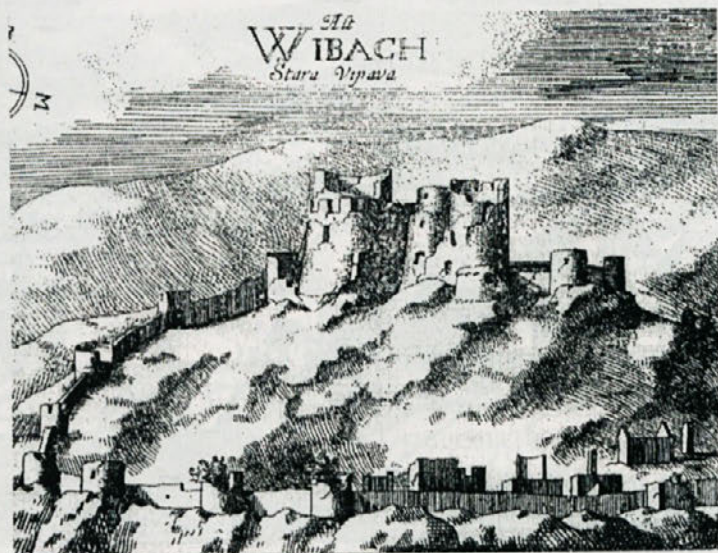
line. Stopnišča in stropi so bili le iz lesa. Stene so bile iz grobega kamnja brez ometa. Ometana je bila le grajska kapela, pa še je oltar namesto na zidani mizi slonel kar na živi skali. Zaradi malo dnevne svetlobe so grajski živeli v stalnem mraku. Nikjer ni bilo peči. Ogrevana je bila le kuhinja. Pozimi zato niso zmrzovali le vojaki in posli, ampak tudi grajska gospoda. Ni čudno, da je v dolini kmalu zrasla laže dostopna in udobnejša grajska podružnica, ki so ji rekli Spodnji vipavski grad ali kar Spodnja Vipava.

V obeh vipavskih gradovih so v srednjem veku živeli predvsem gradniki ali gastaldi, nižji plemiči, ki so za svojega fevdnega gospodarja opravljali vojaške, sodne in upravniške dolžnosti. Najprej so bili vipavski lastniki grofje Andeški oz. Andechs-Meranski, ki so stolovali v Kamniku, ko pa je Bertold IV. Andeški v prvi polovici 13. stoletja postal beneški patriarh, je Vipavo pripojil patriarhatu kot nekakšno svojo doto. Za pokrajino se je s tem začelo nemirno obdobje. V trdnjavi so se s svojimi ljudmi usidrali grofje Goriški,

ki so bili sicer patriarhovi vazali in odvetniki oglejske cerkve, so pa predvsem skrbeli za svoje osebne interese. Patriarh Gregor de Montelongo je bil z njimi tako nezadovoljen, da je v Vipavo leta 1250 poslal svojo vojsko, ki pa je grad zaman naskakovala. Iz teh let je že znano tudi ime takratnega goriškega grajskega poveljnika ali gastalda. Bil je Simon Vipavski, ki ga

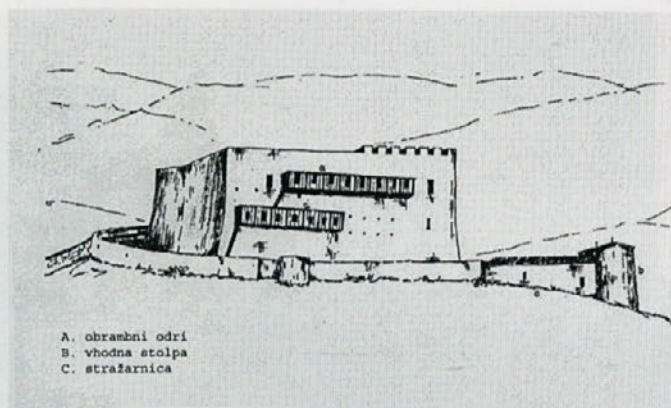
Še vedno mogočni zidovi

Razvaline v 17. stoletju

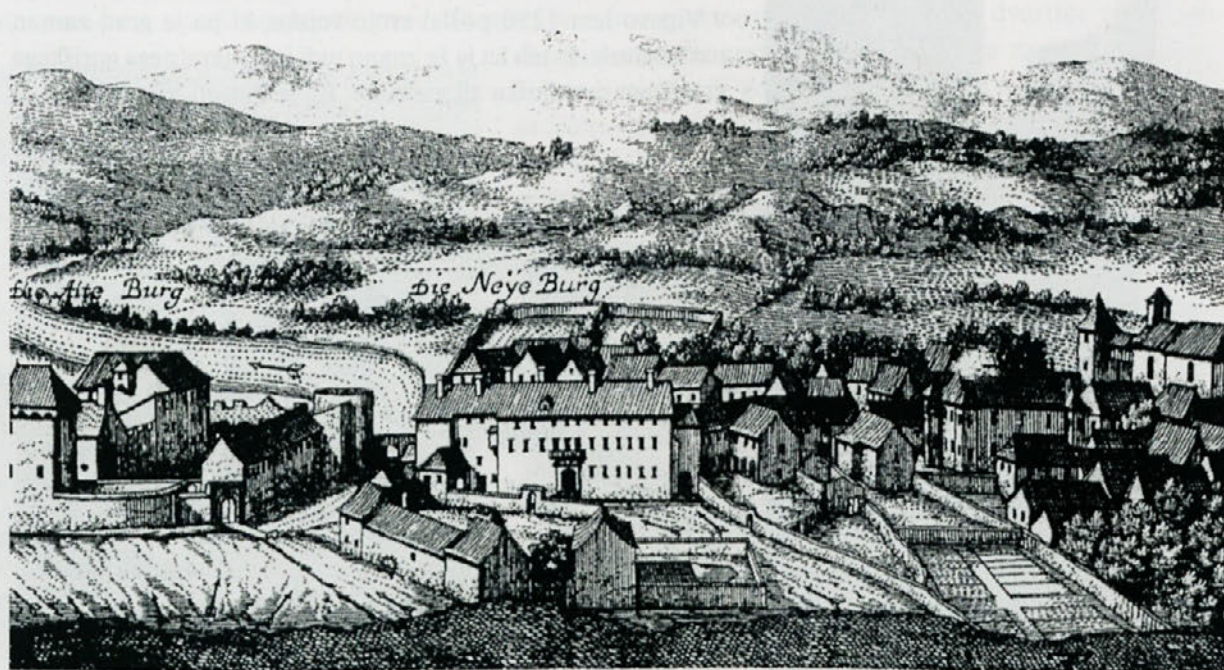
Razvalina obodnega stolpa

Prvotni videz gradu z obrambnimi galerijami

je nasledil Hartwig. Goriško oblast je uspelo patriarhu zamenjati šele po letu 1320. Vipavo je zaupal vitezu Dietmarju z Rihemberga, za njim pa še nekemu Konradu Ungohodu, a sta zaradi sovražnosti Goriških oba obupala. Patriarh Nikolaj Luksemburški se je zato leta 1344 poslužil starega načela »deli in vladaj«. Večino zgornje Vipavske doline s spodnjo graščino je spet podelil v fevd goriškim grofom, manjši del z zgornjim vipavskim gradom pa njihovemu tekmecu avstrijskemu vojvodi Albrehtu Habsburškemu.

Kje točno je stal Spodnji vipavski grad, ni znano. Tema bi bila kot nalašč za doktorsko disertacijo. Bil naj bi sicer ob izviru Vipave, toda ob izviri se je pravzaprav gnetla kar vsa Vipava, mimo tega pa tudi trije drugi krajevni gradovi: Baumkircherjev turn, grad z imenom Tabor in prav tako Lanthierijev dvorec. Zgodovinarji so običajno menili, da sta grad Tabor in Spodnja vipavska graščina eno in isto. Pri tem so se sklicevali na podatek, da je bil Baumkircherjev turn pozidan leta 1342 ob vratih Spodnjega vipavskega gradu. Stolp z mlinom, ki ga je zgradil Henzlin Kransperger, pa je bil kljub drugim lastnikom vseskozi del taborskega grajskega kompleksa. Po drugi strani pa dela težave podatek, da so leta 1487 Turki brezuspešno napadli grad Tabor in Spodnji vipavski grad. Podobno tudi listine, po katerih bi bila graščina, če bi šlo samo za en objekt, hkrati v upravi tako baronov Herbersteinov kot grofov Turnov iz Vipavskega Križa.

J. V. Valvasor: Vipava s svojimi gradovi v 17. stoletju

Prezidani stolp gradu Spodnja Vipava

Slovenski kastelolog Ivan Stopar zaradi pomanjkljivih virov sumi, da je Spodnji vipavski grad stal na lokaciji nekdanjega vipavskega župnišča. Zakaj le! Zaradi varnosti so gradove v srednjem veku postavljali na skalne pečine, na strme griče, na otoke ali rečne oključke. Nedvomno so tako ravnali tudi v Vipavi. Idealen prostor za grad je bil polotok, oziroma skoraj otok med vodami Podskale in strugo izvira Podfarovž, tam kjer sedaj stoje gospodarska poslopja Lanthierijevega dvorca. S tem se strinja tudi Luigi Foscan. Zaradi naravne obrambe grad Spodnja Vipava razen dveh dviznih mostov sploh ni potreboval posebnih utrd; nemara je imel le dva stolpa. Prvi je čuval zunanji vhod s tržne in taborske strani, drugi pa notranji dvoriščni portal. Škoda le, da nam ni o tem kaj več povedal popisovalec pokrajin tedanje dežele Kranjske, baron Janez Vajkard Valvasor. Ko je v drugi polovici 17. stoletja obiskal Vipavo, nam je sicer ljubeznivo naštel vse pomembne krajane, opisal lepoto in rodovitnost okolice, navedel politične in verske dogodke v času protireformacije, o gradovih pa zapisal predvsem podatek, da so Zgornji vipavski grad opustili šestdeset let pred njegovim prihodom. O kakšnem Starem

spodnjem gradu nič! Ali pač! Na panoramski risbi je upodobil z imenom Stari grad grad Tabor, Lanthierijevo graščino pa kot Novi grad in s tem zgodovinarjem naredil samo dodatne težave. Nasproti Podskale je na potencialni lokaciji Spodnje Vipave postavil le dve dvoetažni poslopji z vrtom. Večje z mlinskim kolesom ima obliko črke L. Ima pa oba stražna stolpča, ki ju omenja L. Foscan, vhodnega in dvoriščnega. Objekti še malo niso imenitni, ne smemo pa pozabljati, da je stavba leta 1550 pogorela in so jo sprva le delno obnovili. Sedanji trietažni objekt s štirimi dvoriščnimi portali, ki ga kamnit mostič povezuje s spredaj stoječim dvorcem, so pozidali šele v 18. stoletju, njegov severni trakt na primer šele leta 1767.

(se nadaljuje)

Drago Kolenc

V Trubarjevem letu na poti do novih spoznanj

Vlada Republike Slovenije je na seji dne 28. novembra 2007 sprejela sklep o Trubarjevem letu 2008. Izšla je knjiga s seznamom slavnostnih prireditev državnega pomena. V njenem uvodniku je predsednik Republike Danilo Türk izjavil: *»Zgodovinske okoliščine so povzročile, da ne poznamo dovolj Primoža Trubarja in vseh vidikov njegovega dela. / .../«*

Ko so me povabili, naj 17. maja 2008 v Trstu sodelujem na »Simpoziju ob petstoletnici rojstva Primoža Trubarja«, sem prispevala svoje poglede in doživetje našega prostora ob meji, v katerem je veliko možnosti za nova spoznanja. Simpozij sta priredili Slavistično društvo Trst-Gorica-Videm in Visoka šola modernih jezikov v Trstu. Za bralce Vipavskega glasu sem iz svojega referata izbrala nekaj zanimivosti.

Primoža Trubarja (1508-1586) dobro označujeta sintagmi *»oče slovenske književnosti, utemeljitelj slovenskega jezika«*. Tako je Trubarja imenovala Lojzka Bratuž v slavnostnem govoru na Trubarjevi proslavi v Gorici 29. 4. 2008. Trubarju so v tem letu (pa ne samo v tem) posvetili veliko pozornosti v Trstu in Gorici. V Trstu se je Trubar šolal pri škofu Bonomu in se seznanil s humanizmom, kasneje pa bil deležen njegove dobrohotne naklonjenosti in varstva. V Gorici, na trgu za Stolnico, je Trubar nekaj dni zapored pridigal leta 1563 in tam krstil sina plemiča Hanibala Ecka, stanoval pa v gradu Rubijah. 11. maja 2008 so pred vhodom v grad odkrili Trubarjev spomenik. Stoji na zemljišču, ki ga je Občini Sovodnje (it. Savogna) v ta namen podaril sedanji lastnik Slovenec Venko Černic.

Leto 2008 je namenjeno počastitvi Primoža Trubarja in obuditvi naše zavesti o njegovem pomenu, pa čeprav se marsikomu zdi, da je o Trubarju že vse znano. Res je, da ni kaj dodati temeljnim raziskavam slovenskega literarnega zgodovinarja Mirka Rupla. Jakob Rigler je v knjigi *»Začetki slovenskega knjižnega jezika«*, knjiga je izšla l. 1968, dokazal, da je Trubar zasnoval slovenski knjižni jezik na osnovi govorjenega jezika v osrednji Sloveniji, ne samo domačega dolenskega narečja, kot smo se pred tem učili v šoli. Jože Rajhman je preučil Trubarjevo delo iz teoloških izhodišč. Njegovo delo *»Prva slovenska knjiga v luči teoloških, literarno-zgodovinskih, jezikovnih in zgodovinskih raziskav«* je izšlo pri Partizanski knjigi l. 1977.

Zanimanje za reformacijo in preučevanje njenega kulturnega pomena že od 18. stoletja dalje je privedlo do splošno sprejetega in veljavnega pozitivnega vrednotenja. Primer pozitivnega vrednotenja Trubarjevega dela v 19. stoletju tudi v visokih katoliških krogih dokazuje odnos Antona

Spomenik Primožu Trubarju v Sovodnjah (Savogna) (Foto M. Gogala)

Martina Slomška. Danes naj bi vsak srednješolec v Sloveniji, vsaj po učbenikih sodeč, poznal dejstva o rabi Dalmatinovega prevoda Biblije iz l. 1584 vse do Japljevega katoliškega leta 1791 in s tem kontinuiteto slovenskega knjižnega jezika¹. Pri pozitivnem ovrednotenju pomena reformacije in Primoža Trubarja je bila najpomembnejši dejavnik literarna veda, ki je poiskala dejstva in argumente, zaradi katerih reformaciji prisojamo narodotvorno vlogo. O zgodovinskih likih iz obdobja reformacije ali o zgodovinskih dogodkih z izmišljenimi liki pripoveduje veliko slovenskih literarnih del. O tem je zanimivo razpravo napisala Lojzka Bratuž². Za razliko od znanosti, ki pozitivno vrednoti pomen reformacije, pa so liki v literarnih delih pozitivni in negativni.

Kako je to mogoče? Umetnost je za razliko od znanosti mnogoglasna: s tem ko ustvari množico likov, jih prikaže tako, da lahko iste dogodke in osebe bralec spozna z različnih zornih kotov, skozi poglede pripovedovalca in različnih likov v besedilu. Nobeno dobro literarno delo ne vsebuje samo enoznačnih pisateljevih izjav, temveč podaja

zapleteno podobo življenja. Pomislimo samo na to, kako je Visoško kroniko napisal Ivan Tavčar, sicer prvak liberalne politike ob koncu 19. stoletja. V njej je prvoosebni pripovedovalec Izidor Kalan ponižni kristjan, njegov nasilni in zločinski oče Polikarp je luteranec, krotko ljudstvo pa zelo katoliško in obenem vraževerno. Katoliški nadškof je označen kot zelo pozitiven.

Trubar se kot literarna oseba pojavlja v različnih delih, vendar sem se odločila, da bom v svojem referatu ob liku reformatorja Petra Kupljenika pokazala, kako se prelivajo spoznanja z različnih miselnih področij, od znanosti k umetnosti. Preganjanje protestantov v obdobju protireformacije je pogost literarni motiv, veljalo pa je, da zaradi krivoverstva nobeden ni bil sežgan na grmadi. Iz zgodovine je bilo znano, da so Kupljeniku večkrat sodili, potem pa se je za njim izgubila vsaka sled. V tem smislu je napisan *»Križev pot Petra Kupljenika«* Andreja Budala, ki je prvič izšel l. 1911. Ker ni bilo znano, kdaj je umrl Peter Kupljenik, je konec besedila pomensko odprt s prizori spravljivega pogovora med oglejskim patriarhom in kranjskim heretikom. Le-ta na koncu obljubi patriarhu, da bo razmišljal o vrnitvi k pravi veri in v molitvi *»svojo dušo /izroči/ bogu«*.

Študija Lojzke Bratuž *»Usoda Petra Kupljenika v Budalovi leposlovni upodobitvi in v arhivskih virih«* je bila najprej objavljena v italijanščini, v zborniku *Chiese di frontiera, Gorizia 1999*, 393-398; avtorica jo je prevedla in objavila v knjigi *»Iz goriške preteklosti«* (str. 125-132). Knjiga je izšla leta 2001, v počastitev 150. obletnice ustanovitve Društva sv. Mohorja.

V svojih študijah Lojzka Bratuž upošteva dognanja italijanskih avtorjev. Navaja, da pisatelj Andrej Budal (1889 - 1972) pri pisanju *Križevega pota Petra Kupljenika* ni poznal prispevka Gian Carla

Menisa o neobjavljenih dokumentih in v njem navedenega dela *Liber Sententiarum* s prepisom sodbe proti Kupljeniku z datumom »2. avgust 1587«, saj je *Križev pot Petra Kupljenika* bil objavljen že l. 1911, več desetletij pred Menisovo objavo. Vedenje o usodi slovenskega reformatorja je z novimi spoznanji še obogatil italijanski zgodovinar Silvano Cavazza in o tem leta 1996 objavil študijo *«La riforma nel patriarcato di Aquileia: gruppi eterodossi e comunità luterane.»* (Reformacija v Oglejskem patriarhatu; skupine heretikov in luteranske skupnosti – prev. M. M.) Po zaslugi omenjenih odkritij je postalo znano, da so Petra Kupljenika ponovno ujeli, z ladjo odpeljali v Benetke in Ancono, mu sodili v Rimu in izvršili obsodbo 20. maja 1595. Z njim so bili v zaporu Aurelio Vergerio, nečak koprškega škofa, Tomasso Campanella in Giordano Bruno. Prva dva sta se rešila s priznanjem in odpovedjo, Giordano Bruno je bil sežgan 17. februarja 1600, Peter Kupljenik že pet let pred njim. Ta znanstvena dognanja (Menis, Cavazza in Bratuž) so spremenila pogled na usodo reformatorjev na Slovenskem. Nič več ne velja, da nobeden ni bil kaznovan s smrtjo. Lojzka Bratuž v omenjeni študiji zaključuje:

»Arhivski viri so dokončno osvetlili zadnje desetletje Kupljenikovega življenja. Verjetno je bil med Slovenci edini, ki je v času razkola med katolištvom in protestantizmom zaradi svojega vztrajanja v novi veri doživel več obsodb na italijanskem ozemlju in v Rimu dočakal takšno smrt. / ... / Tragična zgodba iz 16. stoletja, zdaj celovitejša in verodostojnejša, bo morda zamikala še kakšnega besednega ustvarjalca.»³

Podobno je o zanimivosti tega lika napisala Marija Pirjevec:

»To znamenito zgodbo, ki kar kliče po novi leposlovni upodobitvi, Bratuževa predstavlja nazorno, naslanjajoč se – kot rečeno – na pred nedavnim odkrito gradivo.«⁴

S svojim delom je Lojzka Bratuž spodbudila nastanek novega proznega besedila. Rebulovo besedilo Peter Kupljenik je izšlo leta 2002 v knjigi *Arhipel*. To je časovno urejeni niz 22 izsekov iz manj znane slovenske zgodovine - otočki, posamezne slike, dogodki in prizori. Budal ni poznal dokumenta o sodbi in sežigu na grmadi, zato se pripoved konča, ne da bi bila znana Kupljenikova usoda. Alojz Rebula pripoveduje o dogodkih, kot bi nadaljeval Budalovo besedilo: sodbi v Vidmu sledi Kupljenikov beg iz ječe, nato ponovno prijetje, nekajletna zaporna kazen v Rimu, sojenje in sežig na grmadi. Navedeni so iz raziskav znani datumi sojenja in izvršitve smrtne kazni.

Od pisca so novoodkrita zgodovinska dejstva zahtevala drugačen razplet dogajanja, obenem pa je nastalo novo umetniško besedilo. V Rebulovi noveli gre predvsem za Kupljenikov odnos do vere kot temeljnega bivanjskega vprašanja. Njegov odnos do Cerkve je zapleten in spremenljiv, obsoja jo, ker je zaradi dopustitve nemoralnosti v svojih vrstah kriva za to, da je izgubila moč, ki izvira iz Kristusa. Kupljenik pozna Lutrova in Trubarjeva dela, a je do obeh kritičen.

»Ah, povedati tistim ljudem, da Bog je, da je Kristus edini odrešenik in da pride sodit poslednji dan. Vse drugo, tako papež kakor Luter da je brez pomena.« (s. 111)

Naj sklenem svoje pisanje z ugotovitvijo, da je dialog med italijanskimi in slovenskimi preučevalci reformacije privedel do novih spoznanj o njej, in se vrnem k Primožu Trubarju. V slovenski zgodovini je malo likov, ki jim tako znanost kot umetnost in nenazadnje politika priznavajo največji pomen. V zvezi z njegovim delom sem se ponovno zavedla, da smo kot narod bili podobni beraču iz Cankarjeve Bele krizanteme: njegovo edino bogastvo je bila kultura. Posledica je, da si temeljna dela, po katerih smo narod in zdaj nacija v samostojni državi, za pomembne razstave sposojamo od Nemcev, to velja za Brižinske spomenike, in iz Vatikana, kar velja za Trubarjevo najpomembnejše

Miran Košuta, predsednik SD Slovenije v Sovodnjah (Savogna), 11.5.2008 (Foto T. Wraber)

delo Cerkovna ordninga, zaradi katere je bil dokončno izgnan iz domovine. Duhovna kultura je trajnejša in pomembnejša od materialne, vendar se nadvse veselimo vsake nove pridobitve. V Trubarjevem letu smo po prizadevanjih Mihaela Glavana pridobili/ kupili eno od pomembnih Trubarjevih del. Bomo kdaj dovolj premožni in vplivni za pridobitev najpomembnejših del iz svoje narodne zgodovine? Ne! Zato bi bilo pravično, če bi nam jih podarili. Za nas so svetinje neprecenljive vrednosti, za ustanove, ki jih hranijo, pa samo razstavni eksponati.

Marija Mercina

Viri

¹ O srednješolcih: Dijaki liceja »Primož Trubar« iz Trsta pa so pod vodstvom zgodovinarke Marte Ivašič za Trubarjevo leto dokončali odlično raziskovalno nalogo o Trubarjevih poteh v Trstu.

² Lojzka Bratuž, *Echi della Riforma nella letteratura slovena. V: Studi in memoria di Neva Godini. Udine: Forum, 2001. s 23 - 30*

³ I. t. 129

⁴ I. t. s. 10

PREDSTAVLJAMO VAM

MATIJA ERJAVEC - ŽUPNIK IN DEKAN V VIPAVI

Ob stoti obletnici tragične smrti

Vipava je imela in ima veliko dobrih učiteljev in duhovnikov in je tudi zato dosegla gospodarski, kulturni in duhovni razvoj. V času Avstro-Ogrske monarhije je bila gospodarsko, kulturno in politično središče Zgornje Vipavske doline. Leta 1889 je imela 253 hiš in 2442 prebivalcev. Med duhovne velikane naše preteklosti spada prav gotovo duhovnik in javni delavec Matija Erjavec iz Kriške vasi pri Višnji Gori. V Vipavo je bil poslan in je nasledil

Dekan Matija Erjavec 1836-1908

umrlega župnika in dekana Jurija Grabrijana, kulturnega in javnega delavca in zaslužnega moža 19.stoletja. Za njim je vestno in zelo uspešno vodil petindvajset let duhovno, gospodarsko in kulturno življenje v Vipavi.

Lahko zapišemo, da je bila izbira Matije Erjavca dobra zamenjava za pokojnega Jurija Grabrijana. Cerkvena oblast je vedela, da je Matija Erjavec mehka dolenjska duša in kot tak najbolj blizu primorskemu človeku.

Matija Erjavec je prišel v Vipavo star 46 let in je imel za seboj že veliko izkušenj. Rojen je bil 12.2.1836 v Kriški vasi na Dolenjskem očetu Matiji, trdnemu kmetu. Osnovno šolo je dovršil v Višnji Gori, gimnazijo in bogoslovje pa v Ljubljani. V duhovnika je bil posvečen 26. julija 1859 in bil leto dni semeniški duhovnik. Nato je bil nastavljen na prvo delovno mesto kaplana v Črnem Vrhu nad Idrijo. Župnija je spadala v dekanijo Idrija, ki je bližja Colu kakor Idriji, zato sta se župnik in kaplan v Črnem Vrhu bolj obračala proti Vipavi, kjer je bil za dekana Jurij Grabrijan, kakor pa v Idrijo. Mladi duhovniki so se učili pri Grabrijanu. Nanj so gledali od daleč, s spoštovanjem in iskali pri njem nasvete.

Leta 1864 je pot vodila Matijo Erjavca na službeno mesto kurata v Podkraj, kjer je ostal sedem let in v tem času pustil bogate sadove. V javnem življenju se je najprej uspešno uveljavil v šolstvu. Tako je v Podkraju vodil krajevno šolo in v njej poučeval. Da bi otroci bolje razumeli deljenje, jim je to računsko operacijo ponazoril kar z lepim jabolkom, ki ga je razrezal na več delov. Preden pa je končal računanje, je pokazal na pečke v jabolku in jim naročil, naj jih doma shranijo. Pozneje pa jih je naučil, v kakšno zemljo naj jih dajo in kako iz njih zraste novo drevesce. In ko so iz semen že vzklile male jablane, jih je učil, kako naj jih cepijo in povežejo, da bi mlada drevesca ne poškodoval

veter ali divje živali. Treba je poudariti, da do takrat v Podkraju bolj malo sadili ali poznali vzgoje sadnega drevja. Otroci so dorasli, postali na svojem domu gospodarji in jablane, ki so jih zasadili in vzgojili pod Erjavčevim vodstvom, so rodile plemeniti sad.

Navdušil je Podkrajčane še za zidavo nove cerkve sv. Marjete in predelavo župnišča. Pri tem mu je pomagal vipavski dekan Jurij Grabrijan, ki je sam izdelal načrt za cerkev, blagoslovil tudi temeljni kamen ob prisotnosti desetih duhovnikov. Nova cerkev je bila blagoslovljena 18. sept. 1866. To je bila gotovo velika pridobitev za Podkrajčane, ki so spadali pod vipavsko župnijo in imeli do tja tri ure hoda.

V Podkraj sta k g. Matiji Erjavcu prišla večkrat na obisk njegov bratranec Fran Erjavce, profesor naravoslovja v gimnaziji v Gorici in pisatelj Josip Jurčič, ki je bil iz sosednje vasi Muljave in deset let mlajši od Frana Erjavca. Gotovo je to veliko pomenilo Matiji Erjavcu, saj je bil Podkraj od Vipave, kjer je bilo središče dekanije, najbolj oddaljena duhovnija. Zato obiski v župnišču niso bili vsakdanjost. Gospod Erjavce je zato rad prihajal v Vipavo, da je pozabil na samoto v Podkraju. Spotoma se je ustavil v Vrhpolju, pri župniku Henrikju Dejaku, Ljubljancu, ki se je odlikoval kot slikar in rezbar. Ker je bil večinoma doma pri svojem rezbarjenju in slikanju, prijazen in sila ljubezniv, je bil dober spovednik za mlajše duhovnike, tudi za g. Erjavca.

Med cerkvenimi dostojanstveniki sedi drugi z leve Matija Erjavce

Duhovniška pot je vodila Matija Erjavca iz Podkraja za kratek čas nazaj v Črni Vrh nad Idrijo in leta 1874 ga najdemo že v Šturjah pri Ajdovščini, kjer je bil tudi krajevni šolski nadzornik in učitelj v enorazrednici v Šturjah.

Iz Šturij je gospod Matija Erjavce, po smrti dekana Jurija Grabrijana, prišel 23. septembra 1882 v Vipavo. Za dekana je bil imenovan 29. oktobra 1882 in tu ostal do svoje tragične smrti 14. julija 1908.

Pokojni duhovnik in jezuit Anton Bukovič, doma z Gradišča pri Vipavi, je zapustil bogate zapise o življenju Vipave ob smrti dekana Jurija Grabrijana in se še posebej natančno posvetil liku in delu g. Erjavca. Zapise je začel z uvodom: *»Hvaležnost do gospoda, ki me je krstil, v šolah mi pomagal do mašništva in mi zapustil na sebi zgled vzornega duhovnika, me veže, da zberem spomine nanj in ga predstavim tistim, ki zanj še ne vedo. Ta gospod je bil vipavski dekan Matija Erjavce, ki ga je v Marijinem letu 1908 umorila zločinska roka v njegovem stanovanju v Vipavi.«* V njegovih zapisih spoznamo tudi cerkveno gospodarsko stanje v času, ko je v Vipavo prišel gospod Matija Erjavce. Takole piše:

»Ko je g. Matija Erjavce nastopil v Vipavi kot župnik, je najprej prevzel hišo in gospodarstvo, ki je bilo veliko, kakor se je spodobilo za tako visokega gospoda. Pred ljudmi je takrat veljal kdo toliko, kolikor je bilo njegovega posestva. Vipavski dekan pa je moral imeti ugled, da so ga spoštovali župniki in uradniki, grof in trgovci v trgu.

Ko je umrl dekan Jurij Grabrijan, je zapusti župniji novo mogočno župnišče. Staro župnišče navpično nad izvirom Vipave, je še stalo in notri so stanovale nekatere družine.

K posestvu vipavskega župnika so spadale njive in senožeti, vinogradi in gozdovi. Zato je imel več hlapcev in dekel, konj in druge domače živali.

Vizitka z lastnoročnim podpisom

Dekan Matija Erjavec je izvajal na cerkvenem posestvu obnovitvena dela. Posebno pozornost je obrnil na obnove vinogradov, ki so bili pod Gradiščem ob križevem potu, na Slapu in na Zemonu. Trte je moral cepiti na divjo podlago, ker je trtna uš uničila vse dotedanje plemenite trte. Namesto na količke je dal speljati trtne poganjke na žico. Vinogradi, ki jih je dal on napraviti, so dosegli visoko starost, vino pa je slovelo kot izborna vipavska kapljica. V župnijski kleti, vsekani v skalo pod župniščem, so stali veliki leseni sodi za to izvrstno vino. Pri teh obnovah so se učili tudi drugi, sadili so brajde med njive. Tako je Vipavska dolina postala pravi vinorodni kraj. Pozneje so med svetovno vojno te brajde izginjale zaradi bližnjih vojašnic. Cerkev je bila doli v trgu na skrajnem koncu ob Beli. Pred Grabrijanom so jo od vseh strani obdajale hiše. Dekan Grabrijan je za gospodarje, ki so imeli hiše pred cerkvijo, postavil drugod nove hiše, tiste njihove hiše pa je podrł in napravil pred cerkvijo prostran trg, ki ga je posadil s košatim drevjem. Cerkev je dobila s tem lepše lice, ljudje pa senčnat prostor, kjer so se zbirali za službo božjo.

Matija Erjavec je v času svojega službovanja v Vipavi postavil pri podružnični cerkvi sv. Križa na Gradišču v letih 1895-1896 novo pokopališče z mrtvašnico. Stari oltarni nastavek sv. Križa je zamenjal z novim. Izdelal ga je domači umetnik iz Vrhopolja Alojzij Repič. Obnovil je tudi vseh štirinajst kapelic križevega pota in poskrbel za lepoto znamenj ob poti. V cerkvi Marije Tolažnice v Logu je dal postaviti nove orgle, delo mojstra Goršiča, leta 1908 pa je postavil nov tlak z lepo barvanimi šamotnimi ploščicami v župnijski cerkvi sv. Štefana v Vipavi in izpopolnil orgle. Bil je pobudnik reorganizacije vipavske dekanije, ki je leta 1831 prišla iz goriške pod ljubljansko škofijo.

Fotografija iz konca 19. stol., na kateri so razbrani: v sredini prve vrste je kardinal Jakob Missia, levo v 1. vrsti, prvi je Anton Pavlin, moj praded, tretji z desne v prvi vrsti pa je dekan Matija Erjavec, četrti z leve v prvi vrsti je pa Karel Lanthieri. (Fotografija last Ane Pavlin Florjančič)

Na gospodarskem področju je bil med prvimi za ustanovitev vinarske zadruga v Vipavi 1894 in izvoljen v njen nadzorni odbor. Zelo se je trudil za ustanovitev Hranilnice in posojilnice v Vipavi 1896 ter postal njen prvi predsednik. Tedanji odbor hranilnice je bil obenem ustanovitelj in investitor Kmetijskega društva v Vipavi, Vinarske zadruga z znamenito vinsko kletjo, ki je dobila kmalu odjemalce za vipavsko vino iz zelo oddaljenih dežel avstrijskega cesarstva. Ta vinarska zadruga je dostavljala mašno vino tudi na Češko in v Gornjo Avstrijo. Za prodano vino so izdajali račune, tiskane v slovenskem, nemškem, in češkem jeziku. Isti odbor je napravil osnutek za ustanovitev zadružne mlekarne v Št. Vidu in je izplačal v ta namen brezobrestno posojilo. Prvotni odbor z Erjavcem na čelu je bil izredno vztrajen in požrtvovalen na vseh področjih zadružništva, to so bili poštenjaki starega kova, nesebični, ki so pridobili svojim ustanovam polno zaupanje med prebivalstvom. Te ustanove so se krepile in vzdržale tudi pod italijansko okupacijo. Gospod Erjavec se je zavzemal tudi za izgradnjo železnice skozi Vipavo. Ob vsem tem je bil še član vipavskega krajevnega šolskega sveta in vipavski krajevni šolski nadzornik.

Iz zapisov duhovnika Bukoviča izvemo, da so se pri njem oglašali takratni vipavski bogoslovci Alojz Žužek s Planine, Stanko Premrl iz Št. Vida, Franc Kerhne iz Vipave in Anton Bukovič z Gradišča pri Vipavi.

Ob taki priložnosti je šaljivo opominjal, česa naj se bogoslovci nauče, da bodo dobri duhovni pastirji. Takole jim je naročal: »Bogoslovec se mora naučiti čebelariti. Pri čebelah se bo pozneje kot duhovnik zaposlil in razvedril ter umiril svoj značaj, kajti nervoznega bi čebele opikale. Dalje se mora privaditi na noslanje ali šnofanje. V spovednici bi ga pozneje kaj rada popadala jeza in nepotrpežljivost. Tedaj pomaga ščepec tobaka, da kihne in prežene vso jezo. Tretje potrebna je igra taroka. Ko se duhovniki zberejo na razgovor, jim kmalu poidejo pametne besede. Da ne bodo tožarili in govorili o napakah svojih ovčic ali svojih duhovnih tovarišev, se bodo v taroku preizkusili in pozabili na osamljenost....«. Bogoslovci so morali znati pridigati, poučevati krščanski nauk, opravljati verske obrede, pa tudi poznati predpise za vodstvo računov in matičnih knjig. Kot župnik in dekan je g. Erjavec moral dopolnjevati znanje svojih kaplanov in jih učiti gospodariti.

Pri gospodu Erjavcu so bili lepo sprejeti kaplani, bogoslovci pa tudi dijaki in študentje iz Vipavske doline. Zgodilo se je, da je komu od teh preskrbel hrano v ljudski kuhinji in mu pomagal do skromne štipendije, če pa ni imel stanovanja, ga je povabil kar v župnišče. Ohranil pa je tudi vse običaje verskega življenja, kakor so veljali v času dekana Jurija Grabrijana.

Gospod Erjavec se je izkazal tudi kot narodni delavec. Živel je z ljudstvom. Pri volitvah je opozarjal ljudi na državljanske dolžnosti in na odgovornost, ki jo imajo za javni blagor, ko gredo volit. Spoštoval je staro plemstvo in bil z vipavskimi grofi v dobrih odnosih. Toda obsojal je pretirano nadutost nekaterih plemiških družin, ki so zaničevale, kar ni bilo plemenite krvi. Ko sta prišla v Vipavo k dekanu na obisk dva plemiča, ki sta študirala na jezuitski gimnaziji v Kalksburgu, jima je dekan Erjavec hotel puščati kri, da bi videl, ali imajo plemiči res drugačno, modro kri. Seveda se je šalil, povedal pa jima je, da pravo plemstvo ni v drugačni krvi, ampak v plemenitem značaju. Za vzgojo vipavske mladine se je zelo trudil. Kupil je od graščine gospodarska poslopja in odprl prosvetni dom za mladeniče. Tam je uredil dvorano in telovadnico za slovenske Orle (o. p. dvorana v Tabru). Marijino družbo za fante je začel kaplan Janez Gnidovec, za dekleta je obstajala že nekaj časa prej.

Kaplan Janez Gnidovec je bil zelo pobožen in zamišljen v to, kar je bral v knjigah. Škof ga je poslal iz Vipave študirat za profesorja in je postal ravnatelj na škofijski gimnaziji ter naposled škof v Makedoniji. Toda v Vipavi so si preprosti verniki želeli, da bi bil z njimi bolj domač. To je ključar cerkve na Gradišču omenil dekanu Matiji Erjavcu. Dekan pa je ključarju odgovoril: »Kar sami povejte gospodu, ne bo zameril.« In ključar je rekel gospodu Gnidovcu: »Pobožni ste, toda ljudje bi radi imeli, če bi jih kaj pogledali in nagovorili, ko Vas na poti pozdravijo.« In gospod kaplan je bil za opomin hvaležen in se je potrudil za večjo prijaznost z ljudmi.

Dekan Matija Erjavec je vabil v Mohorjevo družbo. V letu 1884, to je tretje leto po njegovem prihodu v Vipavo, je imel v imeniku vipavskih družbenih članov vse uradnike in javne osebnosti poleg nekaterih malih posestnikov. Ljudje niso imeli denarja, le uradništvo je imelo denar, ker je prejemale mesečno svojo plačo.

Matija Erjavec je imel prav posebno lepo pisavo. Knjige so bile vedno urejene, red je vladal v njegovih računih. Nihče se ni mogel pritoževati, da bi Erjavec pozabil zapisati, da je kak dolg že odplačan, če se je bil kdo morda še pod Grabrijanom pri cerkvi zadolžil, ter je potem odplačeval po obrokih. Na sestankih s ključarji se je posvetoval tudi o drugih zadevah v župniji. Ključar Radoslav Silvester je bil pesnik. Nosil je dolgo in košato brado za razliko od drugih, ki so takrat nosili brke. Prebral je včasih katero svojih pesmi. Taka je bila tista o možu, ki si je želel, da bi vse postalo zlato, karkoli bi vzel v roko. Umrl je od lakote, ker se mu je jed strdila v zlato kepo. To pesem so poslušali in si zapomnili nauk, da zlato ni največje bogastvo.

Zaradi zaslug v cerkvenem in javnem življenju je bil 1882 dekan Matija Erjavec imenovan za duhovnega svetnika ljubljanske škofije, leto dni pred smrtjo pa ga je cesar Franc Jožef I imenoval za častnega kanonika stolnega kapitlja v Ljubljani.

V molitev in spomin se priporoča
prečastiti gospod

Matija Erjavec
častni kanonik, dekan, šk. duh. svetnik itd.
rojen v Višnji gori dne 12. febr. 1836,
v mašnika posvečen dne 26. julija 1859,
umrl v Vipavi dne 14. junija 1908.

Slovo.
Oj, ljubil sem kot punčico očesa,
Prijetelj, ovcice drage, vas!
Vam kazal pot do sreče, pot v nebesa:
Ne zablite naukov mojih glas!
Ljubezni vgasnila ni smrt telesa,
Ki v Kristusu na veke družil nas.
Preljubi, z Bogom! kar je smrt ločila,
Ljubezen Večna zopet bo združila.

Blagor mrtvim, ki v Gospo-
du zaspe, zakaj njih dela
gredo za njimi. (Apok. 14.)

Blagor usmiljenim, ker
bodo dosegli usmiljenje.
(Mat. 5, 7.)

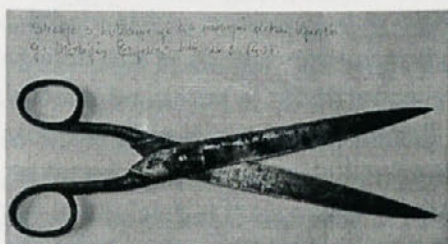
Spominska podobica ob njegovi tragični smrti

prisrčno o presveti Trojici in o dobrem namenu, ki naj ga obujamo pred vsakim delom. Tudi vse, kar delamo, naj bo v tem imenu Bogu izročeno, da bo imelo božji blagoslov.

Verniki so pozorno poslušali to lepo pridigo. Niso pa vedeli, da je to njegova zadnja pridiga. Med deseto mašo istega dne ga je našla nečakinja Ivanka Novljan, ki je v župnišču vodila kuhinjo. Ležal je v sobi pri pisalni mizi v krvi z nešteto ranami, ki mu jih je zadal morilec. Vipavski kaplan Franc Gaberšek ga je mazilil in se vrnil v cerkev ter vernikom priporočil dušo pokojnega gospoda dekana v molitev.

Vest o umoru se je bliskovito širila in groza je obhajala vse, ki so to slišali. Ljudje so sklepali, da sta bila zločinca dva. Pobrila sta denar, ki je bil na mizi, šlo je za 30 kron. Denar je bil namenjen za izplačilo dninarjem. Iz poročila o tem dogodku, objavljenem v Primorskem listu z dne 17. junija 1908 izvemo, da so našli okrvavljen zavitek drobiža, ki ga je zločinec izgubil na begu. K sreči so morilca prijeli še preden so dekana Matija Erjavca pokopali. Prijela ga je tržaška policija. Bil je ranjen v desno roko. Najprej se je izdajal za Viktorja Kobala iz Vipave, pozneje pa je priznal, da je Viktor Pangerc, star 22 let, doma iz Vipave, oče dveh otrok.

Pogreb dekana Erjavca je bil v torek, 16. junija 1908, ob deseti uri dopoldne. Od tedaj dalje počiva v družbi dekana Jurija Grabrijana v kapeli na vipavskem pokopališču. Gospod Anton

Škarje, s katerimi je bil umorjen dekan Matija Erjavec

vešč tega dela, natančen, jezik tekoč in razumljiv, navdušil me je njegov slog in pogled na takratne razmere in življenje. Zato bom tu dodala še nekaj podatkov o njem.

Ko je imel dvainsedemdeset leti je zaprosil za upokojitev. Napisal je oporoko, v kateri želi, da bi se del njegovega premoženja porabilo za deklinski zavod, ki naj bi se v Vipavi ustanovil za vzgojo deklet. Cerkvi in ubogim je volil večje vsote. Storil je tako, kakor je kot dekan priporočal tudi župnikom.

Na praznik sv. Trojice 1808 je gospod Erjavec imel kot vedno prvo sv. mašo ob šestih zjutraj. Pridigal je prav

V Gorici, 17. junija 1908.

PRIMORSKI LIST

Grozen zločin. - Vipavski dekan umorjen.

V nedeljo ob 11 uri dopoldne so v nedolgi oddali naša dopisovalca iz Vipave prijavili, da je bil v nedeljo zjutraj v Vipavi umorjen dekan Matija Erjavec. O tem premoženem duhovniku smo že pisali v prejšnjem številu. Bil je ranjen v desno roko. Najprej se je izdajal za Viktorja Kobala iz Vipave, pozneje pa je priznal, da je Viktor Pangerc, star 22 let, doma iz Vipave, oče dveh otrok.

Pogreb dekana Erjavca je bil v torek, 16. junija 1908, ob deseti uri dopoldne. Od tedaj dalje počiva v družbi dekana Jurija Grabrijana v kapeli na vipavskem pokopališču. Gospod Anton Bukovič na koncu spominov o tem zapiše: »Njegovo krsto so nesli v sprevodu po trgu, kakor so na praznik sv. Rešnjega telesa stopali za monštranco. Zvonovi so milo doneli, pevci ganljivo prepevali. Vipavcem pa je srce tožno žalovalo: »Kaj si Vipava storila svojemu dušnemu pastirju? Ali tako vračšaš ljubezen tistemu, ki te je srčno ljubil?«

Poročilo o zločinu v Vipavi - Primorski list z dne 17.6.1908

Bukovič na koncu spominov o tem zapiše: »Njegovo krsto so nesli v sprevodu po trgu, kakor so na praznik sv. Rešnjega telesa stopali za monštranco. Zvonovi so milo doneli, pevci ganljivo prepevali. Vipavcem pa je srce tožno žalovalo: »Kaj si Vipava storila svojemu dušnemu pastirju? Ali tako vračšaš ljubezen tistemu, ki te je srčno ljubil?«

Ko sem brala zapise o Matiji Erjavcu, ki jih je zapustil jezuit Anton Bukovič, sem takoj ocenila, da je bil zapisovalec

Gospod Anton Bukovič je bil rojen na Gradišču pri Vipavi 14.7.1886. Mašnik je postal 14. 7. 1908, to je ravno tisti dan, ko je bil umorjen dekan Matija Erjavac. Služboval je v Ljubljani, Skopju in Mariboru, kjer je 19.3.1964 tudi umrl. Življenjepis Matija Erjavca je pisal v Mariboru, kjer je bil tudi upokojen.

Ko sem dobila v roke spominsko podobico, ki je bila natisnjena ob njegovi smrti, se mi je pogled ustavil na naslednjem zapisu: »Svojim pokojnim bratom sem izkazal ljubezen in spoštovanje s tem, da sem reševal spomin in sled njihovih stopinj v pesku minljivega časa. Pisal sem življenjepise.«

Tako imamo po njegovi zaslugi o Vipavi in življenju v njej tudi mi veliko podatkov, še posebno lepo pa je brati njegov življenjepis dekana Matije Erjavca, ki smo se ga s tem zapisom spomnili ob obletnici njegove tragične smrti.

Magda Rodman

Viri:

1. Primorski slovenski biografski leksikon, 4. snopič, Gorica 1977, izdala Goriška Mohorjeva družba

2. Zapisani spomini jezuita Antona Bukoviča iz Gradišča pri Vipavi

Opomba:

Fotografije so last Anice in Vinka Premrla

ŽIVELI SO MED NAMI

SPOMINI OB 61-LETNICI PRIKLJUČITVE PRIMORSKE K MATIČNI DOMOVINI

Letos je bila v Kopru 14.9. 2008 državna slovesnost ob 61. obletnici priključitve Primorske k matični domovini. Da se je to končno res zgodilo, je bilo potrebnih veliko žrtev in trpljenja. Vsaka primorska hiša nosi svojo zgodbo o tem. Mnogo naših ljudi se je za svojo domovino Primorsko borilo od prihoda Italijanov v naše kraje pa vse do konca II. svetovne vojne. Med tisočerimi borci za svobodo Primorske sta bila tudi domačina France Premru in Ivan Šček, naš skladatelj. Zato objavljamo spomine, ki sta jih napisali njuni sestri Magda in Elka.

Nekaj spominov na brata Franceta

*Kako bom vojak,
k'sem fantič premlad,
ne morem še puške držat' ...
(Ljudska)*

Nabirajo se leta v jato in odletijo. Za vedno ... Čas neusmiljeno beži, a spomini živijo. Davni spomini, razdrobljeni v drobne, a dragocene kamenčke. Rada bi iz njih sestavila mozaik tistega časa, ki je bil moje otroštvo. A za podobo manjka kar preveč gradiva. Spomin je ohranil le drobce, nepovezane, zabeležene skozi otroške oči, občutene z dušo otroka. Nekateri so blede, medli in nejasni, spet drugi živi in ostri – kot bi bili od včeraj.

Rada pestujem te spomine in s toplo mislijo božam drage mi ljudi, ki so del njih. Tudi brata Franceta, ki ga že dolgo ni več.

Bil je najstarejši od nas – Minkuževih štirih otrok, jaz pa "ta mala", desetletje mlajša od njega. Pravzaprav nisva skupaj odrasčala: ko sem se jaz še deklič crkljala v maminem naročju, je on že služil svoj kos kruha.

Nekoč, bila sem še zelo majhna, smo ga z mamo in očetom šli obiskat na Slap, kjer je "služil". Da bi videli, kako mu gre, ali uboga, ali so gospodarji zadovoljni z njim. Gospodinja ga je – ne prestrogo – zatožila, da se je vrnil s "porno" (prazno) cajncio, ko ga je poslala nabrat nekaj češenj. Starejši so tudi modrovali, da mu kmečko delo ni preveč pri srcu, raje da ima konje. Sicer pa da niti ni preveč poreden, so rekli. Kje bi si pa upal biti!

V okviru tedanjih skromnih možnosti ga je zelo zanimalo delovanje različnih tehničnih naprav. Električna (doma je v njegovem otroštvu še ni bilo) naj bi bila imenitna in prav uporabna iznajdba. Marsikaj naj bi naredila namesto človeka. Torej: od besed k dejanjem! Drzni poskus, kako bi skupaj s Ferjančičevim hlapcem živino štrigljal "na elektriko" in pri tem prav nič trpela, pa bi se skoraj tragično končal – za kravo. Fanta "izumitelja" pa sta tudi dobila vsak svoje, seveda.

Moj brat France Premru - Minkužev leta 1943

O tej dogodivščini je večkrat prav nazorno pripovedoval. Tudi v mnogo poznejših letih, ko je bilo delo elektromonterja njegov poklic. A tedaj je že vedel, da je električna edina ženska, ki se ne pusti božati. Tako so jim namreč zabičali na poklicnem usposabljanju.

Ni bil ravno vzoren učenec, italijansko šolo je prejel sovražil. Zpomnil si je, kako je hotel nekoč pri pouku povedati, da so v starih časih ladje poganjale kolesa. Pa je neprijazna učiteljica le zavila z očmi in pomilovalno vzdihnila: »Povero stupido!« Spomin za vse čase.

S svojo porednostjo je povzročal skrbi zlasti naši mami, ki se je kot mnogi tedanji starši šla doma "svojo šolo", v kateri so imele glavno besedo Gregorčičeve pesmi pa razne večerniške povesti. "Da ne bi otroci pozabili, čigavi so", je rekla.

Kolo, peljati se s pravim kolesom so bile skoraj neuresničljive želje mnogih fantičev njegovih let. Imeti kolo – pregrešna misel!

Pa se je lepega dne zgodilo. Šolski ravnatelj je šel na inšpekcijo v budanjsko šolo. Učencu Francetu je bila

zaupana posebna naloga: smel je potiskati ravnateljovo kolo navzgor proti Budanjam. Kakšna čast! Pa ga ja ni izbral zato, da bo v razredu med tem bolj mir? Že mogoče, a manjkati pri pouku tudi ni od muh za učenca, kot je bil naš France. Kako pa se je vračal iz Budanj, se ni spominjal. A gospod ravnatelj ga gotovo ni peljal na kolesu ...

Drugi Francetov kolesarski podvig je bil že prava avantura.

Teta Rovanova, ki je imela sinove v italijanski vojski, je prosila našega očeta, če bi njegov fantinec lahko odnesel neko prošnjo na vojaško komando – nič manj kot v Ilirsko Bistrico! Dala bi mu za to pot kolo svojih fantov.

Kolo! Sam bi se peljal s čisto pravim kolesom! Kakšno doživetje! Mlada glava je bila vsa razburjena. Toda že je bila tu skrb: kaj če oče ne bo dovolil.

Pa je dovolil, saj je sosedu privoščil, da bi ji enega od sinov oprostili vojaščine. Zato ta prošnja. Očitno je fant odgovorno opravil to "službeno pot". Podrobnosti se ni spominjal, a pri tej dogodivščini ni nikoli pozabil posebej poudariti: "Ko sem se vrnil v Vipavo, me boleča zadnja plat ni ovirala, da si ne bi privoščil še nekajkrat gor in dol po "ta novi cesti". Takšne priložnosti se pač ne ponujajo vsak dan.

Takih in podobnih zgodb je ostalo še precej v našem družinskem spominu.

"Vsaka mladost je polna sreče in radosti, sijajnega sonca in prešernega smeha, vsaka mladost", je zapisal Cankar.

Toda že zelo zgodaj in čedalje bolj je bilo tudi treba poprijeti za resno delo. France je pogosto šel z očetom v gozd, pomagal pri težkem gozdarskem delu, predvsem pa skrbel za konje.

Ko je služil v Hruševju, je za gospodinjo, ki je imela pekarno, razvažal kruh po vaseh naokoli.

Dogodki v svetu pa niso obetali nič dobrega.

Spominjam se nekega večera, zgodaj spomladi 1943 je moralo biti, ko je bilo doma vse nekam čudno drugače. Oče mrk in zaskrbljen, mama žalostna in objokana, nihče ni kaj prida govoril. Meni pa so pojasnili, da mora France jutri k vojakom tja dol, daleč v Italijo. Meni se je zdel vedno tako velik in močan. Starši pa so vzdihovali, da še ni za vojaka, saj ima šele 18 let. Uboga taka država, ki pošilja otroke v vojsko, so modrovali. Mama je tisti večer skuhala špagete, ki jih je imel posebno rad. Molče jih je pospravil in potem šel še zadnjič po fantovsko v noč z vrstniki, ki jih je čakala ista pot v negotovost. Najbrž so se šli poslavljat od deklet in prijateljev.

Spomin na naslednji dan pa je v moji zavesti prav posebno živ. Vipavski fantje in seveda fantje iz okoliških vasi letnika 1925 in 1926 so bili v veliki gruči zbrani na isoko ograjenem notranjem dvorišču tedanje karabinjerske postaje. Med njimi neki ljudje v uniformah. Mi – svojci pa smo se gnetli visoko gor na obzidju in z očmi iskali v množici

Forte dei Marni. Od leve proti desni: France Premru - Minkužev, Francelj Puc - Blažonov, Justa Puc - Blažonova, Mara Šček - Tinknova, Ivan Šček - Tinknov, Leon Furlan iz Tabra

tam spodaj vsak svojega sina, brata ... Starši so se molče spraševali, kaj čaka fante, kaj če se jim kaj hudega zgodi, vojna je v zraku. Oni pa še tako mladi in neizkušeni!

Potem prizor na cesti pred karabinjersko postajo: kamioni so jih odpeljali v negotovost in ostali smo sami. Tako sami. Nesrečne matere so domov grede neprestano vzdihovale: "Pa saj so še otroci!"

Potem so prihajale težko pričakovane razglednice iz tujih krajev: Sarzana, Forte dei Marni, La Spezia ... Tanti saluti ... Io sto bene ... Poštenega slovenskega pisma večina ni zmogla, razen če je bila doma posebna skrb za pisanje v materinščini. Tako je France napisal na svojo vojaško sliko: Za Spomin od vašga Fanterista Franceta Bog Vas Živi".

Vojna vihra premetava naše fante vse do juga Italije. Kapitulacija Italije septembra 1943 doleti Franceta v Rimu. Rad bi si bil priskrbel civilno obleko, da bi se lažje prebijal proti domu. Ženska, ki mu je odprla, ko jo je iskal, ga je ozmerjala z izdajalcem, ki se noče boriti za domovino. In mu seveda ni pomagala. Zavezniki bombardirajo Rim, med navalom množice, ki zapušča zaklonišče, si poškoduje glavo, posebno pa oko.

Namesto domov mora kot ujeti italijanski vojak v Nemčijo. V Gdansk (danes Poljska) dela v ladjedelnici. Domov prihajajo redka pisma, opremljena s črnim kljukastim križem in nemškim orlom. Med napisanim je marsikaj prečrtano – prekrito z mastno črno debelo črto. Pod njo je bila najbrž resnica o trpljenju v taborišču. A ta ni smela v svet. Enkrat je med drugim napisal, da je oblečen slabše kot oče, kadar škropi trte.

Francetov sotrp in v Nemčiji je bil Dino Durn z Gradišča. Kako se zgodovina ponavlja! Očeta obeh sta bila skupaj v prvi svetovni vojni kot avstrijska vojaka. Spominjam se Dinove matere, kako je ob nedeljah po maši pogosto prihajala k nam spraševati, če je naš kaj pisal. Z našo mamo sta delili skrb za usodo obeh fantov. Otroci smo teto Durnčevo zelo radi poslušali. Iz rodne Čičarije je namreč ohranila prav posebno, pojočo govorico. Nam je bila zabavna.

V cerkvi smo peli o njih:

Ki dom zapustili, na vojsko so šli ...

Marija, vse ljudstvo ječi,

Marija, pomagaj nam ti!

Seveda je vsakdo pel in prosil predvsem za svojega bližnjega.

A vsega, tudi hudega, mora biti enkrat konec. Čeprav včasih le zato, da lahko pride drugo hudo. Maj 1945. Konec vojne! Svoboda! Pomlad, kakršne že dolgo dolgo ni bilo. Od ust do ust so potovale vesele novice: "Ta in ta se je vrnil včeraj, drugi pride kmalu, nekdo ga je videl." "Čez Brener se vračajo," je pojasnjeval sosedom stric Rodmanov. Tako so se vračali ... Žal ne vsi. Nekaterih ni bilo nikoli več.

Za našega Franceta smo močno upali, da pride. A zakaj ga še ni? Da se mu ni pripetilo kaj hudega? Sto vprašanj brez odgovora. Poizvedovali smo po njem preko Rdečega križa. Odgovor nas ni odrešil. Da je pogrešan, smo razbrali iz sporočila. In skrbeli ter upali dalje.

Prva jesen po vojni. Življenje v Vipavi skuša zaživeti znova. Pozno zvečer, s starši sem spala zgoraj v sobi, je pod oknom zaklicala sosedka Silva Bogarjeva: "Minkuževi, France je prišel!" Kmalu za tem se pojavi nasmejan kot nekoč v nekakšni vojaški obleki. Da je ruska, je rekel in povedal, da je iz Gdanska prebegnil v rusko vojsko.

Po zagotovitvi njegove hčerke je bil na ta korak vedno resnično ponosen. Da je svojo odisejavo vojaka in človeško kalvarijo končal na strani zmagovalcev, kot vojak zmagovite Rdeče armade, je bila zanj usodna, a edino pravilna življenjska odločitev. Nikoli ni odstopil od prepričanja, da je bilo tako prav. Ponosen je bil na to.

Zadnje mesece je prebil v razrušeni Poljski. Od tam pa ni mogel prej. Da je le živ in zdrav doma! Naslednje jutro mi je mama dala skodelo bele kave in kruha, naj mu nesem zajtrk v posteljo. Razvajanje? Ne, le ljubeča pozornost. Jaz pa sem bila pri tem kar malo v zadregi. Tako dolgo se nisva videla. Kot radovedno dekletce sem nekoč stikala po njegovih stvareh in našla dve ali tri pisma, ki jih seveda nisem razumela, vem pa, da so se začejala z nagovorom Moj kohani Franko! Podpisana pa je bila neka Wanda. Torej bežna poljska simpatija? Mene pa je zabavala beseda kohani, ker je bila skoraj kuhani.

Začeti je bilo treba znova, se zaposliti. Nekaj časa je bil pri industrijski milici v Ajdovščini, potem pa miličnik na Gorenjskem. V Podnartu si je ustvarjal dom in družino. Postal je elektromonter in delal na terenu ob vsakem vremenu, ob vsaki uri. Vsa Gorenjska je bila njegova, vedno je bil dobre volje in rad v središču družbe.

Bilo je to v letih intenzivne elektrifikacije odročnih hribovskih vasi. In še ko je odhajal za vedno, so se od njega prišli posloviti mnogi, ki jim je "prinesel luč v hišo".

Ko sva si z možem postavljala dom na Koprskem, so nama naši Gorenjci veliko pomagali. Čim sva mu omenila kakšno nujno delo, je navadno rekel: "Bom priletel dol!" In je res priletel - velikokrat, dokler mu niso začele moči pojemati. Bolezen je spremenila njegovo življenje in življenje njegove družine, nas vseh. Bila je močnejša od njegove vedre narave.

Že dolgo ga ni več. A je še vedno tu. Tu so sadovi njegovega dela, tu so njegove pripovedi in dogodivščine. Samo nekatere sem omenila, tiste, ki živijo v našem družinskem spominu. V pogovoru in mislih je vedno z nami.

Mi pa preštevamo, koliko njegovih vrstnikov letnika 1925 je še živih. Letos sva s sestro Ivanko ugotovili, da je bil Karlo Naglost z Gradišča zadnji, ki je odšel. Živ je samo še Leon Furlanov iz Tabra. Ni več sosedka Ivana Ovčarjevega. Tudi Dinota z Gradišča že dolgo ni več. Kako rada sta se obiskovala! Ni več Cirila Kobolovega, Brunota Devetkovega ... Tudi Francelj Blažonov in Cveto Kobolov sta odšla. Pa skladatelj Ivan Šček ...

Bili so generacija, za katero lahko pritrdimo pesniku Kajuhu:

*Biti mlad
v teh težkih časih,
to se pravi
brez mladosti biti mlad.*

Magda Štenta - Minkuževa

Dnevnik Ivana Ščeka ob prisilnem odhodu iz Vipave v »battaglioni speciali« leta 1943

Med domačini, ki so jih italijanske oblasti prisilno odpeljale v »battaglioni speciali« v razne kraje Italije, je bil tudi moj brat Ivan Šček, ki je na objavljeni fotografiji zgoraj. Ob odhodu iz Vipave je začel pisati dnevnik. Žal se je ohranilo le nekaj njegovih prvih zapisov. V dnevnik je podrobno zapisoval svoje občutke in težke razmere, v katerih so naše fante pripeljali na odrejena mesta. Bili so sicer v vojaški opremi, toda brez orožja. Italijanske oblasti so jih odpeljale v strahu, da se ne bi priključili partizanski vojski. Kljub temu, da je imel samo italijansko šolo, je pisal dnevnik v maternem jeziku. Pri prepisu dnevnika smo ohranili njegovo izvirnost.

Z bratom sva bila zelo povezana še posebno zaradi ljubezni do glasbe. Sploh smo bili v naši družini vsi pevci in večkrat smo skupaj zapeli v kvartetu. Naš tata je basiral, Ivan je pel bariton, mlajša sestra Joška alt in jaz sopran. Tako smo marsikatero narodno in cerkveno pesem zapeli v kuhinji, ker je bila slovenska pesem pod Italijo prepovedana v javnosti, le v cerkvi smo jo lahko peli, ker smo bili vsi tudi cerkveni pevci. Zaradi takega lepega družinskega petja in vzdušja smo Ivana zelo pogrešali, ko je moral nasilno od doma.

Po zaključku njegovega glasbenega študija je prihajal iz Kopra večkrat domov na obisk. Spominjam se, da sva ob takih prilikah veliko govorila o glasbi in tako mi je širil obzorje znanja o glasbi. To naju je zelo združevalo, zato sem ga po nenadni smrti hudo pogrešala, kakor tudi vsi domači.

Njegov dnevnik je romal iz roke v roko, zato pa se je ohranilo le nekaj listov, ki so nam drag spomin na našega Ivana:

VIPAVA, NA NOVEGA LETA DAN 1943

Zasneženi Nanos, svetlikaš se kot kristal v januarskem soncu!

Kaj nam boš prinesel novega to leto?

Vipavska dolina te vprašuje, tvoja hči, ki te ljubi nad vse, toda ti molčiš. Grozen je tvoj molk!

Nekaj hudega nam pravi tvoje žalostno lice.

Novo leto; po veliki maši se vsujejo ljudje iz cerkve, voščijo si novo leto. Tam vidimo stara znanca, kako se pogovarjata, kako je bilo v njihovi mladosti. Srce jima zaigra ob pogledu na mladino, kako se veseli. Tam vidita mlade fante, kako se pogovarjajo o vojaki. Prvi starček si otre solzo in pove tovarišu: »Bog ve, kje bodo danes leto vsi ti mladeniči, marsikoga bo tuja črna zemlja krila, ne bo zlate mamice, da bi ga postregla, zmočila prepečene ustnice od pekočega sonca. Sam bo mladenič v neprodni pušavi umiral od lakote in žeje, brez tovarišev in znancev!!

Danes se veseli, veselo poje in vriska, ne ve še za trpljenje in bridkosti, ki mu jih bo leto prineslo.

2. februar. Vesela svečnica je že skoraj minila, črna zimska tema je zagrnila naš lep trg. Vračam se domov, ko me ustavijo tovariši in mi naznanijo, da gremo čez par dni k vojakom. Jaz sam sebi nisem verjel. Ni mogoče, si mislim k vojakom jaz, ki sem še tako mlad, še ne utrjen za slabosti tega sveta. In vendar je res živa resnica. Zadnje dve noči so minile, zadnje ure v moji dragi sobi v gorki postelji. Prišli so po nas, kot da ne bi vedeli kje smo, kot volk na jagnjeta in nas tirali pred sabo v vojašnico.

4. februar. Prva noč brez spanja: zjutraj smo jedli še našo toplo vipavsko kavo in videli zadnjič nam drage obraze. Kmalu popoldan nas naložijo kakor živino na kamione, seveda z močnim vojaškim spremstvom. En zadnji pozdrav domačim, znancem in sosedom, pa smo šli točno ob dveh in dvajset iz domače vasi. V Ajdovščini se ustavimo in ker ni še prišlo spremstvo iz Gradiške, smo morali prenočiti v vojašnici. To je že druga krvava noč, hujša od prve, ki nas je precej potrla. Vsi smo bili prehlajeni, grla polna prahu, skeleče oči od gnile slame. Komaj smo čakali, da bo dan.

6. februar. Krasno jutro, zadnjo, ki sem ga videl na domači zemlji. Jutro nas je malo posvežilo, tako, da nismo zgledali tako slabo. Popoldan so nas začeli nakladati na tovarne avtomobile, potem so nas uvrstili med močno spremstvo, dva blindirana avtomobila in vse polno drugih avtov. Toda predno smo odšli sem zagledal tata in sestro. Komaj sem se zadržal, da nisem zajokal, kadar sem videl tata tako potrtega in sestro v solzah. Zakaj bi ne jokali saj smo bili kot smrtne sence. Govoriti nismo mogli, ker smo imeli vsa grla zamašena s prahom. En zadnji pozdrav in smo odšli.

Z žalostjo v srcu sem gledal proti Nanosu.. Oh, ali te bom še kdaj videl? Zmeraj bolj od daleč sem gledal proti domačim goram, dokler mi niso popolnoma izginile izpred očmi.

V Gradiško smo dospeli ob štirih popoldan. Tam so nas uvrstili in nas peljali po italijansko porcijo, po italijansko »gaveta«, nato smo prvič jedli vojaško »menažo«.

7. februar. Tretja noč brez spanja. Zjutraj sem se spomnil, da je nedelja. V duhu sem bil doma pri maši v domači cerkvi. Ob desetih so nas peljali k zdravniškemu pregledu, tam so me potrdili v vojaka. Nato smo pospravili vojaško kosilce, ki je bilo zadnje v Gradiški.

Popoldan so nas peljali v vojaško skladišče, tam so nam razdelili prvo vojaško opremo. Nahrbtnike, jopo, par brisač, vojaško plahto in eno konzervo za na pot..

Čakali smo znova kamione, da nas odpeljejo na postajo v Sagrado. Kmalu so dospeli in nas odpeljali na postajo. Ob devetih smo se odpeljali naprej proti neznani tujini. Ne morem popisati koliko smo pretrpeli v vagonih eden na drugem. Oh, kako je bila dolga ta noč, vse kosti so me bolele. Kadar smo se peljali čez Apeninske vrhove, se je začelo malo svitat. Mraz je bil pa tak, da kar ni bilo za prestajati, si morate misliti v živinskih vagonih, kjer je vse prepuščeno milemu zraku in prepihu., toda tudi to je minilo, v daljavi se nam je odprla krasna ravan, na kateri je bilo razločiti kupole in palače krasnega mesta Firenze. Točno ob sedmih smo se ustavili na glavni postaji. Kako rad bi si šel ogledat to krasno mesto, toda nobeden ni smel izstopiti. Po eni uri odmora smo nadaljevali pot proti jugu v mesto Arezzo. Tam sem videl mnogo vaščanov in prijateljev. Kako sem se razveselil, da sem lahko govoril v svojem jeziku tako daleč od doma. Toda tudi tukaj ni bil naš cilj poti. Proti večeru so nas peljali nazaj na postajo, iz katere smo se odpeljali ob desetih.

Celo noč smo se vozili, zjutraj ob sedmih smo dospeli v malo mesto Sarzano. Tukaj je bil naš cilj. Odkazali so nam prostore in drugo potrebno. Drugi dan so nas oblekli v popolne vojake. Začelo se je vojaško življenje za nas.

Sestra Elka

OB 80-LETNICI SMRTI DRAGA BAJCA

Letos mineva 80 let od smrti Draga Bajca, novinarja, pesnika, tigrovca, borca za pravice Slovencev pod fašizmom. Ob tej obletnici se ga spominjamo s pisano besedo prof. Lelje Rehar Sancin, ki jo je posredovala na radiu Trst že leta 1978 ob izidu njegove pesniške zbirke Drevo sem. O njem je takrat govorila v radijski rubriki z naslovom »Liki iz naše preteklosti«.

Gospa prof. Lelja je domačinka, ki živi v Trstu in je dobra poznavalka vipavske preteklosti. V številnih nadaljevanjih jo je posredovala poslušalcem slovenskega radia Trst A. Hvaležni smo ji, da je ponudila za objavo v našem listu svoj takratni oris življenja in dela Draga Bajca:

» Že ob nešteto imenih smo se ustavili v tej naši dolgoletni radijski rubriki, naša preteklost dobiva iz tedna v teden jasnejšo podobo, in tudi popolnejšo, saj se je zvrstila že cela galerija pomembnih primorskih mož in žena. Ob vsej tej dolgi vrsti se zdi človeku skorajda čudno, da se je doslej vedno izmuznil osvetlitvi Drago

Bajc, eden prvih protifašističnih borcev, mlad fant, ki je padel kot žrtev političnih razmer pred petdesetimi leti. Komaj 24 let mu je bilo, ko je omahnil na svoji življenjski poti, vendar je pustil za seboj pomembno sled, saj je postal skoraj simbol za velik del primorske zemlje, ki je po prvi svetovni vojni pripadel Italiji, tukaj

mislim na Vipavsko dolino. Drago Bajc, oz. Korle Bajčev, kakor so ga klicali domači, je bil namreč pristen Vipavec, doma iz Trga, kot so po starem ljudje pravili Vipavi. In prav v tej Vipavi sem še kot otrok spoznala njegovo ime, saj je marsikdaj šlo od ust do ust. Živo se

Drago Bajc - gimnazijec v Kranju leta 1923

spominjam tudi tistega leta, ko so na trškem pokopališču postavili Dragu Bajcu spomenik, saj človek ni mogel stopiti na pokopališče, ne da bi ga opazil. Takoj ne začetku stoji in zelo impresivno kiparsko delo je. Že kot otroka so me opozorili na glavo, ki stoji vrhu stebra. Bila je zaobrnjena v čudno smer, po moji otroški logiki bi morala gledati naprej, ne pa skorajda nazaj, oz. nekam v daljavo. »Preko Nanosa zre,« mi je pojasnila teta, »tam ni fašizma, tam ne preganjajo naših ljudi, tam bi Drago še živel!« Bilo je leta 1929. Marsičesa takrat še nisem razumela, vendar me je nekaj stisnilo v grlu, vedno kadar sem šla mimo tistega spomenika in pogledala nanj in na glavo vrhu stebra. Spomnila sem se namreč, da tisti košček zemlje krije mladega človeka, ki bi lahko še živel, delal in ustvarjal in da se mu je nit življenja pretrgala samo zato, ker je ljubil svobodo, svojo zemljo in svoje ljudi. In vendar danes vem, da je bilo v tistem spomeniku več kot samo to, bila je tudi vera v odrešitev, in ta vera je bila zapisana v vseh srcih in prav zaradi te vere je pomenil Drago Bajc Vipavcem več kot bi kdo lahko po njegovem skromnem in kratkem življenju pričakoval. Postal je simbol, zato ni čudno, če so se še danes, skoraj petdeset let po njegovi smrti, spomnili nanj, ko so iskali ime za vipavsko šolo. Že prej se je po njem imenovalo prosvetno društvo. In 29. oktobra, prav na njegov rojstni dan, so mu pred šolo odkrili kip, delo novogoriškega kiparja

Negovana Nemca, na rojstni hiši pa spominsko ploščo njemu in njegovemu bratu Milanu, ki je padel kot partizan 1943 nad vasjo Gabrije. Na tej plošči je zapisano, da je bil Drago Bajc »pesnik, novinar, borec za narodnostne in socialne pravice in prva žrtev fašizma na Primorskem«. Več kot dovolj, da se ga tudi mi spomnimo in mu posvetimo nekaj besed, čeprav je morda kdo od naših poslušalcev o njem že slišal preko radia in seveda tudi bral. Pred nekaj meseci je namreč izšla pri založbi Lipa v Kopru Bajčeva pesniška zbirka, prva in edina. Sam je namreč objavil samo nekaj svojih pesmi, pa tudi v zapuščini jih ni ostalo veliko in še te so se nekam porazgubile, zato je izbor v zbirki pod silo razmer pač skromen. Ni lahko izdajati pesmi petdeset let po smrti, še posebno ne, če gre za pesniške prvence komaj 20-letnega fanta.

Pred nami je torej zdaj drobna knjižica z naslovom »Drevo sem«. Na ovitku je natisnjeno v slovenski poeziji doslej skoraj neznano ime: Drago Bajec. Sprašujem se, zakaj je v knjigi tisti e v priimku, na spomeniku se mi zdi, da ga ni in na plošči tudi ne. Pa tudi domačini ga ne izgovarjajo. Je morda v matičnih knjigah zapisano tako? Kdove! Slučajno se mi odpre knjiga na strani 47 in tam preberem:

*Razgrnil sem začrnelo zaveso svoje sobe,
da se je priplazilo zelenje na mojo mizo...
Sonce mi je pozlatilo mehke lase,
da so se zasvetili v svoji razvnetosti...
Takrat je tipalo po moji duši
zelenje in šepetanje sonca:
Od Gorice prihajam...!*

Lirik, ki ga doslej nismo poznali, saj je sam objavil samo nekaj pesmi. V Ženskem svetu so izšli njegovi »Poljubi« in pesem »Pod palmo«, v Edinosti leta 1927 pesem z naslovom »K polnočnici gredo«, v Koledarju Goriške Matice za leto 1928 pa »V hramu«. Zbirka, ki je izšla pred nekaj meseci je dopolnila pesniško podobo Draga Bajca, mladega pesnika, ki bi imel danes že 74 let, ko bi mu jih usoda naklonila. Res, skorajda ironija je, da se danes tega našega na novo odkritega mladega pesnika spominjajo samo še stari ljudje, njegovi sodobniki pač, kolikor jih je še

ostalo, saj so se tudi njihove vrste že kar precej razredčile. Drago Bajc se je namreč rodil v Vipavi v daljnem letu 1904. Bil je kmečki sin in prvorojenec. Potem se je rodilo še šest otrok, zadnja dva v očetovem drugem zakonu. Vsi, ki so ga poznali, pravijo, da je bil visoke postave, suh fant, bolj šibkega telesa. Morda se je tudi zato oče odločil, da ga pošlje v šole. Odločitev verjetno ni bila tako preprosta, saj je šel Drago v Ljubljanske Škofove zavode šele leta 1917, se pravi, ko mu je bilo že 13 let. Ljubljana je bila sorazmerno daleč, vendar so se skoraj vsi Vipavci šolali tam, le redki so zašli v Trst ali Gorico, več morda na realko v Idrijo, zato se nam odločitev Bajčevega očeta ne sme zdeti čudna. Bilo je to še pod staro Avstro-Ogrsko monarhijo, resda med vojno, vendar so se Tržani vstrajno šteli h Kranjcem, ker jih je pač tja dodelila stara avstrijska deželna meja, ki je tekla po Hublju med Šturjami in Ajdovščino. Fant je šel torej študirat v Ljubljano. Morda so takrat doma še tiho upali, da bodo imeli duhovnika pri hiši, vendar Dragu vzgoja ni bila nič kaj všeč, zato se je po prvih štirih letih vpisal na višjo gimnazijo v Kranju, ki je pa ni mogel redno dokončati, ker se je moral odzvati pozivu na vojaški nabor v domačem kraju in ker niso ugodili njegovi prošnji za odlog vojaščine, je moral pač študij prekiniti. Znašel se je v vojaški suknji v Catanzaru v Južni Italiji, kjer je zaradi nekega pisma, ki mu ga je pisal prijatelj iz Slovenije, prišel celo v zapor. V zaporu se mu nikakor ni dobro godilo, posebno še, ker mladi Drago ni bil človek, ki bi z lahkoto prenesel tak udarec. No, maturo je po vojaščini nazadnje vendarle opravil, vendar njegovo zdravje ni bilo popolnoma trdno, saj mu že v dijaških letih ni bilo z rožicami posuto. Leta 1927 je torej imel Drago Bajc v žepu kranjsko maturo. Z njo se je vpisal na pravno fakulteto v Padovi. Želel si je namreč ostati in delati med svojimi domačimi ljudmi. Obenem pa je moral začeti misliti tudi na lasten zaslužek, saj je bilo doma dovolj lačnih ust. Zaposlil se je v goriškem uredništvu »Edinost«. Tam je delal skupaj z Albertom Rejcem, Srečkom Logarjem, Maksom Rejcem, Radom Humarjem in še s kom. Vsi, ki so ga takrat poznali in so z njim delali, so zatrjevali, da je imel izreden časnikarski talent in da je znal iz še tako skopih

podatkov vedno napisati zanimiv članek. Na žalost verjetno nikdar ne bo mogoče ugotoviti, kaj vse je Drago Bajc pisal, saj vsi vemo, da je časnikarsko delo skoraj vedno anonimno. Pisal pa je poleg člankov tudi reportaže, literarno-zgodovinske sestavke, intervjuje in tudi prevajal je. Uporabili so ga pač za vse, kakor je bilo takrat na splošno v navadi. Pisati pa ni začel Bajc šele takrat, temveč se je ukvarjal s peresom že prej, v svojih gimnazijskih letih. Že takrat, bilo je leta 1926, je napisal med drugim tudi »Deset zapovedi za rekrute«, ki jih je objavil France Bevk v Čuku na palci. Zaradi teh desetih zapovedi so list prepovedali, Bevk pa je moral nekaj mesecev presedeti v zaporu. Morda je bilo prav tistih Deset zapovedi krivih tudi za Bajčev zapor v vojski, čeprav mu seveda avtorstva niso mogli zlahka dokazati. Bevk ga je žet takrat visoko cenil, v njem je videl bodočega pesnika ali pisatelja, čeprav je bil takrat še zelo mlad, »neprečiščen kot novo vino, ves kipeč«-tako ga je namreč v svojem »Mraku za rešetkami«, opisal Bevk; Dragov prijatelj iz gimnazijskih let Joža Vilfan se ga spominja še iz kranjskih let. Zapisal je, da so njegove slovenske naloge bile že takrat znane po vsej gimnaziji in da ga je njegov profesor slovenščine Adolf Ivančič zelo visoko cenil, pa tudi med dijaki je veljal za pravega pesnika. Pa še to pravi o njem Vilfan: »Nekam krhek, vedno zanesen, preveč v svetu svojih čustev in misli. Dobra, mehka narava.« In potem dodaja: »Ko sem zvedel za njegovo smrt, mi je bilo, kakor da so razbili dragoceno čašo.«

Kar preskočili smo v njegovo smrt. Saj je prišla res popolnoma nepričakovano in iznenada, komaj dobro leto po njegovi maturi. Odkar se je vrnil od vojakov, je bil stalno pod nadzorom fašističnih oblasti. Ker je bil pri fašistih slabo zapisan, še rednega stanovanja v Gorici ni mogel najti. Potikal se je od prijatelja do prijatelja in se občasno znašel tudi v zaporu. V takih razmerah seveda ni veliko študiral, vendar je šel večkrat v Padovo, včasih tudi zato, da se je izognil preganjanju in zasledovanju, čeprav je nadzorstvo seglo vse do Padove. Osvadbe proti njemu so se množile in ko so njegovi prijatelji v Gorici zvedeli, da mu grozi zapor in konfinacija, so ga skušali tega obvarovati. Poslali so zaupnega človeka k

njemu v Padovo, da bi ga odpeljal. Drago je imel visoko vročino. Njegove bolezen se je zdela pozneje marsikomu precej zagonetna in pogosto so namigovali, da so ga v Padovi fašisti verjetno zastrupili. Dokazov za to ni, res pa je, da je bolni Drago na poti iz Padove v Biljah na Vipavskem omagal pred Humarjevo hišo. Takrat je bil prepričan, da bo umrl in da mu ni več pomoči. In res je vzdržal samo še nekaj dni, potem je po težki agoniji zaradi pljučnice izdihnil.

Fašistično preganjanje pa se ni ustavilo niti ob mrtvem truplu. Najprej niso dovolili prevoza v rodno Vipavo, zasliševali so ljudi v Biljah in prepovedali, da bi okrasili krsto z rožami. Končno so ga domači le smeli prepeljati domov. Od vseh strani so se zgrnili domačini, a kropiti ga niso smeli in tudi dovoljenja za pogreb ni bilo, dokler se niso razšli na prošnjo očeta, ki je želel pokopati svojega sina. Vsak dan znova so domačini zasuli s cvetjem sveži grob, a vsako noč je cvetje izginilo. Nekaj časa so grob celo stražili karabinjerji. Drago Bajc je postal simbol boja za svobodo, postal je mučenik, žrtev fašizma in tako so zapisali tudi na spominsko ploščo. Njegove ideje so prerasle ozke okvirje, ljudem je postal vzor, skorajda mit.

Danes je poleg tega mita zrasla še njegova pesniška podoba. Iz nje se nam kaže kot plah, sanjajoč pesnik, melanholik s pesimističnimi slutnjami:

*Ob grenko okno
se zaletuje
moja duša.
Za oknom čakaš ti.
In tam dežuje
sonc z neba
nešteto. . .
Moja duša čuje
trepeta sveta
v razkošju -
in trepeta
in se vzdiguje. . .
Moja duša se zaletuje,
ob oknu žvenketa
obup srca.*

V njegovi poeziji je kot v poeziji njegovega sodobnika Srečka Kosovega predslutnja smrti, zato poje

*Zemlja, kaj razjedaš moje korenine,
oj vetrovi, kaj česate moje bele lase?
Ti si kriva, zemlja, ti,
da drevo jesensko
ob najlepšem dnevu ječi. . .
Čakam, da poseka me drvar,
ki živim v življenju samotar.*

Več njegovih pesmi je ljubezenskih, vendar pa najdemo v skromnem izboru tudi domovinsko pesem, pesem bolečine in tudi tihega upora. Med verzi so tudi taki:

*Mi iz Gorice in bele Vipave
tonemo v vinu in solze rodimo,
ker tudi nas kamen mane, mane...*

Vendar veruje tudi v svetli dan, v sonce in zarjo, kot v Pesmi primorskih emigrantov verjame v povratek svojih brezdomovincev, ki iščejo sreče in kruha na tujem.

Takole poje:

*Iščemo sreče krepki Tolminci,
mehki Vipavci in Kraševci, Brici,
Težko po sončni nam je Gorici...*

In na koncu:

*Misel le ena je varuh med nami
vsa za plačilo trpljenja, bolesti.
»še se povrnemo k tebi mi zvesti..«*

Še bi lahko naštevala, a podoba bi ostala nedodelana, tudi če bi prebrala vso skromno zbirko, ker je pač vsa zapuščina samo torzo, kar se je pač ohranilo čez petdeset let v zvezku, ki je šel skozi kdove koliko rok.«

Trst 1978

Prof. Lelja Rehar Sancin

1919 - 2008

Še vedno ga imam v spominu, ker je večkrat prihajal k Marjanci v lokal Na placu. Naročil si je kavo in zvedavo gledal okrog sebe. Bil je srednje velik, čokat mož, invalid brez enega kolka, šepal je v visokih čevljih in si pri hoji pomagal z berglama. Prijazno me je pozdravil, kakšno rekel in že je sedel v lokalu za šankom. Hotel je biti med ljudmi, tudi sedaj v starosti, čeprav jih je vedno manj poznal, pa tudi drugi njega niso poznali. Za mlajše je bil nepoznan, niso vedeli za njegovo bogato, plemenito življenje, niso vedeli za njegov pogum, za številne talente, ki jih je kot bogato doto prinesel na svet. Zanje je bil le nek starejši človek. To je bil Sandr Vovkov iz Podnanosa, Šembida po domače.

PAGELLA

N° 2672975

Vito Alessandro
 Cognome
 Comune di *Vipacco*

1904
 Anno di nascita

Frank Bandini
 Cognome
 Comune di *Vipacco*

3111/10
 Numero di matricola

10/10
 Anno di nascita

10/10
 Anno di nascita

10/10
 Anno di nascita

10/10
 Anno di nascita

10/10
 Anno di nascita

10/10
 Anno di nascita

10/10
 Anno di nascita

10/10
 Anno di nascita

10/10
 Anno di nascita

10/10
 Anno di nascita

10/10
 Anno di nascita

10/10
 Anno di nascita

10/10
 Anno di nascita

10/10
 Anno di nascita

10/10
 Anno di nascita

10/10
 Anno di nascita

10/10
 Anno di nascita

10/10
 Anno di nascita

10/10
 Anno di nascita

10/10
 Anno di nascita

10/10
 Anno di nascita

10/10
 Anno di nascita

10/10
 Anno di nascita

10/10
 Anno di nascita

10/10
 Anno di nascita

10/10
 Anno di nascita

10/10
 Anno di nascita

10/10
 Anno di nascita

10/10
 Anno di nascita

10/10
 Anno di nascita

10/10
 Anno di nascita

10/10
 Anno di nascita

10/10
 Anno di nascita

10/10
 Anno di nascita

10/10
 Anno di nascita

10/10
 Anno di nascita

10/10
 Anno di nascita

10/10
 Anno di nascita

10/10
 Anno di nascita

10/10
 Anno di nascita

10/10
 Anno di nascita

10/10
 Anno di nascita

10/10
 Anno di nascita

10/10
 Anno di nascita

10/10
 Anno di nascita

10/10
 Anno di nascita

10/10
 Anno di nascita

10/10
 Anno di nascita

10/10
 Anno di nascita

10/10
 Anno di nascita

10/10
 Anno di nascita

10/10
 Anno di nascita

10/10
 Anno di nascita

10/10
 Anno di nascita

10/10
 Anno di nascita

10/10
 Anno di nascita

10/10
 Anno di nascita

10/10
 Anno di nascita

10/10
 Anno di nascita

10/10
 Anno di nascita

10/10
 Anno di nascita

10/10
 Anno di nascita

10/10
 Anno di nascita

10/10
 Anno di nascita

10/10
 Anno di nascita

10/10
 Anno di nascita

10/10
 Anno di nascita

10/10
 Anno di nascita

10/10
 Anno di nascita

10/10
 Anno di nascita

10/10
 Anno di nascita

10/10
 Anno di nascita

10/10
 Anno di nascita

10/10
 Anno di nascita

10/10
 Anno di nascita

10/10
 Anno di nascita

10/10
 Anno di nascita

10/10
 Anno di nascita

10/10
 Anno di nascita

10/10
 Anno di nascita

10/10
 Anno di nascita

10/10
 Anno di nascita

10/10
 Anno di nascita

Aleksandrovo šolsko spričevalo v letu 1932/33, v italijanski osnovni šoli

Zadnja leta je živel pri svoji hčerki Marti na Goriški cesti v Vipavi. Ko pa je hudo zbolel, je odšel v Dom starejših občanov v Ajdovščino in tam tudi umrl dne 29.5.2008. Ves čas težke bolezni sta

Karolina Vovk, rojena Vidrih in Mihael Vovk z Goč, starša Aleksandra Vovka, okrog leta 1950

ga hčerki Nevenka in Marta vsak dan obiskovali in ga negovali ter mu izkazovali veliko pozornost in hvaležnost. Tudi sama sem večkrat stala ob njegovi postelji, ko je bil popolnoma odvisen od drugih. In vsakokrat me je obšlo veliko spoštovanje do njegove plemenite osebnosti.

Bil je eden izmed devetih otrok, rojen 1.7.1919 na Gočah, očetu Mihaelu in materi Karolini, rojeni Vidrih. Otroštvo je preživel s starši na mali kmetiji na Gočah, opravil osnovno šolo v italijanskem jeziku, občutil psovko »sciavo« in revščino na vasi. S štirinajstimi leti je šel delat k Lutmanovim na žago v Vipavo za majhen zaslužek. Zato se je vrnil domov in pomagal očetu pri delu na kmetiji. S šestnajstim letom je odšel v uk za mizarja k mojstru Jožefu Majcnu v Lože. Kot izučen mizar je potem delal dve leti pri sodarju Edvardu Ferjančiču v domači vasi.

Leta 1940 so ga italijanske oblasti poklicale na služenje vojaškega roka k letalski enoti v Kalabrijo na letališče Vibo Valentie in kmalu je Sander opravil še šolo za bolničarje in ta poklic opravljal dve leti v mestu Capua blizu Neaplja in na civilnem letališču Fiumicino v Rimu. Leta 1943 ga

Družinska slika Vovkovih z Goč z birmanskimi botri, pred domačo hišo, okrog leta 1925

pri Kobariškem vojnem področju in šef obveščevalnega centra Komande mesta Kobarid. Nato je bil do konca vojne partizanski bolničar na različnih mestih: Benečija, Kojsko, Kobarid, Matajur, bolnica v Vipavi. Nazadnje je bil sanitetni referent pri prvem strelskem jarku v takratnem Št. Vidu. To delo je rad opravljal, bil nanj zelo navezan s spomini in doživetji v težkih razmerah 2. svetovne vojne.

Iz vojske je bil odpuščen 29.10.1945 zaradi slabega zdravja in na lastno željo. Poročil se je leta 1946 z Marijo (Marico) Eržen, doma iz domačije Sedejevih iz Gorenje Trebuše, ki jo je spoznal med vojno v Brdih. V letu 1947 se je zaposlil kot mizar v novoustanovljeni mizarški zadrugi v Št. Vidu, nato na Lipi v Ajdovščini, kjer je opravljal delo brusilca in vzdrževalca. Tu je tudi v letu 1971 dočkal invalidsko upokožitev zaradi okvare kolkov. Žena Marica je umrla leta 1989 v Podnanosu.

Ob redni zaposlitvi je bil v Podnanosu tudi soustanovitelj lovske družine Vovkovo. Sprva je z družino stanoval v najemnem stanovanju, hrepenel pa je po lastnem domu, kar se mu je leta

Aleksander v krogu svoje družine leta 1952; z ženo Marico ter hčerkama Nevenko in Marto

najdemo že v Torinu z novo kvalifikacijo. Opravil je tečaj za parne kotle. Italijanske oblasti so ga nameravale poslati v Grčijo, kar pa je preprečil razpad Italije. Tedaj se je Sander odločil, da po svoje obrne kolo italijanske politike in je pobegnil v partizane v Brda. Tu se je priključil brigadi Simona Gregorčiča, bil štabni kurir, kmalu opravil še šolo za oficirje v Brdih in deloval kot bolničar v Gradnikovi brigadi. V borbi na Vojskem je bil lažje ranjen, zato so ga poslali na Vipavsko vojno področje. Nekaj časa je bil tudi šef obveščevalcev

Aleksander Vovk v vojaški uniformi leta 1945

1955 uresničilo. Kupil si je staro hišico in ker ni imel dovolj denarja, si je med drugim pomagal tudi tako, da je prodal svojo lovsko puško. Nato je dve leti hodil na lov z izposojeno.

Sander je imel izredne tehnične sposobnosti. Napravil si je majhno delavnico. Orodje si je v glavnem kar sam izdelal. Ljudem je brusil žage, popravljal vse vrste strojev, ure, vrata in okna, kljuke, ključavnice, pipe in še marsikaj drugega. Tudi bolničarskega znanja ni pozabil. Ljudem je v sili ruval zobe, dajal injekcije in oskrboval manjše rane. Tako je v enem dnevu lahko opravljal tri in več poklicev. Ne poznam primera, ko bi danes nekdo z visoko izobrazbo opravljal toliko poklicev in to zelo uspešno, kot jih je pokojni Sander. Nikoli ni rekel ne, ko so ga vprašali za pomoč. Ljudje so ga imeli radi, ker je bi vedno dobre volje in za svoje usluge ni veliko računal.

Sander Vovk leta 2001 v Vipavi

Opravil pa je tudi nekaj pogumnih dejanj. 20.12.1975 je kot 60% invalid rešil triinpolletno domačinko Elviro Andlovec, ki je padla v potok Pasji rep. Gospod Sander je delal v delavnici in skozi okno opazil, da se v vodi utaplja otrok. Pogнал se je kar skozi okno delavnice tri metre globoko in skočil v mrzlo vodo. Pri padcu v vodo je čutil hudo bolečino, saj je bil invalid. Hitro je dvignil otroka iz vode in ga prinesel na breg. Na pomoč mu je priskočil gospod Stane Žgur, oba sta bila v vojski bolničarja. Punčko sta z umetnim dihanjem oživljala in jo rešila gotove smrti. O tem dogodku so poročale tudi Primorske novice.

Elvira pa ni bila prva, ki jo je iz vode rešil Sander. Že pri vojaki je tako rešil tovariša, kasneje je rešil iz vode svojo sestro in nato še enega vaščana.

Za svojo dejavnost v NOB je bil odlikovan z več priznanji. Za zasluge v lovski organizaciji so ga odlikovali tudi lovci.

Od njega smo se poslovili 1. junija 2008 na pokopališču v Podnanosu. K zadnjemu počitku so ga častno spremljali člani Lovske družine Vojkovo, mnogi vaščani, prijatelji in znanci ter člani ZZB. Bil je eden zadnjih pričevalcev težke zgodovine Primorcev v dobi fašizma in 2. svetovne vojne, aktivni borec partizanske vojske, ki je vanjo vstopil prostovoljno zaradi ljubezni do maternega jezika, ki je bil prepovedan, zaradi zavezanih ust fantov na vojaškem naboru pod vodstvom Janka Premrla Vojka, zaradi prepovedanega petja in molitve v maternem jeziku, zaradi genocida, ki ga je na Primorskem izvajala italijanska oblast. To je bil upor brez računov in ideologije, to je bila odločna obramba domačih ognjišč, kakor je pravica vseh narodov sveta.

S tem se ni nikoli hvalil. Videl pa je marsikaj, kar mu ni bilo po volji. Ni iskal visokih vojaških činov in političnih položajev. Tudi po končani vojni je ostal brusač, mizar, elektroinštalater, bolničar, urar, mehanik, sploh servis za mnoga gospodinjstva v Podnanosu in daleč naokoli. V pogovoru je bil živahen in tudi hudomušen. Nekoč je v mladih letih napisal nekemu dekletu, ki ga je hotelo omrežiti, pisemce z naslednjim sporočilom: »Kot človek sem Sander, kot Vovk sem žival, zato ti pošiljam zadnji pozdrav.« Vsako delo, ki ga je prijel v roke, je uspešno zaključil zaradi bistrega razuma in ročnih spretnosti. Njegovih soborcev skoraj ni več. Odšli so pred njim v večnost, kljub temu ga je na pogrebu spremljala velika množica domačinov in znancev, ki ga imajo še naprej v lepem spominu, saj je bil dober in plemenit človek.

Magda Rodman

Fotografije pripravila Tanja Žvokelj

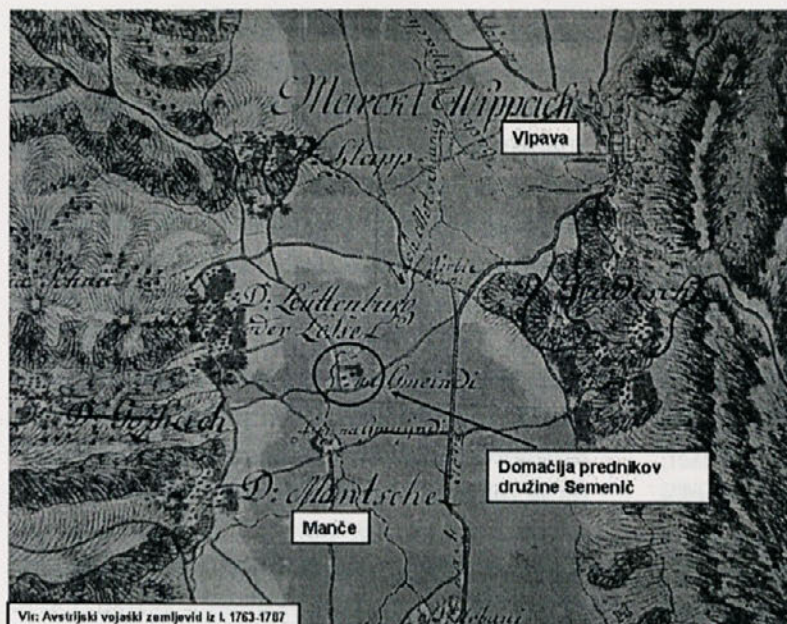
Da spomini ne zamro

Kronika družine Semenič

1.del

„Živijo, pozdravljen, sosed“, me je prejšnji petek pozdravil moj sosed. „Že dolgo se nisva videla.“ Res, sem pomislil, že dolgo se nisva videla, čeprav sta najini hiši le sto metrov narazen. Včasih smo se videvali vsak dan, ob gradnji hiš smo si pomagali in vsaj štirikrat na leto smo na Ježevi parceli priredili piknik.

Nekako tradicionalni je postal 24. junij od leta 1991 dalje, ko je postal 25. junij državni praznik. Tega dneva smo se vsako leto spominjali, saj smo tistega usodnega leta 1991 zakurili kres, zaključek pa je bil na barikadah v Ajdovščini.

Prikaz območja Vipave in okolice na Avstrijskem vojaškem zemljevidu iz leta 1763-1787

No, leta minevajo, in počasi spoznavam, da se staraš in s tem tudi spreminjaš.

“Kdaj greš v pokoj”, me je vprašal sosed, ki je že nekaj let v tem ‘sistemu’. “Letos”, sem mu odgovoril. “Srečko, pa tako mlad.” Pozabil je, da je bil on mlajši, ko se mu je to zgodilo. No, bil bi lahko tudi Feliče, sem pomislil in odšel dalje. Nisem ne Srečko niti Feliče, moje ime je Aleš. Rojen sem na svečnico v prvi polovici petdesetih let med veliko mašo v zgornji Vipavski dolini, v vasi Manče, na severni strani Vipavskega gričevja, ki ločuje Kras od Vipavske doline.

Bil sem zadnji v Mančah, ki se je rodil doma in tudi edini, ki se je rodil mojemu očetu na domu. Najbližja porodnišnica je bila v

Postojni, a avtobus je vozil le enkrat na dan, avtomobilov na vasi pa takrat sploh ni bilo. Najhitreje v tistem času in kraju so bile konjske vprege. Zato ni bilo možnosti, da bi porodnice odšle v porodnišnico roditi, pa tudi možje niso bili ob porodu zraven, kot je danes navada. To je bilo žensko opravilo in zraven ni bilo moških, le babica je opravila svoje delo in odšla. Potem pa so sosede in žlahta ženskega spola vzele stvari v svoje roke.

Moje ime je povezano z vaščanom, borcem NOB in prijateljem mojega očeta. To je bil Aleš Sorta - partizansko ime

Trg Vipava in vas Gradišče pri Vipavi

Oddaljenost: od Slapa 1/2, Podnanos 1

Trdne zgradbe: Stari grad, nadalje novo, prostorno graščinsko poslopje; meščanske hiše so tudi trdne, velike in solidno grajene, vse iz kamna.

Vode: Ob in v gradu izvira potok Vipava, ki je že pri izviru širok 3 do 4 sežnje; poganja nekaj mlinov.

Poti: Tu skozi vodi deželna in poštna cesta proti Gorici. Je trda, kamnita, široka do treh sežnjev in vedno v dobrem stanju. Poti v ravnini so prevozne za navadne kmečke vozove; po peš stezah, ki vodijo v hribe, se da večinoma tudi jezdit.

Hribi: Bližnji skalnati, zelo strmi, visoki hribi obvladujejo celotno okolico. Z njih se vidi čez cel Kras vse do morja; od cerkve v Gradišču pri Vipavi bi se dalo obstreljevati deželno cesto kot tudi dolino proti Vipavi in Podnanosu.

Gozdovi: V bližini ni gozda, skalnate strmine so porasle le z grmovjem.

Pripombe: Pri prehodu vojske se da tu nastaniti cel bataljon; tudi stavbe so dovolj solidne za skladiščenje, zlasti grad in graščinsko poslopje.

Opis značilnosti trga Vipava in okolice s poudarkom na vojaški uporabnosti objektov (vir: Priloga Avstrijskemu vojaškemu zemljevidu iz leta 1763-1787)

Prešeren. Padel je kot borec-partizan na goriški fronti pri Kanalu, v mesecu septembru 1943 ko je nemška vojska prodirala po Vipavski in Soški dolini in ponovno okupirala osvobojeno Primorsko ob kapitulaciji Italije.

Ime ni bilo po volji mojemu staremu očetu, ki je bil takrat še

Slapp, Leuttenburg, Mantsche et Podraga

Entfernung: von Wippach 1/2, von Gotschach 1/4

Solide Gebäude: Zu Leuttenburg ein auf kleiner aber steilen Anhöhe liegendes festes Schloß, zu Slapp und Podraga eine gemauerte kleine Kirch(en).

Wässer: Die gleich oberhalb dem Dörflein im Gebürg entspringende kleine Bächeln fließen durch, die sich gleich unterhalb in die Wiesen wieder verlieren, Sommers Zeit aber austrocknen.

Wege: Hier kan von ein Dorff zum andern und auch von jeden insbesondere bis auf die Land Straßen mit Bauern Wägen gefahren werden, nur Winters Zeit wegen leimigten und sumfigten Boden synd sie fast unpracticabel; nur der Weeg von Leuttenburg gegen Verbie bis zur Landstraß(en) ist etwas breiter und kan mit schwehrem Wägen befahr(en) werd(en).

Berge: Alle liegen auf dem Fuß der anliegenden Wein Gebürg, von welchen sie auch dominirt synd.

Wälder: Detto.

Anmerkungen: Von da kenent die Victualien auf Wippach geliefert werden.

Slap, Lože, Manče in Podraga

Oddaljenost: od Vipave 1/2, od Goč 1/4

Trdne zgradbe: V Ložah stoji na majhni, a strmi vzpetini trden grad; v Slapu in Podragi sta majhni zidani cerkvi.

Vode: Tik nad vasi in hribih izvirajoči majhni potočki tečejo tu skozi, kmalu zatem se na travnikih zopet izgubijo, poleti pa presahnejo.

Poti: S kmečkimi vozovi se da tu voziti od vasi do vasi in zlasti od vsake vasi do deželne ceste; le pozimi so ceste zaradi ilovnatih in močvirnih tal skoraj neuporabne, le pot od Lož proti Vrbi do deželne ceste je nekoliko širša in prevozna tudi za težje vozove.

Hribi: Vse vasi ležijo ob vznožju bližnjih vinskih gor, s katerih se jih da obvladovati.

Gozdovi: Enako kot zgoraj.

Pripombe: Od tu se da živež voziti v Vipavo.

Opis takratnega stanja vasi Slap, Lože, Manče in Podraga (vir: Priloga Avstrijskemu vojaškemu zemljevidu iz leta 1763-1787)

živ in bi rad videl, da bi se kot prvorojenec imenoval Jože, kakor že vsaj pet rodov nazaj. Vsi so se imenovali Jože, največkrat po domače Pepe, tako da ko je prišla kakšna uradna pošta, noben ni vedel, na katerega Jožeta je bila naslovljena. Ko mu je moj oče povedal, da so me krstili za Aleša, ni mogel verjeti in šele, ko je dobil v roke rojstni list, je verjel. Bajе se mu je takrat orosilo oko, kljub temu, da je bil klenega duha in mu ni prišla do živega nobena še tako huda stvar. Kasneje se je s tem sprijaznil in bajе je bil zelo vesel, ko sem mu na njegovo prošnjo, ko ni mogel s postelje, nosil žareče oglje iz štedilnika s kleščami, ki so bile obvezen pripomoček vsakega štedilnika na drva v tistem času. Oglje je potreboval za prižiganje cigaret, saj je bil kadilec do svoje smrti.

Bolj zadovoljen je bil dolgoletni goški župnik Alojzij Kralj, doma iz Višnje gore, ki je bil več kot petdeset let župnik na Gočah. Prav na dan sv. Aleša, 17. julija, je bil posvečen v duhovnika in je bil zato ob mojem krstu zelo dobre volje, saj so bila v tistem obdobju taka imena bolj poredka. V vsej svoji karieri in letih službovanja v goški fari je na to ime krstil le enega farana pred menoj.

Iz časov italijanske okupacije, v tridesetih letih dvajsetega stoletja, izvira zanimiva zgodba v povezavi z mojim soimenjakom. Pod italijansko oblastjo je bilo kuhanje žganja prepovedano, kar je bilo skoraj bogokletno za ljudi v Vipavski dolini, ki so še pred petnajstimi leti v času Avstro-Ogrske, neovirano pridobivali najboljši tropinovec iz tropin vipavskega grozdja.

V času italijanske okupacije je bilo prav zaradi teh starih navad zelo razširjeno ilegalno kuhanje žganja. Odpor slovenskega življa proti italijanski oblasti se je pri kmečkem prebivalstvu kazal tudi s kršenjem italijanskih zakonov, predvsem v obliki neizpolnjevanja davčnih obveznosti do oblasti.

Iz teh časov izvira tudi zgodba in pesem padlega partizana Aleša Sorta, ki je v teh predvojnih časih ilegalno kuhal vinske tropine in pridobival tako slastni tropinovec, ki se mu tudi prebivalci v precej oddaljenem Trstu v tistem času niso mogli upreti. Za pridobivanje

žganja je potrebno poznati tako imenovano tehnologijo in seveda potrebno je bilo imeti vse pripomočke, ki so bili za to potrebni. Najosnovnejša je bila voda, zato se je vedno iskalo primeren izvir ali drugi izvor vode. Drugi je bil kotel s spiralo za utekočinjenje alkohola in posoda za to spiralo, ki je omogočala hlajenje pri destilaciji alkoholnih hlapov. Tretji pogoj je bila zadostna količina drv, četrti lepo ohranjene vinske tropine, zadnji in nemalokrat najpomembnejši za pridobivanje in prodajo žganja pa je bil pogoj, da je bil prostor skrit, da je bila vidnega čim manj dima in čim bolj oddaljen prostor od običajnih poti, ki so jih uporabljali financarji pri iskanju nelegalnega kuhanja žganja. Če je kdo od domačinov to lokacijo poznal, se ni bilo bati za izdajo, saj so si bili vsi vaščani edini, da je potrebno to dejavnost podpirati. S to dejavnostjo, ki je bila v tistem obdobju normalna, se je ukvarjal tudi Aleš Sorta - Prešeren. Tako je v predvojnem času kuhal tropine v grapi, ki leži med Mančami in Gočami, imenovani Zavarda. V tej grapi je bil stalen studenec in tako je bila voda za kuhanje in hlajenje zagotovljena. Drva so bila zaradi bližine gozda tudi pri roki, za prinašanje tropin pa so bili vedno pri roki mladi vaški fantje, ki so komaj čakali, da bi bili vključeni v akcijo. Kuhanje žganja pa ni ostalo vedno neopaženo pred financarji, ki so stalno opazovali, kje se pojavlja dim, ki je bil ponavadi najbolj izdajalski.

Tako so financarji tudi tistega usodnega dne, na svečnico, neposredno pred drugo svetovno vojno, zalotili nelegalno žganjekuho v grapi Zavarda nad Mančami.

V spomin na ta dogodek so izpod peresa "Prešerna" nastali naslednji verzi:

*Na svečnico med vel'ko mašo,
so zapaz'li kučo našo,
orožniki kraljevi,
so mrtvaca ujeli. (Mrtvac se je imenoval kotel za
žganjekuho)*

*Hud trenutek bil je sploh,
ko zapazil jih je koh,
po potoku je skoču
in ni gledal,
če si bo hlače zmoču.*

S tem je bila tudi zaključena povezava z mojim soimenjakom. Rodil sem se na svečnico in med veliko mašo, ob 11.00, kakor piše v rojstnem listu, če se babica ni zmotila. Velika maša v tistem času in tudi pozneje je bila v naši fari vedno ob 10.30, dobil sem ime Aleš in čez petdeset let sem prav tako kot on sodeloval v aktivnostih za osamosvojitve Slovenije.

Prvi spomini, ki mi sežejo v moja otroška leta, so spomini na našo družino. V času, ki se ga spominjam, nas je bilo devet v gospodinjstvu. Moj oče in mati, sestra in jaz, mlajši brat se je rodil kasneje, stara mati, dva takrat neporočena očetova brata - moja strica in dve neporočeni sestri mojega starega očeta, torej teti mojega očeta, ki sta si svoje celó življenje služili kruh od Trsta, Dunaja do Egipta v takratni Avstro-Ogrski in kasneje pod Mussolinijovo Italijo. Na stara leta, ko nista bili več sposobni za delo, sta se po dogovoru z mojim starim očetom vrnili domov in svojo starost preživel v družinskem krogu. To sta si nekako prislužili z delom in kreditiranjem velike družine mojega starega očeta (bilo je sedem otrok), ki je večkrat v času fašistične države zapadel v finančne težave. Druga po starosti se je imenovala Frančiška, po domače pa smo jo klicali teta Franca. Ona mi je tudi večkrat pripovedovala zgodbo o naših prednikih.

Znana zgodovina družine Semenič iz Manč se tako začne 21.8.1775, ko se je v Gmajnarjevi družini rodila hčerka Marjana. Priimek družine ni poznan. Pet let kasneje je umrla poznana avstrijska cesarica Marija Terezija in svojo oblast dokončno prepustila svojemu sinu cesarju Jožefu II., ki je bil prepoznaven s svojimi reformami, predvsem na področju cerkvene uprave. V času njegovega vladanja so bili razpuščeni številni samostani na ozemlju Habsburške Avstrije. Eden takih je bil v tistem času tudi poznani samostan kartuzijanov v Žičah na Štajerskem.

V letih pred rojstvom Marjane je njen rod po pripovedovanju moje tete France prebival na tako imenovani Gmajnci in zaradi tega so po preselitvi v Manče dobili domače ime Gmajnarjevi. To je bil kraj, kjer je bil v neposredni bližini kasneje zgrajen Jamškov malen na Taleh. Na avstrijskem vojaškem

zemljevidu iz leta 1763 - 1787 je razvidno, da so v tem času, na tem kraju obstajale tri zgradbe in v eni izmed njih so prebivali tudi predniki moje rodbine. Ostanki zgradb in temeljev so bili vidni še v času moje mladosti, pa tudi danes se vidi še kakšen kamen iz tistih časov.

V letu 1782, ko je skozi Vipavsko dolino potoval papež Pij VI., je bila Marjana stara sedem let in je verjetno sodelovala v čaščenju pomembnega presvetlega gosta.

V naslednjih letih se je zgodila francoska revolucija, ki je pljusnila tudi na takratno slovensko ozemlje. To je bil vojni čas, ki je prizadel tudi takratne kmečke družine v vedno za vojsko prehodni Vipavski dolini.

V zakonu Marijane in Jožefusa Semeniča, ki se je priženil najbrž iz Podrage, so se rodili trije otroci: Marjana, Terezija in Jožef, ki je bil rojen 13.03.1806. Šest let prej se je rodil naš največji pesnik France Prešeren. Ko je imel Jože tri leta, so skozi Vipavsko dolino prodirali Napoleonovi vojaki in na Razdrtem se je odvila bitka med avstrijsko vojsko, ki je branila pomemben prehod, in med francosko armado, ki je prodirala proti Ljubljani. To je bil čas Ilirskih provinc, francoske zasedbe naših krajev in čas Valentina Vodnika, ki je opeval dosežke francoske revolucije. Leta 1810 je Marjani mož nenadoma umrl. V tistih časih je bila vdova z majhnimi otroki največkrat prepuščena lakoti. Težka kmečka opravila so zahtevala moško roko, ki je zmogla ročno obdelovati zemljo, od katere je bilo odvisno preživetje celotne družine. Mlada vdova se je zato čez dve leti ponovno poročila. V drugem zakonu sta se rodila dva otroka, deček in deklica. Usoda je hotela, da je tudi drugi mož v letu 1816 umrl. Z leti so v družini med polbrati in polsestrami nastala nesoglasja, predvsem zaradi premoženja, ki je takrat pripadalo prvorojenemu sinu. Po pripovedovanju je polsestra odšla v samostan v Gorico, za polbratom pa se je izgubila vsaka sled.

Prvi moški potomec Jožefa, rojenega 1806, se je v zakonu z ženo iz družine Vidrih iz Lož rodil 26.3.1852 leta. To je bil stari oče mojega očeta (tudi Jože) in je umrl 30.11.1933. Baje je v mladih letih s takratnim vaščanom, ki se je pisal Štokelj iz Manč, sodeloval v nekem

pretepu s fanti iz Podrage. Pretep se je zgodil v Mančah pri Pilu, kakor se kraj imenuje. Tam so hoteli lansko leto postaviti spomenik banu Natlačnu. Taki pretepi med fanti sosednjih vasi so se takrat večkrat dogajali, posebno ko fantje, ki so prihajali v svate, niso imeli posluha za vzpostavitev odnosov z domačimi fanti, ki so za nemoteno vasovanje običajno zahtevali

Teta Franca v zrelih letih (fotografija okrog leta 1945 v Kairu)

kakšen polič vina. To ne bi bilo nič posebnega, če za posledicami pretepa nesrečnik ne bi umrl. Sicer žandarji primera niso raziskovali, teta Franca - njegova hčerka, pa se je vseeno bala za njegovo dušo. Spomnim se, kako se je na starost na glas pogovarjala sama s seboj v svoji sobi in vedno je zmolila še en očenaš več za svojega očeta, prav zaradi tega primera. Moj oče se je iz otroških let spominjal, kako je na starost večkrat zapel pesem o cesarju Maksimiljanu, ki je tragično končal v Mehiki. Ob taki priliki so mu baje vedno pritekale solze v oči, saj se ljudje njegove starosti takrat nikakor niso mogli sprijazniti z raznarodovalno italijansko politiko, pa tudi ekonomski položaj je bil v času Avstro-Ogrske boljši.

V tem zakonu sta se rodili še dve hčeri: Uršula (Urša), ki se je poročila k družini Natlačen v Mančah in so od takrat postali Vršni, in Marija, ki se je poročila na Goče k Matjavškovim.

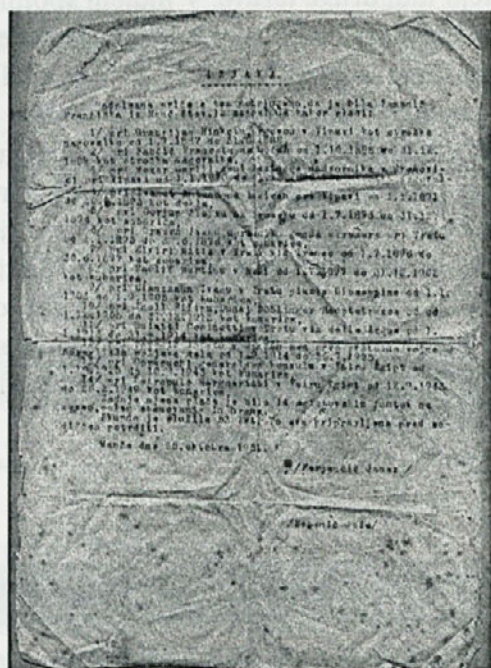
Stari oče mojega očeta se je poročil za tedanje čase zelo mlad, in sicer z dvaindvajsetimi leti z

eno leto mlajšo Marijo Švagelj iz Lož. V dolgem zakonu se jima je rodilo osem otrok in dve hčeri sem v njuni visoki starosti poznal tudi jaz.

Prva, starejša, roj. 1876, se je imenovala Marija. Kruh si je služila v glavnem pri bogatejših družinah v Trstu in občasno z delom na kmetiji pri svojem bratu v Mančah, in tako dočakala častitljivo starost 84 let. Spominjam se je bolj bežno. Ni se preveč ukvarjala z nami - otroki njene tretje generacije. Bila je bolj vase zaprta žena in opravljala je pretežno kmečka dela na kmetiji svojega brata. Spominjam se, da sem z njo, staro materjo in teto Franco, ki je bila njena sestra, šel žet ječmen, seveda takrat še s srpi. V svoji razigranosti in s srpom v roki sem tekel po poti pred njimi, se spotaknil in padel na srp. Še danes, po petdesetih letih, imam brazgotino na roki. Malo sem pojokal, moje ženske spremljevalke, vajene vsega hudega, pa se niso preveč vznemirjale. Rano so mi povile z za sedanje čase ne preveč čistim robcem in nadaljevale z delom. Rana se je zacelila in posledic ni bilo.

Dobro pa se spominjam njene smrti v letu 1960. Bila je zima, burja je zavijala okoli vogalov in kakor se za vsako zimo spodobi, je razsajala tudi gripa. Za to boleznijo sta zboleli obe: teta Marija in teta Franca, kakor smo jih imenovali. Čez nekaj dni se je zdravstveno stanje teti Mariji precej poslabšalo. Bil sem doma. Verjetno so bile zimske počitnice, saj sem hodil v tistem letu v prvi razred osnovne šole. Zdravstveno stanje se ji je slabšalo in domači so me poslali čez Nemšk, po takratnega župnika Joška Kraglja na Goče, pod katero faro je spadala vas Manče. Gospoda župnika sem obvestil o stanju in mu prenesel željo po sv. maziljenju za našo teto Marijo. Kakor je bilo v tistem času v navadi, se župnik ni kaj dosti obiral, temveč je hitro pristopil k svojemu delu. Vžgal je svojega fička in že sva se skupaj odpeljala na naš dom. On kot duhovnik, jaz pa v vlogi ministranta, saj se ne spodobi, da bi Presvetlega spremljal samo eden. Na našem domu smo opravili sv. maziljenje bolnice. Jaz sem bil v vlogi ministranta, ki je takrat odgovarjal še v latinskem jeziku, domači pa so molili za dušo bolnice. Po opravljenem obredu sem moral spremljati duhovnika nazaj na Goče. Ampak

to je bilo nekaj posebnega. Sedel sem poleg njega in na ravnem delu ceste mi je dal v roko volan in prvokrat v življenju sem poskusil voziti

Dokument, ki prikazuje, kje vse si je teta Franca služila kruh v času svojega življenja (skupno je imela 53 let delovne dobe)

avto. Seveda mi je pri tem pomagal, vseeno pa mi je dogodek ostal v nepozabnem spominu. Nazaj sem se vračal peš, zopet čez Vardo in Nemšk in bil sem zelo ponosen, da sem lahko "vozil avto." Tisti večer smo potem pozno v noč molili rožni venec in med tem časom je tudi duša tete Marije odšla in potrkala na duri sv. Petra.

Druga po starosti - dve leti mlajša, je bila teta Franca, ki sem jo predhodno že omenil. Tako smo jo imenovali mi - domači. Na poštah pošiljkah, ki so prihajale na njen naslov, pa je bilo vedno ime Fani. To je bila razsvetljena ženska, znala je tri jezike, poleg tega tudi nekaj malega arabsko, ki si je svoj kruh služila od dvanajstega do enainšestdesetega leta pri premožnih družinah v Trstu, na Dunaju, Reki in petindvajset let pri generalnem konzulu avstrijske države v Kairu (Egipt).

Leta 1949 je prišla iz Egipta domov, na dom svojega brata in vključila se je v delo na kmetiji in v gospodinjstvu. S seboj je prinesla tudi svoje navade iz omikanih družin in kar nekaj jih je obdržala vse do svoje smrti. Med temi je predvsem izstopalo pitje ruskega čaja z mlekom, za kar se je trudila, da bi prenesla na ostale člane družine, predvsem name, ki nisem

maral mleka, kar pa ji ni najbolj uspelo. Uspela pa je s pitjem prave kave, kar je tudi vedno financirala. Tako se je zgodilo, da se še iz mladih let spominjam, kako smo pražili v posebni pripravi kavo, saj se takrat pražene kave v trgovini ni dobilo. Zakurili smo majhen ogenj iz suhega rožja vinske trte in kavo vrteli na dveh rogovilah v preluknjanem valju (podobno kot ponekod danes pečejo kostanj, vendar je bila priprava manjša), ali pa surovo kavo kar popražili v ponvi na domačem štedilniku na drva. Pri tem opraviu sem ji vedno pomagal, saj me je privlačil čudovit vonj po sveže praženi kavi.

Teta Franca je bila pravzaprav zame v pravem pomenu prava teta. Imela me je rada, večkrat me je na svoja potovanja jemala s seboj in neizmerno mi je zaupala. Ko sem bil še čisto majhen, sem se v njenem velikem črnem predpasniku počutil varno, spominjam se prve pravljičice, ki mi jo je ona pripovedovala o Rdeči kapici, pa o Janku in Metki. Ko sem bil star štiri, mogoče pet let, sem z njo šel vsako nedeljo popoldne na obisk k sorodnikom v Lože, pravzaprav me je vedno jemala s seboj tudi na druge svoje obiske. Ko sva bila sama, me je vedno klicala Lexi, ne pa s pravim imenom. Tudi to je odražalo njeno dolgoletno odsotnost iz domačega okolja.

Po domače se je tem njenim bližnim sorodnikom reklo pri Švagljevih. Od tam je bila doma njena mati in seveda mati mojega starega očeta. V času teh obiskov sta na Švagljevi domačiji živeli samo njeni dve sestrični: Angela in Milka.

Angela je bila vdova po starojugoslovanskem podoficirju in mislim, da se je pisala Dobrilović. Poročena je bila v Beograd, a so jim Nemci med drugo svetovno vojno ob bombardiranju mesta porušili streho nad glavo, moža ubili, njeni otroci so se raztepli po svetu in Angeli ni preostalo drugega, kot da se je vrnila k sestri v svoj rojstni kraj.

Zame kot otroka je bila zelo zanimiva ženska. Poznalo se ji je, da je svojo mladost in tudi srednje življenjsko obdobje preživela v Srbiji. Tudi ona se je navzela navad beograjskega pašaluka in je ob obiskih uživala v pitju prave turške kave, ob tem je prižgala cigareto, pa tudi šilce rakijce je rada zvrnila. Bila je pravo

nasprotje naše tete France, ki je živela bolj asketsko življenje. Obenem pa je bila prijetna sogovornica in s teto Franco sta se ujeli v pogovorih, ki so se v glavnem sukali okoli dogodkov iz mladih dni in ob dogodivščinah v času tetine dolgoletne službe v Egiptu in Angelinega življenja v Beogradu. Ni se navzela le srbskih navad, ampak se je navzela tudi srbskega jezika, zato je ob vsaki prekinitvi pogovora rekla: "Čekaj, Fani" in potem nadaljevala. Prav zaradi te posebnosti ji je teta Franca dala "partizansko" ime "Čekaj". In mi domači jo od takrat dalje nismo več imenovali Angela, dobila je ime Čekaj.

Milka je bila neporočena ženska. Vse svoje življenje je preživela na domačiji v Ložah. V

času pred drugo svetovno vojno so imeli celo trgovino, kar ni bilo od muh za tiste čase. S starostjo pa pojenjujejo življenjske moči in pridejo tudi druge težave. V mojem spominu je le kot stara, od vsega hudega ukrivljena ženica, ki je svoji edini kravici, ki jo je imela v štali, nosila krmo v svojem predpasniku. Ta krma je bila običajno naruvan plevel v njenem vinogradu ali pa s srpom požeta stara trava. Seveda je bila krava večkrat lačna kot sita. Spomnim se, da je moj oče dejal, da je Milkina krava najbolj primerna za obešalnik, saj so ji tako hudo štrlele medenične kosti iz telesa, da si brez težav lahko nanje obesil klobuk.

(se nadaljuje)

Lexi

IZ NAŠE OBČINE

KAKO SMO VOLILI V DRŽAVNI ZBOR RS 2008

STRANKE IN KANDIDATI	GLASOVI									
	Volišče Stara šola		Volišče Društvo upok.		Volišče OŠ D. Bajca		Skupaj Vipava		Skupaj VE 2, VO 11*	
	št.	%	št.	%	št.	%	št.	%	št.	%
1. SOCIALNI DEMOKRATI Alojzij Krapež	79	23,51	59	20,92	85	27,78	223	24,13	3.290	25,86
2. SLOVENSKA DEMOKRATSKA STRANKA - SDS Eva Irgl	148	44,05	129	45,74	128	41,83	405	43,83	5.261	41,35
3. NOVA SLOVENIJA - KRŠČANSKA LJUDSKA STRANKA Alojz Durn	40	11,90	25	8,87	25	8,17	90	9,74	836	6,57
4. ZELENI SLOVENIJE Zdravko Kobal	2	0,60	0	0,00	1	0,33	3	0,32	51	0,40
5. SLS - SLOVENSKA LJUDSKA STRANKA IN SMS - STRANKA MLADIH SLOVENIJE Marjan Pahor	3	0,89	1	0,35	3	0,98	7	0,76	255	2,00
6. AKACIJE Luka Bevk	1	0,30	0	0,00	0	0,00	1	0,11	7	0,06
7. LDS LIBERALNA DEMOKRACIJA SLOVENIJE Boris Ambrožič	10	2,98	3	1,06	15	4,90	28	3,03	304	2,39
8. KRŠČANSKA DEMOKRATSKA STRANKA Angela Likovič	7	2,08	2	0,71	2	0,65	11	1,19	96	0,75
9. LPR - LISTA ZA PRAVIČNOST IN RAZVOJ Janja Mervič	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	0,00	17	0,13
10. SLOVENSKA NACIONALNA STRANKA - SNS Janko Tedesko	5	1,49	5	1,77	7	2,29	17	1,84	433	3,40
11. DeSUS - DEMOKRATIČNA STRANKA UPOKOJENCEV Ivan Krušec	14	4,17	13	4,61	11	3,59	38	4,11	618	4,86
12. ZARES - NOVA POLITIKA Aleksander Lemut	17	5,06	41	14,54	19	6,21	77	8,33	950	7,47
13. LISTA ZA ČISTO PITNO VODO Dragomira Gorjup Gabrijelčič	1	0,30	0	0,00	1	0,33	2	0,22	48	0,38
14. STRANKA SLOVENSKEGA NARODA Žarko Vuga	0	0,00	1	0,35	0	0,00	1	0,11	18	0,14

15. LIPA Marjan Poljšak	8	2,38	3	1,06	9	2,94	20	2,16	521	4,09
16. ZELENA KOALICIJA: ZELENA STRANKA IN ZELENI PROGRES Lucija Mozetič	1	0,30	0	0,00	0	0,00	1	0,11	19	0,15
Skupaj veljavnih glasov	336		282		306		924		12.724	

* 2. volilna enota, 11. volilni okraj (sedež: Ajdovščina): občina Ajdovščina, ki obsega območje krajevnih skupnosti (na dan sprejema zakona 23.9.1992): Ajdovščina, Batuje, Brje, Budanje, Col, Črniče, Dobravlje, Dolga Poljana, Erzelj, Gabrje, Goče, Gojače, Gradišče pri Vipavi, Kamnje-Potoče, Lokavec, Lozice, Lože-Manče, Otlica-Kovk, Planina, Podkraj, Podnanos, Podraga, Predmeja, Selo, Skrilje, Slap, Šmarje, Štomaž, Ustje, Velike Žablje, Vipava, Vipavski Križ, Vrhpolje, Vrtovin, Žapuže, Cesta;

*Podatke posredovala
Okrajna volilna komisija*

IZ NAŠE KS

Iz dela KS Vipava

Lep jesenski pozdrav!

Čas dopustov in nato moje bolovanje, ki še traja, so malo zaustavili aktivnosti KS. Iz teh razlogov smo tudi oddali organizacijo prireditve Vipavska trgatev 2008 podjetju »Mitko« d.o.o. iz Ajdovščine. Slabo vreme je prireditev napravilo tako kot je pač bila in ste jo nekateri v nedeljo tudi obiskali. KS nadaljuje s sofinanciranjem fasad v mestnem jedru in pripravlja projekt in odkupe zemljišč za novo mrliško vežico. Še letos bomo sanirali pot na Stari grad in postavili štiri klopi.

Za prihodnji leto in leto 2010 bomo vsa sredstva usmerili v izgradnjo mrliške vežice skupaj z Občino in upam, da bo do konca našega mandata tudi zgrajena.

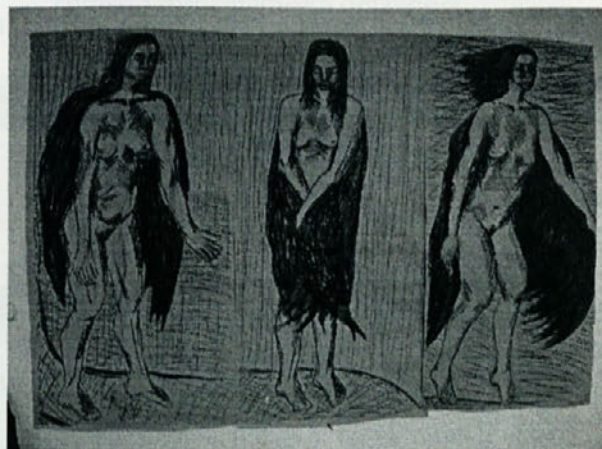
Kanalizacija in vodovod v mestnem jedru se zaključujejo, čaka pa nas skupni in usklajeni dogovor za ureditev prometa na Glavnem trgu, ki bo omejen na dve uri parkiranja.

Lepo jesen, polne sode dobrega Vipavskega glasa vam želim,

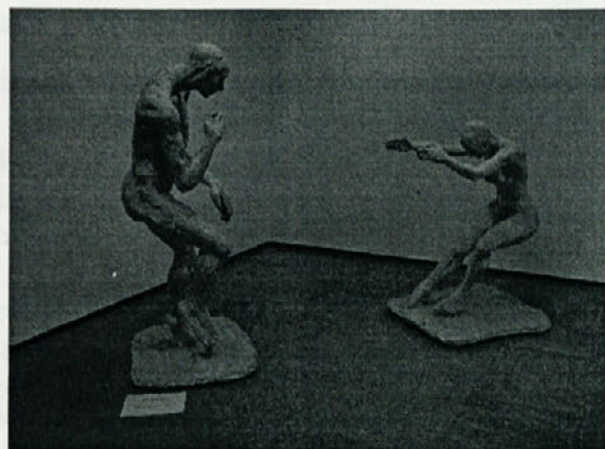
Boris Ličen

Likovna razstava

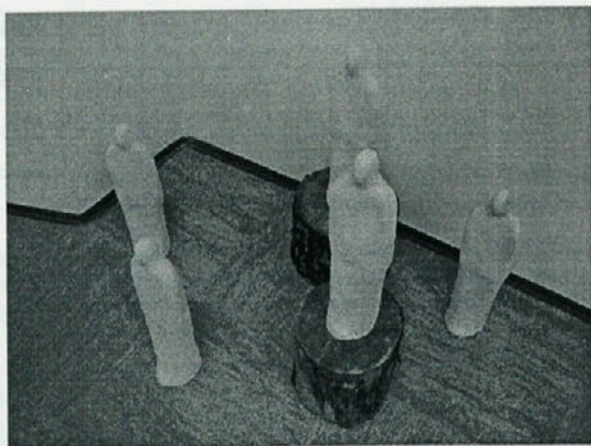
V okviru prireditve Vipavska trgatev 2008 je bila tudi otvoritev likovne razstave v stavbi stare šole v soboto, 13.9.2008. Na ogled so bila dela absolventke kiparstva Anje Kranjc in Katje Oblak ter dela absolventke slikarstva Tanje Milharčič in arhitekturne risbe študentke arhitekture Tine Černigoj.

Črni angeli avtorice Tanje Milharčič

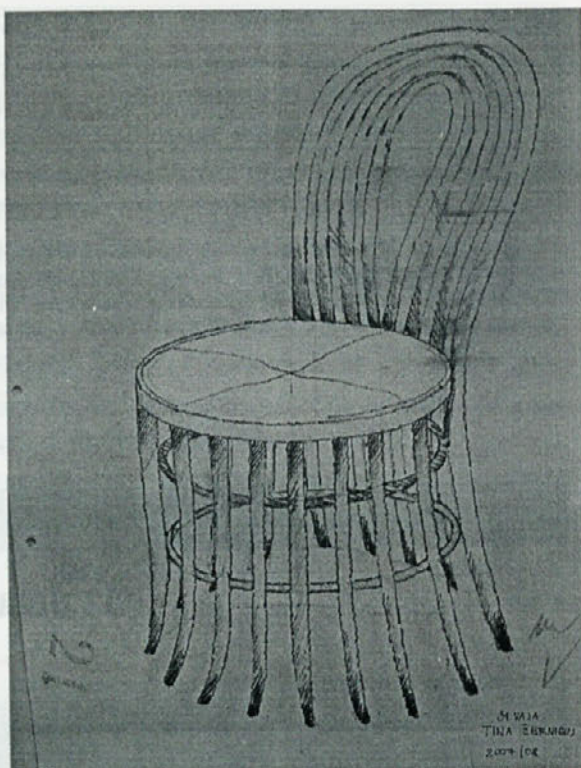
Plesalca avtorice Anje Kranjc

Stojim (iz cikla Mesto v meni) avtorice Katje Oblak

Avtorice razstave (z leve proti desni): Anja Kranjc, Tanja Milharčič, Tina Černigoj in Katja Oblak

Deformacija Tonetovega stola avtorice Tine Černigoj

* * *

IZ TIC-a

Kmečka tržnica

V Centru za razvoj podeželja TRG Vipava smo dolgo razmišljali, da bi v Vipavi odprli kmečko tržnico. Namen tržnice bi bil predvsem v tem, da bi domačini prodajali doma pridelano zdravo zelenjavo in sadje za domače potrošnike. Na tržnico pa bomo vsekakor usmerili tudi obiskovalce Vipave, ki so do sedaj kupovali na stojnici pred TRG-om. Sicer pa upamo, da se bo na tržnici prodajalo zelenjavo, sadje, sadike, med in ostale čebelje pridelke, zelišča, sir in izdelke iz dopolnilnih dejavnosti, kot so proizvodi iz lesa, gline in kamna. Zaželeni so seveda tudi pecivo, potice in

kruh iz krušne peči. Tržnica bo delovala tako, da bo občina proslcem dala dovoljenje za uporabo prostora, Krajevna skupnost pa posodila stojnice.

Na tržnici bi prodajali ob sobotah oziroma po potrebi od 7 h zjutraj pa do 12. ure.

Zgodilo se je. Otvoritev Kmečke tržnice je bila 14. junija. Na otvoritvi je bilo kar precej prodajalcev, ki so ponujali češnje, različno zelenjavo, cvetje, sadike, jajca, idrijske čipke in izdelke iz kamna. Bilo je tudi precej obiskovalcev in kupcev, ki so najprej pokupili češnje.

Nekateri pa so obisk tržnice izrabili za srečanje in malo poklepetali.

Za zaključek lahko rečemo še tole: Tržnica je bila odprta in do danes je delovala vse sobote in tudi pred prazniki. Njen obstoj bo v prihodnje odvisen le od kupcev in prodajalcev, zato Vipavci, vabljeni na tržnico.

Dodatna pojasnila in obrazce za vloge lahko dobite v Centru za razvoj podeželja TRG Vipava, Glavni trg 1, 5271 Vipava ali na telefonski številki 368 70 40.

Povabilo in izziv za ustanovitev Turističnega društva

V Vipavi se turizem prebuj, kar lahko opazimo po vse večjem številu obiskovalcev. Odprle so se tudi že prve spalne kapacitete pa tudi Vinoteka Vipava lepo deluje. Veliko vlogo pri razvoju turizma bi v Vipavi lahko opravilo tudi Turistično društvo. V Vipavi je tako društvo že lepo delovalo, a je pred leti zamrlo. Za ustanovitev novega Turističnega društva je kar veliko razlogov, ki izhajajo iz vsebine dela:

- koordiniranje dejavnosti, ki so skupnega pomena za razvoj in pospeševanje turizma v kraju in Sloveniji
- sodelovanje z drugimi turističnimi društvi in vezami, tako doma kot v tujini
- organiziranje oziroma sodelovanje pri turistični vzgoji in izobraževanju prebivalstva, zlasti mladine
- organiziranje ali sodelovanje pri organizaciji turističnih, kulturnih, zabavnih in drugih prireditev ter manifestacijah
- usmerjanje, organiziranje in vodenje akcij ter tekmovanj med člani za urejanje in olepšavo krajev ter objektov
- dajanje pobud za razvijanje, oblikovanje in poenotenje turističnih obeležij
- vzpodbujanje usklajenega izdajanja vzgojne, strokovne, turistične in ostale literature ter edicij turistično propagandnega značaja
- opravljanje javnih pooblastil in koncesij s področja turizma
- varstvo okolja, naravne in kulturne dediščine ter negovanja ljudskih običajev.
- sooblikovanje turistične ponudbe v kraju
- splošno informacijska dejavnost

Ob vsem tem je žalostno to, da je veliko virov sredstev na državnem in evropskem nivoju namenjenih za društva, ki jih v Vipavi ne koristimo.

Prepričani smo, da je v Vipavi in okolici veliko ljudi, ki bi radi delovali na turističnem področju, zato vabimo vse, ki bi radi delovali v Turističnem društvu, da se nam javite, kajti jeseni nameravamo sklicati vse zainteresirane in Turistično društvo na novo ustanoviti.

Dodatne informacije in pojasnila dobite v Centru za razvoj podeželja TRG Vipava, Glavni trg 1, 5271 Vipava ali na telefonski številki 368 70 40 ali na e-mail trg.vipava@siol.net.

Javite se nam!

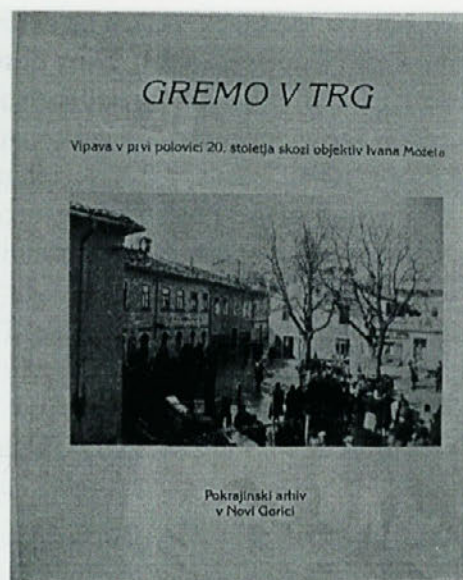
Knjiga GREMO V TRG

V Pokrajinskem arhivu smo dobili še nekaj knjig GREMO V TRG avtorice Metke Nusdorfer Vuksanovič. Knjiga prikazuje Vipavo skozi objekte fotografa Ivana Možeta. V knjigi je zbranih veliko starih fotografij Vipave in okoliških vasi.

Na zalogi imamo tudi knjige Tine Kodre OBRAČUN.

Knjige so naprodaj v TIC-u v Vipavi.

Jožef Člekovič

IZ USTANOV IN DRUŠTEV

IZ ŠGV

V zadnjih septembrskih dneh, ko vinarji in vinogradniki po Vipavskem in Krasu zaključujejo s trgatvijo, smo tudi na ŠGV, kjer se letos trudi 325 dijakin in dijakov v 12-ih oddelkih, že marsikaj postorili. Nadebudni prvoletniki so se v letošnjem šolskem letu npr. lahko prvič odločali med dvema drugima tujima jezikoma, in sicer med italijanščino in nemščino. Dijaški dom pa v svojih prostorih tokrat gosti 101 dijakinjo in dijaka. Prvi vtisi o domu se še oblikujejo, imamo pa že podatke (in vtise) z delovnega tabora v Bosni, pa prve vtise domskih dijakov o Vipavi ...

Bosna

Škofijska Karitas Koper in Škofijska gimnazija Vipava sta že osmič organizirali delovni tabor 'Streha nad glavo' na področju Škofijske Karitas Banja Luka v Republiki Srbski. Delovnega tabora se je udeležilo trinajst dijakov Škofijske gimnazije Vipava in en dijak z gimnazije Ilirska Bistrica,

spremljali pa so jih še upokojen zidarski mojster Marijo Vidalli, ravnatelj Škofijske Karitas Matej Kobal in profesor na ŠGV Jernej Vidmar. V nedeljo, 27. julija, so se po maši s terenskim vozilom in dvema kombijema odpravili proti Ljubiji. Stanovali so v župnišču v Ravski, z njimi pa je delal in živel tudi mladi par z Nizozemske. Razdeljeni so bili v dve skupini. Večja skupina je gradila

hišo mladi družini Matijević, ki je z dvema hčerkama živela v podrtiji. Manjša skupina pa je na novo prekrila strehi dveh hiš. Ko so bila dela zaključena, je družina svojo hvaležnost pokazala z veselico. Ljudje v Bosni so kljub preizkušnjam iz časov vojne in težkim razmeram, v katerih živijo, zelo gostoljubni. Živijo skromno, mnogi nimajo denarja niti za osnovno zdravstveno zavarovanje, vendar kljub temu ohranjajo vedrino in na življenje gledajo z veseljem. Gotovo se je vsak udeleženec tabora veliko naučil in videl, v kakšni bedi živijo ljudje po svetu.

Prostovoljci so si ogledali tudi Sarajevo in Jajce, potem pa so krenili proti Primoštenu na morje. Svoje potovanje so zaključili 6. avgusta, ko so se v večernih urah vrnili v Vipavo.

Meta K., 2.c

Prvi vtisi o Vipavi

Bilo je v prvih dneh, ko smo se še privajali na življenje v dijaškem domu Škofijske gimnazije Vipava. Prijazna domačinka, ga. Magda Rodman, nas je popeljala na ogled Vipave, njenih glavnih značilnosti in znamenitosti. Pripovedovala nam je, kako je bilo na območju današnje Vipave, ko so se po njenih tleh še sprehajali Rimljani. Ogled smo začeli na trgu Pavla Rušta (kjer smo se ob opisu smešnih pripetljajev iz zgodovine od srca nasmejali), pot pa smo nadaljevali po starih ozkih ulicah Vipave. Ogledali smo si ponos Vipave, cerkev sv. Štefana, v kateri so številne slike z več potreti znanih Vipavcev. Za konec pa smo obiskali še muzej starin. V njem je razstavljena bogata kulturna zapuščina, od pripomočkov za kuhanje do raznih oblačil, ki so jih ljudje uporabljali v vsakdanjiku in ob svečanih priložnostih.

Ogled je bil zelo zanimiv, saj smo spoznali kraj, ki nam bo v naslednjih štirih letih dom.

Samanta, Sandra, 1.c

Že v avgustu smo imeli spoznavni dan za prvoletnike. Mnenje treh dijakov iz prvega letnika bi lahko združili v misel: »Mislim, da je organizacija spoznavnega dneva zelo dobra ideja, ki bi jo morali uvesti po vseh šolah. Tako že prej spoznaš nove sošolce in sošolke, prijatelje in prijateljice, ki bodo s teboj delili šolske dni, pa tudi šolo in okolico.«

Letošnji četrtoletniki so kmalu po začetku pouka odpotovali na ekskurzijo v Pariz in so se – gotovo z največjim veseljem – prepustili odkrivanju znamenitosti tega velemesta, ki jim jih je slikovito predstavljal naš bivši profesor, g. Janez Vodičar.

Drugoletniki so kot vsako leto komaj čakali, da izpeljejo krst prvoletnikov, uradno in nadzorovano, seveda, pa kljub temu za nekatere manj, za druge bolj prijetno, kot pravijo 'fazani'. »Zanimivo je bilo spuščanje po vrvi, sicer pa je bil 'krst' predolg, pa tudi bleščice, s katerimi smo bili posuti, bi izpustili, saj se jih še cel teden nismo mogli otresti.«

Slovo od maturantov

Tudi od maturantov, lanskega 4.a in b smo se že poslovili, in sicer na prireditvi, ki jo je organiziral prof. Jernej Vidmar, povezovala Barbara Jež, dijakinja tretjega letnika ŠGV, za glasbeni uvod pa je poskrbela Meta Fajdiga na klavirju z otvoritveno himno Gaudeamus. Po uvodnem pozdravu prof. Vidmarja je sledil rektorjev govor, nato pa Meta Fajdiga za klavirjem in Katja Peric ter Mojca Batič na violini z Brahmsom in Schubertom. Med skladbama je Ivana Kobal prebrala nekaj pesmi letošnjih maturantov in odlomek iz knjige maturanta Dominika Šurca Darilo, nagrajene na literarnem natečaju.

Sledil je ravnateljev govor in podelitev spominskih diplom ter povabilo gostov na pogostitev v jedilnico.

Skozi celoten uradni del so lahko povabljeni spremljali projekcijo fotografij četrtih letnikov, na katerih so zajeti delčki njihovih doživetij skozi vsa štiri leta na ŠGV.

Organizator je bil s potekom proslave zadovoljen, vzdušje je bilo primerno slovesnosti dogodka, ko se maturantje poslavljajo od svojega štiriletnega doma, le nekateri profesorji smo "neopravičeno"

(iz različnih razlogov) zamudili ta pomemben dogodek, za kar se maturantom tudi opravičujemo in jih lepo pozdravljamo ter jim še enkrat – v imenu vseh – iskreno čestitamo za dobro opravljeno maturo; in sicer je v spomladanskem roku maturo opravljalo 60 dijakov – rezultat: 100 %, pa tudi povprečje točk je bilo nadpovprečno – kar 23,98. Imamo tudi rekordnih 11 zlatih maturantov: 8 dijakov in dijakinj je doseglo nad 30 točk (Tilen Marc, Veronika Ožbot, Boštjan Mavrič, Eva Ule, Ana Bajc, Marjeta Hrvatina, Katja Ipavec), trije pa

so dosegli vse možne točke (Gašper Ploj, Janja Vidmar, Dominik Šurc).

Jesenski športni dan se je zgodil (seveda kot rezultat priprav celotnega "športnega teama ŠGV" in profesorjev Grahor ter Breščak) vetrovnega 23. 9. 2008. Dijaki so se lahko odločili, da bodo "raftali" in plavali po Soči ali pa "pohajali po hribovskih in dolinah" – izbirali so med pohodom na Škavnico, Potjo po robu, pohodom na Šilentabor in naravoslovno-raziskovalnim dnevom v Strunjanu in okolici.

*Zbrala in uredila Irena Krapš Vodopivec,
prof. slovenščine*

IZ OŠ

Ob začetku šolskega leta

Komaj dober mesec pouka je minil, pa se mi zdi, da so počitnice, poletna toplota, načrtovanje za novo šolsko leto in nemirno pričakovanje sprememb daleč, v že skoraj pozabljenem času. Minil je prvi šolski dan, potrgali smo grozdje in že suho listje šumi pod nogami.

Med počitnicami smo prepleskali hodnike in nekatere učilnice, zvočno izolirali del mansarde v Vipavi, popravili poškodovano mrežo na igrišču v Podnanosu, dokupili nekaj pohištva in učnih

pripomočkov. Poletna neurja nam niso prizanesla. Med močnimi julijskimi nalivi je voda pritekla v učilnici glasbe in gospodinjstva, v knjižnico in v avlo.. Parket se je dvignil, sedaj sušimo tlake, popravili smo že streho in obnovili del zunanjšega ometa. Prihodnje poletje bomo morali popraviti parket v obeh učilnicah in knjižnici. In preseliti skoraj enaindvajset tisoč knjig, pravo zakladnico pesmi, zgodb, podob, znanja.

S tem šolski letom imamo naši šoli v vseh razredih predmetnik in programe devetletke. Osemletke ni več. Tako imajo sedaj vsi učenci med dnevi dejavnosti tehniške dneve, skoraj vsi več ur pouka tedensko in vsi cel kup učbenikov in delovnih zvezkov.

Prvič po zelo dolgem času se v šesti razred niso vpisali učenci iz Budanj, ker nadaljujejo šolanje v Šturjah. Imamo kar štirideset učencev manj kot prejšnje leto. Tudi pri zaposlovanju delavcev, ki jih je letos manj, smo že imeli prve težave. Vsi upamo, da se bodo v novozgrajena stanovanja v Vipavi vselile družine s šolarji.

Življenje in delo v šolskih stavbah mora potekati po programih, upoštevati moramo hišni red. Saj je v njem kar precej pravil, toda občutek imam, da so mladi vedno glasnejši, bolj nemirni, polni napetosti in energije, ki je ne znajo (zmorejo; ne želijo) sproščati v naravi, na igriščih, »na mesarjevih kladah«. Enajste šole iz Cankarjevih dni in iz dni naše mladosti ni več. Vsakomur se nekam mudi, v medsebojnih odnosih postajamo površni in površinski, stalno nezadovoljni, prezasičeni, nepotrpežljivi; pa tudi vase zazrti, prepričani v »moj prav«.

Skratka – za vzgojno-izobraževalno delo je vse več izzivov in zahtevnih nalog. Bomo zmogli svoje poslanstvo dobro opraviti? Imamo za to dovolj kompetenc, moči, podpore? Se znamo še prilagajati, iskati skupne rešitve; tudi kompromise, če hočete?

V naše šolske programe nismo vpletli velikih sprememb – saj so cilji osnovnošolskega izobraževanja že sedaj zahtevni in visoki. Spremljali bomo kazalce kakovosti in učinkovitosti našega dela ter se odzivali na izzive otrok, staršev in okolja. Vedno pogosteje slišimo za avtonomijo šole, pa je le-ta še dokaj nedorečena in vsak si želi znotraj tega pojma poiskati »svoj vrtiček«, ga obdelovati po svoje, včasih tudi s silo. In ravnesje se kaj hitro podre. Življenje pač ni niz zmag – ker se ob zmagah tudi porazi – življenje je tudi usklajevanje, dogovarjanje, prilagajanje. Morda vse te misli pišem pod močnimi vtisi septembrskih dni – začetni mesec v šolskem letu je nekaj posebnega. Poln papirjev, sestankov, načrtov, še nekaj nostalgčnih spominov na proste počitniške dni – in teža vsakdanjosti se večja.

Popestrili smo jo s športnimi dnevi v ajdovskem bazenu in na jesenskih pohodih. Košarkarji že trenirajo, tamburaši so nastopili na Dunaju, pevci pevskih zborov se upevajo. Za miselno telovadbo smo organizirali šolsko tekmovanje v logiki. Veseli smo, da je od dvaindvajsetih tekmovalcev kar trinajst osvojilo bronasto priznanje, sedem pa so jih bo udeležilo državnega tekmovanja, ki ga bomo pripravili kar v Vipavi za severnoprimorsko regijo.

Športniki so nas zastopali v državnih tekaških tekmovanjih v Žalcu in Smledniku, atleti pa na področnem tekmovanju v Novi Gorici.

Ob dnevu jezikov so se šestošolci učili angleščine, nemščine, francoščine, španščine in z velikim veseljem tudi japonščine. V okviru Festivala znanosti so si osmošolci ogledali jedrski reaktor v Podgorici in fizikalno-kemijske poskuse v Ljubljani,

Vsak dan je več popisanih strani v zvezkih, več likovnih izdelkov za razstave, več prebranih knjig..., skratka – šolsko delo poteka hitro po programih – in vsak dan smo bliže jesenskim počitnicam, pa tudi praznikom in dnevu šole.

Septembra smo v nesreči izgubili našega učenca. Delovnega, vljudnega fanta. Pogrešali bomo njegov nasmeh, njegovo dobrovoljnost, s katero je premagoval vsakdanje tegobe. S svojim zgledom nam je dokazoval, da je lepo živeti med goškimi griči. Ljubil je naravo, živel v njej, z njo in zanjo. Pogrešali bomo njegovo preprostost in radoživost.

Solze so se že posušile, ostalo je prazno mesto med sošolci, ostal je spomin in opomin.

»Življenje je čudna stvar:

na trenutke je presojno v podrobnostih,

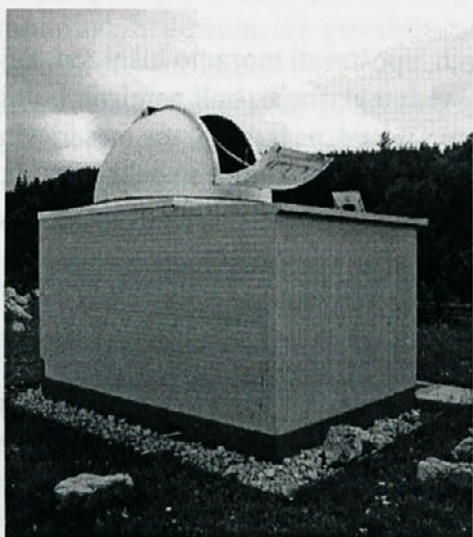
na trenutke v celoti motno«

(Simone de Beauvoir)

Šolanje, vzgajanje, učenje in poučevanje tudi.

Alenka Nussdorfer Bizjak,
ravnateljica

Observatorij Lipe

V četrtek smo bili na Lipah. Observatorij leži na jasi, ki je obdana z ograjo in električnim pastirjem. V kupoli je velik teleskop, pritrjen na betonski steber. Električno prejema iz sončnih celic, ki so na kupoli. Gornji del kupole se lahko premika levo in desno ter odpira. Prišli smo še ponoči, takrat smo gledali razsuto kopico M13 in Jupiter z njegovimi 4 največjimi lunami. Na začetku smo videli samo tri lune, ker je bila četrta v senci Jupitra. Opazovali smo tudi dvojno zvezdo Albireo v ozvezdju Labod. Ena je bila videti rumenkasta, druga pa modra. Lune nismo videli, ker je vzšla šele ob štirih zjutraj. V kupoli nismo smeli svetiti s svetilkami, ker je morala biti tema, da smo lažje videli skozi teleskop.

Aljoša Protič, 5.a

Jupiter

Jupiter smo gledali obe noči. S prostim očesom je viden kot navadna zvezda, vendar ne migeta. Vzšel je okrog polnoči na vzhodu. S teleskopom se vidi Jupiter kot krožna ploskev, njegove 4 lune pa so videti kot svetle točke: Evropa, Kalisto, Io in Ganymed.

Ima jih 66, a jih ne vidimo, ker so preveč oddaljene od Jupitra. Jupiter ima malce večjo gostoto kot voda. Od Sonca je peti planet po vrsti. Je rumene barve, na njem pa so oranžne proge. Zdel se mi je zanimiv, ker ima lune v nekem ravnem zaporedju.

Jure Kodre, 5.a

Nočno opazovanje

Kaj smo doživeli na astronomskem taboru?

Merili smo solarno konstanto

Uporabili smo naslednje pripomočke: škatlo, železno ploščo, termometer, tehtnico, štoparico, priročnik elementarne fizike.

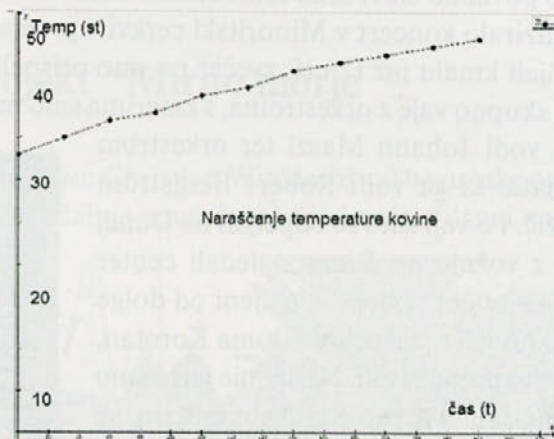
Stehtali smo pločevino, masa je znašala 0,4 kg. V tabelah smo našli podatek, da je specifična toplota železa 457 J/kg st.

V škatlo smo položili ploščo, pod njo pa smo postavili termometer. Sončni žarki so padali pravokotno na ploščo. Vsakih 30 sekund smo odčitali temperaturo. V tabelo smo vpisali podatke o spreminjanju temperature.

Amela Kurtič

Merjenje spreminjanja temperature

ČAS (s)	TEMPERATURA (°C)
0	33
30	35
60	37
90	38
120	40
150	41
180	43
210	44
240	45
270	46
300	47

Iz tabele in grafa je razvidno, da je sprememba temperature v 5 minutah znašala 14°C. Podatki nam omogočijo izračun povečane notranje energije plošče:

$$Q = m \cdot c \cdot \Delta T = 0,4 \text{ kg} \cdot 457 \frac{\text{J}}{\text{kg st}} \cdot 14 \text{ st} = 2560 \text{ J}$$

S pomočjo toplote in časa smo izračunali toplotni tok.

$$P = \frac{Q}{t} = \frac{2560 \text{ J}}{300 \text{ s}} = 8,5 \frac{\text{J}}{\text{s}} = 8,5 \text{ W}$$

Ta podatek nam pove, da se je naši plošči vsako sekundo povečala notranja energija za 8,5J. Ploščino plošče smo izmerili in dobili vrednost 200cm².

Nato smo še preračunali, koliko toplote bi prejela plošča s ploščino 1m².

Merjenje spreminjanja temperature

Po meritvah še izračun

Dobili smo podatek, da 1 m^2 površja prejme vsako sekundo 425 J toplote. V razgovoru z mentorji smo izvedeli, da Sonce pošlje v času 1 sekunde na 1 m^2 $1,4\text{ kJ}$ toplote (solarna konstanta) in da do površja Zemlje zaradi atmosfere pride kvečjemu 1 kJ toplote. Naša meritev je precej pod to vrednostjo, kar lahko opravičimo z napakami pri merjenju in izgubami, ki nastanejo, ko plošča prejeto toploto tudi oddaja. Iz tabele je razvidno, da je oddajanje toplote intenzivnejše pri višjih temperaturah, ko je prirastek temperature na plošči padel z 2 stopinj na 1 stopinjo.

Vanesa Bolčina, 8.b

Nepozabni Dunaj

V petek, 26. septembra, smo se tamburaši mladinskega orkestra osnovne šole Draga Bajca Vipava skupaj z našo vodjo, go.Vlasto Lokar Lavrenčič odpravili po Krpanovi poti, na Dunaj. V goste nas je povabilo slovensko tamburaško društvo Fermata, ki je v okviru svoje 25. letnice delovanja organiziralo koncert v Minoritski cerkvi v prvem dunajskem okraju. Izpred osnovne šole smo se odpeljali kmalu po 12 uri, zvečer pa smo prispeli najprej na Gradiščansko, kjer smo v Pandorfu imeli skupno vaje z orkestroma, s katerima smo nastopali naslednji dan: z orkestrom Ivan Vuković, ki ga vodi Johann Maszl ter orkestrom Fermata, ki ga vodi Robert Bergström Balažič. Po vaji smo se odpeljali na Dunaj in si z vožnjo po Ringu ogledali center mesta v nočni podobi. Utrujeni od dolge poti smo nato prispeli do doma Korotan, kjer smo prenočevali. Naslednje jutro smo si ogledali дворец Schönbrunn in se sprehodili po njegovem parku. Mislim, da nas je pogled nanj, vse do zadnjega, očaral. Porabljene kalorije na dolgem sprehodu smo nadomestili s kosilom v kitajski restavraciji, kjer smo na samopostrežnem baru poizkusili vse specialitete in mislim, da niso ostali lačni niti najbolj izbirčni, čeprav jim je »Wiener schnitzel« na nedeljskem kosilu bolj teknil. Popoldne je sledila skupna vaja v Minoritski cerkvi, ob 19. uri pa koncert. Najprej je vsak orkester nastopil posamezno, nato smo zaigrali vsi skupaj še šest skladb. Koncert je tako navdušil občinstvo, da se nam je na koncu pridružilo s petjem pri izvedbi pesmi Skalinada. Naslednji dan je sledil še en nepozaben dogodek, ko smo nastopili pri maši narodov v dunajski stolnici. Vsako leto konec septembra je namreč v Štefanovi cerkvi maša, pri kateri sodelujejo vse tuje govoreče katoliške skupnosti, ki živijo na Dunaju. K sodelovanju nas je povabil slovenski duhovnik na

V Štefanovi cerkvi s škofom dr. Franzem Scharlom

Skupni nastop v Minoritski cerkvi

Dunaju, g. Anton Štekl. Spremljali smo pesem »Marija, pomagaj nam sleherni čas« in očitno je slovenska pesem, združena z zvoki tamburic navdušila prisotne, saj so nas na koncu nagradili z aplavzom. Mašo je vodil dunajski pomožni škof, dr. Franz Scharl, ki nas je tamburaše še posebej lepo pozdravil, saj se je spominjal koncerta vipavskih tamburašev pred nekaj leti v župniji, kjer je služboval, preden je postal škof. Po maši je sledilo še druženje na dvorišču škofijske palače, kjer so ljudje različnih narodnosti

predstavljali vsak svojo državo s svojimi specialitetami, pesmijo, plesom in godbo. Tudi tamburaši smo zaigrali nekaj slovenskih. Za tem smo se odpravili na kosilo in nato pot nadaljevali domov v Slovenijo. Na poti pa se je zgodilo nekaj nepredvidljivega. Ko smo po postanku na Landzeitu (približno 100 km pred Dunajem), želeli nadaljevati vožnjo, naša »kobila« ni hotela »odjezditi«. Ker pa smo bili preveč polni lepih vtisov iz Dunaja, se nismo hoteli prepustiti slabi volji, ampak smo nevšečen dogodek izkoristili. Vzeli smo inštrumente ter pričeli igrati kar na parkirišču. Seveda nismo pozabili nastaviti klobuka in ker se je ustavljalo veliko ljudi, smo še dobro zaslužili. Ko se je zvečerilo in naš avtobus še vedno ni bil popravljen, so nas prijazni mimoidoči slovenski turisti sprejeli na svoj avtobus ter nas odpeljali v Slovenijo. V Ljubljani nas je nato že čakal g. Vidrih s svojim avtobusom in nas srečno pripeljal v Vipavo. Nepozabne dogodivščine na izletu in fantastičen nastop na Dunaju so nas tako prevzeli, da nam bodo zagotovo ostali še dolgo v spominu.

Anja Ličen

IZ CUIO

Socialno pedagoški projekt "Mirno morje"

Po izbruhu vojne na tleh nekdanje Jugoslavije je Avstrijec Christian Winkler zbral begunske otroke iz nekdanjih jugoslovanskih republik in se z njimi podal na enotedensko jadranje. Glavni namen

Posadka iz Vipave

Za spomin

projekta, pri katerem je prvo leto sodelovalo 17 otrok na treh jadrnicah, je bil že takrat odpravljanje predsodkov ter učenje strpnosti. Od svojega nastanka je projekt rasel kvantitativno in kvalitativno in se vsebinsko vse bolj širil. Danes je projekt Mirno more osnova za delovanje različnih skupin in socialnih struktur. Poleg vojnih sirot in begunskih otrok so v projektu zajete tudi druge skupine otrok iz otroških in mladinskih domov, sirotišnic, domov za begunce ter ustanov za otroke z motnjami v telesnem in duševnem razvoju, iz skupin z obrobja družbe, pa tudi otroci in mladostniki iz urejenih razmer. V mirovni floti 2008 je sodelovalo 80 jadrnic s približno 750 udeleženci - otroki in vzgojitelji - 25 različnih narodnosti.

V letošnjem projektu smo sodelovali tudi trije predstavniki našega Centra, dva učenca in mentorica.

Na jadrnice smo se vkrcali v Sukošanu in še isti večer izpluli na otok Ugljan, kjer smo prenočili. Naslednji dan smo zopet jadrili in se srečevali z ostalimi udeleženci v različnih krajih. Za učenca je bilo bivanje na jadrnici in jadrnanje zelo

Marko in Barbara za krnilom

Jutro v Kukljici

Življenje na jadrnici se je izkazalo kot primerna oblika učenja, saj omogoča intenzivno socialno učenje ter nudi možnost za pridobivanje novih in drugačnih, za življenje pomembnih izkušenj ter znanja. Morje, jadrnica in posadka zahtevajo medsebojno skrb, upoštevanje in spoštovanje. Takšen način preživljanja časa nudi mladim možnost učenja prevzemanja odgovornosti zase in za druge, timskega sodelovanja, razvijanja socialnih veščin, razreševanja konfliktov na ustrezen način, obvladovanja strahu in izražanja zdrave tekmovalnosti.

*Tanja Princes,
vodja ŠŠD*

Priznanje glasilu Studenček

Zadnji petek v septembru je že enaindvajset let rezerviran za srečanje specialnih in rehabilitacijskih pedagogov Slovenije.

Letošnje srečanje je pod pokroviteljstvom vzgojnega zavoda v Višnji Gori potekalo v Stični in njeni okolici. Na njem so bila najzaslužnejšim delavcem podeljena priznanja Antona Skale, šestim glasilom zavodov Slovenije pa priznanja za najkvalitetnejše glasilo republike Slovenije.

Glasilo Studenček, ki ga oblikujejo učenci našega Centra s svojimi literarnimi in likovnimi prispevki je ponovno prepričalo komisijo, da je med enaindvajsetimi prispelimi glasili nagradila tudi naše.

Iskrene čestitke ustvarjalcem.

*Ivica Petrič,
spec. pedagoginja*

Novo šolsko leto v Centru

Že smo zakorakali v novo šolsko leto, saj so počitnice za naše učence in mladostnike hitro minile. Prav zaprav so za nekatere bile zelo kratke, saj smo vrata centra odprli že 17. avgusta, ko so se vrnili prvi učenci, zato zanje 1. september ni povsem prvi šolski dan. V tem šolskem letu smo dobili le 3 novince, njim in staršem smo prve šolske dni posvetili posebno pozornost, tako, da so se seznanili z vsemi dejavnostmi, ki v ustanovi potekajo.

Šolsko leto pričenjamo s 103 učenci in varovanci, od tega je 82 osnovnošolcev in 21 odraslih oseb v programu institucionalnega varstva odrasli, otrok v dnevni obravnavi pa je 25.

Za vse njih v ustanovi potekajo različni vzgojno-izobraževalni, zdravstveno-terapevtski in socialni programi. Da pa je življenje v Centru zanimivejše, poskrbimo s številnim razširjenim programom šole. Tako se lahko učenci vključijo v 21 različnih interesnih dejavnosti, ki popestrijo šolski vsakdan in naredijo usposabljanje v instituciji pestrejšo in zanimivejšo. K polepšanju septembrskega začetka šole so poskrbeli naši dolgoletni prijatelji, motoristi. Ti so naše učence in mladostnike ponovno razveselili s svojim obiskom. Seveda ni ostalo samo pri ogledu in občudovanju motorjev, ampak

so se z njimi tudi popeljali po krožni vožnji skozi Vipavo. Najbolj junaškim in vztrajnim je uspelo, da so se na motorjih in »bajkerjih« zapeljali večkrat. Tako to srečanje na 3. sredo v septembru postaja tradicionalno in našim otrokom v veliko veselje.

Tede prej, pa so naše otroke razveselili konji in kočije ter kočijaži, ki so Center prvič obiskali. Prav tako so pripravili za naše učence in mladostnike vožnjo z vozovi in kočijami po Vipavi. Tudi njih so se razveselili, občudovali konje, jih trepljali ter božali. Najbolj pogumni so konja tudi zajahali, seveda ob pomoči vodnika in izkušene hipoterapevtke. Sklenili smo, da bo tudi to srečanje postalo tradicionalno, tako da so nam člani društva Doli – društva za oživljanje lokavškega izročila, obljubili, da bodo razveseljevali naše otroke tudi v prihodnje.

Da bi izkoristili lepe septembrske dni, smo za učence organizirali več športnih dnevo, dnevo dejavnosti zunaj Centra in ekskurzij, v oktobru pa nas čaka teden otroka, z osrednjim motom »Nekoga moraš imeti rad«. O tem pa bomo pisali kdaj drugič.

*Dr. Erna Žgur,
ravnateljica*

Konji

V šoli se že pridno učimo. Dogajajo se nam zanimivosti. V sredo so nas obiskali konjeniki društva Dole. S štirimi kočijami smo se peljali po Vipavi. Peljala sem se trikrat.

Konji so bili ubogljivi, vozili so kot so jih vodili kočijaži. Konja sem pobožala, njegova dlaka je mehka, koža pa topla. Rada bi imela konja doma. Ta dan mi je bilo zelo lepo.

*Simona Črešnar, 9. r.
Mentorica Irena Kranjc*

Društvo Razmetano podstrešje

Dejavnosti Društva v šolskem letu 2008/2009:

S pričetkom novega šolskega leta v našem društvu zopet organiziramo dejavnosti za vse generacije. Vse našteje aktivnosti potekajo v prostorih Društva za kreativno preživljanje prostega časa Razmetano podstrešje v Stari šoli v Vipavi in so brezplačne. Za nadaljnje informacije kontaktirajte navedene osebe ali pa obiščite spletno stran društva <http://www.drustvorp.eu/web/>.

Za otroke pripravljamo:

- **ŠAH**

Vsi ljubitelji strateških iger: tisti, ki radi tuhtate in tisti, ki igrate šah le za zabavo – lepo vabljeni v naše društvo, kjer organiziramo delavnico šaha!

Animator: Gašper Naglost (gasper.naglost@t-2.net)

Petek, 18.30-19.30.

- **ZIMSKO POČITNIŠKO VARSTVO**

Animatorki: Špela Bizjak (041 605 057) in

Nika Kovačevič (041 814 401)

V času med zimskimi počitnicami (če bo dovolj otrok).

- **DRAMSKA SKUPINA**

Društvo ima svojo lastno dramsko skupino, ki vsako leto uprizori priložnostne igre.

Animatorki: Nika Kovačevič, Špela Bizjak

Priložnostno.

Za mlade organiziramo:

- **INŠTRUKCIJE ZA OSNOVNE IN SREDNJE ŠOLE**

V društvu zbiramo prostovoljce, ki bi bili pripravljeni nuditi inštrukcije osnovnošolcem in srednješolcem. Ti inštruktorji imajo možnost pridobivanja obveznih izbirnih vsebin prek podajanja brezplačnih inštrukcij sošolcem ali prijateljem, vsem ostalim pa inštrukcije po zelo ugodnih cenah. Če bi rad pomagal kot inštruktor ali pa potrebuješ pomoč pri učenju, me kontaktiraj.

Kontaktna oseba: Monika Fajdiga (031 880 228)

Za obiskovalce vseh starosti pa ponujamo:

- **POTOPIŠNA PREDAVANJA**

Za vse, ki radi spoznavate tuje pokrajine in drugačne kulture prek pripovedovanja drugih bomo tudi letos poskrbeli z zabavnimi, zanimivimi in poučnimi obiski pustolovskih gostov.

Animator: Matej Naglost (051 329 577)

Priložnostno, ob sobotah.

Na prihodnjem predavanju, ki bo v soboto, 11. oktobra ob 19.00 v prostorih društva, nam bo ga. Martina Naglost predstavila svoje potovanje v Izrael. Poleg splošnih značilnosti, osebnega vpogleda in doživljanja dežele, boste izvedeli tudi, s kakšnimi dogodivščinami se je srečala njena družina ter seveda, kaj jim je najbolj ostalo v spominu. Pridite, mogoče vas bo prav Izrael navdušil in opogumil v nove dogodivščine – potovanja.

- **LITERARNI VEČERI**

Vljudno vabljeni vsi, ki uživate ob prebiranju poezije ali proze ter spoznavanju znanih ali manj znanih literarnih ustvarjalcev!

Animator: Martina Naglost (05 36 65 343)

Priložnostno, ob sobotah.

- **UMETNIŠKE RAZSTAVE**

Za vse, ki radi profesionalno ali zgolj ljubiteljsko ustvarjate likovna dela ali pa se ukvarjate s kiparstvom ali fotografijo, ste glasbeno ali kako drugače nadarjeni, vam društvo ponuja svoje prostore za razstavljanje vaših del in poskrbi za otvoritev razstave.

Info: Martina Naglost (05 36 65 343)

- **MALA BRIŠKOLIJADA**

Vsi, ki bi radi ob dobri družbi vrgli še partijo kart, vabljeni v soboto, 18. oktobra ob 18.30 v prostore društva. Prijavnina znaša 1 EUR na par. Zmagovalni par dobi nagrado!

Info: Monika Fajdiga (031 880 228)

*Pripravila
Monika Fajdiga*

Uspešni Vipavski tamburaši

Člani kulturnega društva Vipavski tamburaši so tudi to leto pokazali, da se lahko s pridnostjo, disciplino in trdim delom pride do uspehov. Ko je januarja že kazalo, da Vipavski tamburaši ne bodo obstajali več, je upravni odbor napel vse moči in pripeljal društvo iz krize. Tako je dirigentsko palico mladinskega orkestra od gospe Vlaste Lokar Lavrenčič prevzela mlada in perspektivna glasbenica **Neža Žgur**, ki je že od prej vodila starejši orkester. Ker se je društvo zavedalo, da mora poskrbeti tudi za podmladek, so julija ustanovili še otroški orkester, ki ga vodi **Meta Praček**. Tako v društvu prevladujejo mladi, vendar ne smemo pozabiti tudi na "ta stare". Ti s svojo močno voljo in veselostjo spodbujajo "ta mlade".

Mladinski orkester je skupaj s starejšim imel 13. 4. 2008 pomladni koncert v osnovni šoli na Erzeltu. Tam so navdušenemu občinstvu zaigrali ljudske skladbe, ki jih je s svojim glasom obogatila Sara Furlan, z violino pa Meta Praček in originalne tamburaške skladbe, med katerimi so se z dvema Vodopičevema

skladbama spomnili stopetdesete obletnice njegovega rojstva. Mladinski orkester je predstavil tudi popularne skladbe, pri katerih sta lahko svoj talent pokazali flavtistka Jana Fajdiga in Polona Praček na solo braču. Koncert so, kot se spodobi, zaključili z Avsenikovo Slovenija, od kod lepote tvoje. Starejši tamburaški orkester Vipavskih tamburašev ali "ta stari", kot se/jih imenujemo, je 30.5.-1.6. 2008 obiskal, skupaj s starejšo folklorno skupino Vipava, Festival folklornih skupin v Lukavici v Bosni in Hercegovini. V petek so imeli, kot edini tamburaški orkester med samimi folklornimi skupinami, na prostem nastop, kjer so se zelo dobro odrezali, saj so prejeli številne pohvale. Te pohvale pa niso šle samo na račun igranja, ampak tudi njihove družabnosti. Tamburaši so se namreč zelo dobro ujeli z domačini pa tudi z ostalimi nastopajočimi. Tako so se naslednjega dne

udeležili piknika, kjer so okušali njihovo rujno kapljico, se smejali različnim anekdotam in že delali načrte za prihodnost. Seveda pa se niso mogli odreči glasbi, zato so poprijeli za tamburice in piknik obogatili s slovensko glasbo. Ogledali so si še grad v Garčevici in džamijo, potem pa odrinili domov. Slovo je bilo še posebej težko od družin, ki so jim nudile prenočišče.

"Ta stari" so 22. 6. odprli poletno sezono nastopov. V sodelovanju z Lovskim pevskim zborom so imeli celovečerni koncert v domu na Gradišču, kjer so pričarali ljudski večer. Poslušalci so lahko uživali ob spominih iz svoje mladosti, ko so poslušali kako moški glasovi in tamburaški zven ustvarjajo tiste, pri mladini že skoraj pozabljene, ljudske pesmi.

Potem pa so mladinski orkester Vipavskih tamburašev 27.6. v sodelovanju s tamburaškim orkestrom Folklorne skupine Javorje iz Šmartnega pri Litiji, priredili dalmatinski večer. Melodije Dalmacije so najprej izzvenele na gradu Bogenšperk pod okvirom grajskih večerov. Tamburašem so se pridružili še Fantje s'pod velba, ki so prijetno popestrili večer. Ta je uspel, prav tako kot je uspela ponovitev na gradu Štanjel, dne 29. 6. 2008. Oba tamburaška orkestra sta nam najprej zaigrala dalmatinske plese, potem pa so Fantje s'pod velba zapeli pet dalmatinskih pesmi. Dalmatinski večer so seveda zaključili vsi skupaj. Oba orkestra in mladi fantje so občinstvo popeljali v same dalmatinske bisere, med katerimi ni manjkala ne Cesarica ne Galeb i ja in Vela Luka. Po silovitem aplavzu pa so zaigrali še krono dalmatinskih ljubezenskih pesmi Da te mogu pismom zvati. Melodije, ki so jih izvalili tamburaši iz svojih instrumentov in fantje iz svojih grl, so poslušalce ponesle na valove morja, kjer so mirno jadrati in že okušali slanost morja ter gledali, kako sonce tone vanj.

Vipavski tamburaši v Črni gori

Bolj ko se je približeval avgust, bolj smo bili mi, mladinski orkester, živčni. To pa zato, ker smo bili povabljeni, da se od 31.7 do 3.8.2008 udeležimo Mednarodnega tamburaškega festivala v Bijelom Polju v Črni gori. Vaje smo imeli skoraj vsak dan, zadnji teden pa res vsak dan. Vadili smo in vadili, saj je naša dirigentka Neža Žgur želela, da smo 100% pripravljeni. Ko smo vse znali in smo

že imeli utrjene prste, je napočil 30.7., ko smo odšli proti Črni gori. Čakala nas je dvajseturna vožnja, na kateri pa nam ni bilo dolgčas, saj smo spoznali še Petrove tamburaše iz Šempetra v Savinjski dolini. V četrtek, naslednji dan, ko

smo prispeli v Mojkovac, kjer smo naslednje štiri dni spali v hotelu, smo se Vipavci hitro odpravili na tonsko vajo, saj smo imeli že isti večer nastop. Igrali smo na velikem odru, ki je bil postavljen na trgu v centru Bijelega Polja. Pred odrom se je razprostirala dolga, široka in tlakovana ulica, kjer se je vedno trlo ljudi, še posebej pa v času koncerta. Levo in desno so bili bari, trgovine in park, ki pa so ga preurejali. Festival je odprl Otroški orkester Črne gore, za njimi pa smo že bili na vrsti mi. Vsak instrument je imel svoj mikrofonski sistem, saj je za ozvočenje skrbel pravi mojster. Zaradi tega pa si napak nismo mogli privoščiti. Poslušalcem smo najprej zaigrali dve ljudski Prekmurski plesi ter Dekle in fantič. Z njima smo predstavili našo lepo in drago nam Slovenijo. Nadaljevali smo s tremi popularnimi skladbami: Plesno skico, Boogie rock ter Lambado. Pri Boogie rocku sta občinstvo očarala s svojima izvrstnima soloma na bisernici Marko Vitković in Jure Žgur. Slednji je pri Lambadi poprijel tudi za harmoniko. Poslušalci so bili navdušeni, saj so nam po nastopu hodili čestitat, našo dirigentko pa zasuli z intervjuji. Takoj po nastopu pa smo že dobili povabilo

za Novi Sad, kjer od 5.9. do 7.9. poteka mednarodno tamburaško tekmovanje. Prosili so nas, če bi igrali medtem ko žirija usklajuje svoje ocene in mi smo, željni novih nastopov ter krajev, z veseljem pristali. Ko smo se preoblekli, smo poslušali še ostale orkestre in moram reči, da so bili odlični. Vsak dan so nam organizatorji postregli z najboljšimi tamburaškimi orkestri iz Hrvaške, Srbije, Črne gore, Bosne in Hercegovine, Makedonije, Madžarske in Rusije. Ti orkestri so s seboj pripeljali tudi odlične pevce ter druge glasbenike. Tako smo spoznali svetovno znanega ruskega tenorista, hrvaško divo Vero Svoboda in še mnoge druge. Navdušeni nad festivalom pa smo se z dvema orkestroma, katerih imeni naj zaenkrat ostaneta še skrivnost, zmenili, da skupaj priredimo koncert v Sloveniji ali pa v njihovi domovini. V petek sta Neža Žgur in naš spremljevalec Kruno Vitković šla k županu, kjer so se zbrali vsi predstavniki tamburaških orkestrov. Tam so si izmenjali darila, pohvale pa tudi vizitke. Neža in Kruno sta za darilo izročila nagelj izvezen v idrijski čipki, kar je delo Romane Prelc. Prav tako pa je gospa Romana na dirigentkino tuniko prišla motive v idrijski čipki. Tako slovenske simbole poneseemo tudi s seboj v svet. Isti dan, v petek, smo imeli tudi piknik, kjer je vsak dobil svojo ribo, Kruno pa je za posladek dobil še intervju s Črnogorsko televizijo. Zadnji dan festivala smo bili vsi povabljeni na večerjo, kjer smo rajali do jutranjih ur. Tako smo po triurnem spancu v nedeljo zjutraj odjadrili domov. Trudni od spanca, ki ga ni bilo, polni vtisov in novih poznanstev, smo velik del poti prespali, preostali del pa se pogovarjali. Vsi smo bili mnenja, da bi v Sloveniji moralo biti več takih tamburaških festivalov (sedaj je samo eden v Dragatušu). Za tak festival pa je seveda potrebno veliko sposobnih ljudi, kar pa so Črnogorci imeli, saj sta bili organizacija in varnost popolni.

Po festivalu v Črni gori smo imeli štirinajst dni zasluženih počitnic, med katerimi pa smo nastopali v Spodnji Idriji na občinskem in farnem prazniku. Sedaj pa se intenzivno pripravljamo na nastop v Novem Sadu, konec oktobra bomo šli v Starčevo na mednarodno tekmovanje tamburaških orkestrov, za december pa pripravljamo sakralni program.

Vsem, ki nas podpirate, se najlepše zahvaljujemo, saj se zavedamo, da brez vas poslušalcev, predsednika, upravnega odbora, sponzorjev in še mnogih drugih ne bi bilo nas.

Meta Žgur

Državne prvakinja

Začelo se je pravzaprav v Pivki, v soboto, 24. maja, ko so bile ajdovsko-vipavske balinarke na tekmovanju desetih primorskih ekip nepremagljive in so se kot primorske predstavnice tako uvrstile na državno prvenstvo, ki je potekalo v Postojni.

Ženska balinarska ekipa Društva invalidov Ajdovščina-Vipava se je na nedavnem državnem prvenstvu Zveze športnih invalidov Slovenije v Postojni okitila z zlatom in se veselila pokala ekipnih prvakinj. Balinarke iz Ajdovščine Milica Jejčič, Marica Bratina, Nives Ferjančič in Vipavke

Ana Velagič, Sonja Marc in Anuška Lavrenčič so brez izgubljene igre osvojile prvo mesto. Ajdovsko - vipavska naveza v tej sestavi tekmuje dve leti, vodi jih selektor Vojteh Ferjančič. Člani društva so pod vodstvom Benamina Valiča tudi sicer zelo aktivni in redno posegajo po najvišjih mestih v kegljanju, pikadu in tudi v igranju briškole. Še naj igrajo, se veselijo in zmagujejo!

Sonja Marc

Naši starosvetniki

Tilka Kebe, roj. 18.9.1911 v Dolenjem jezeru, Cerknica, pri spravilu drv

Med nami živi že od leta 1937, ko se je iz Jugoslavije preselila k bratu Jožetu v Vipavo, ki je bila takrat pod italijansko okupacijo.

Ob njenem visokem jubileju ji iskreno čestitamo.

ZA DOM IN DRUŽINO

Zibel – krsta, rojstvo – smrt

Bliža se 1. november, dan spomina na vse drage, ki jih ni več med nami. Pesnik **Tone Pavček**, ki je pred kratkim praznoval svojo 80-letnico življenja, o smrti razmišlja takole:

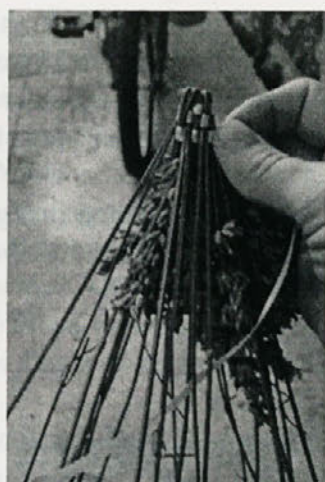
Potem ko se človek sam v sebi sooči s smrtjo, potem ko je v njem zbranih vedno več smrti bližnjih, potem ko se tišina smrti začne razblinjati in spreminjati v govor z njimi, ki so odšli na ono stran, da bi bili tudi tu, v nas prisotni, potem veš, da je tudi v smrti življenje.

Zato mi je blizu misel, da sta rojstvo in smrt, da sta zibel in krsta sinonim, ki ga ne razdvojiš, ne ločiš, a ki ju vso kratko pot do izvira do izliva razrešuješ in ne razrešiš. A ni uganka. Je le izpolnjevanje smisla, ki je bil v nas položen že na samem začetku.

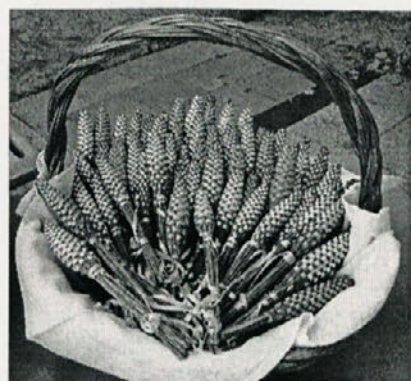
Zato pogrebni zvonovi ne pojo: Prah si in v prah se povrneš, ampak tudi v smrti slavijo življenje. Kajti ves širni prostor sinonima rojstvo – smrt, zibel – krsta je pokrajina zelenega, bivanja, radosti telesa in duše, da smo, da dihamo, da ljubimo, da živimo. Tudi z njimi, ki so tam, kjer je večina človeštva.

Oratorij nekoliko drugače

Brez mnogih besed, dolgih razprav in posebnih priprav je v vipavskem župnišču potekala počitniška delavnica posebne vrste. Za precej julijskih popoldnevov je župnijska kuhinja postala prostor druženja, sproščenega dekliskega klepetanja in izmenjave tekočih novic ob izdelovanju butaric iz sivke. Težko je reči, kaj od tega je bil glavni vir motivacije za veselo prihajanje v farovž, dejstvo pa je, da so dekleta združile prijetno s koristnim: imele so se lepo, se nekaj novega naučile ter naredile lepe in uporabne izdelke.

Za uvajanje v pletenje je bilo dovolj sivke na župnijskem vrtu, a ko je te zmanjkalo, se je delo šele dobro začelo. Hkrati z narejenimi butaricami je namreč raslo tudi število darovalcev sivke, saj se je vest o predelavi dišečega cvetja počasi širila po vsej župniji. Da ni šlo nič v škodo, dokazujejo tudi *pouštrčki* (oz. blazinice po slovensko): kar se je cvetja osulo ali je bilo neprimerno za spletnje, so posušile in ga spravile v lične vrečice iz blaga, ki so jih prispevale posamezne šivilje.

Smeh in besedno poigravanje v župnišču je izzvenelo hkrati z odcvetelo sivko, za spomin pa je pustilo preko tristo butaric in več kot sto polnih vrečic.

Ob delu se je porodila zamisel, da bi »smrad za molje« ponudili župljanom v zameno za prostovoljne prispevke za misijone. In tako so bili izdelki na voljo zadnji dve avgustovski nedelji pred

župnijsko cerkvijo. Odslej bodo vipavski molji od začudenja nad prelepimi butaricami kar pozabili na njim tako ljubo luknjanje volnenih oblačil in odev. Zaradi lepih, a varljivih pouštrčkov pa tudi ne bodo mogli mirno spati in odlagati jajčec – pobrali bodo šila in kopita ter se odselili tja, kjer še ne vedo, da se lahko sivko koristno uporabi.

Za lep zaključek akcije pa ste poskrbeli vsi, ki ste s svojim darom pokazali velikodušnost in pripravljenost pomagati ljudem, ki nimajo problemov z molji, ampak z osnovnimi sredstvi za preživetje. Hvala in iskren boglonaj vsem! Lahko zapišemo tudi to, da je denar že v varnih rokah misijonarja Janka Kosmača, ki deluje na Slonokoščeni obali.

Pobudnik, organizator, mentor in vse ostalo celotnega projekta je bila »teta kuharica«, gospa Marija. Njej in vsem, ki so kakorkoli pomagali in sodelovali pri tem projektu, se lepo zahvaljujemo in se obenem priporočamo za prihodnje leto.

Namesto zaključka pa si dovolim še en uvod. Naj poskusim:

Nekateri se še spomnite časov »tet in stricev«, okrog katerih so se zbirali otroci in mladi ter se učili raznih ročnih del ali zgolj poslušali modrosti in zgodbe prejšnjih rodov. V glavnem se je to

odvijalo brez predhodnega organiziranja in velikih stroškov, velikokrat nenačrtovano in spontano, vedno pa povsem prostovoljno in verjetno prav zaradi tega v obojestransko zadovoljstvo: mladih, da so se nekaj naučili, in starejših, da so znanje in izkušnje koristno uporabili ter posredovali naprej. Poletno spletnje butaric je lep primer obujanja tega in se je že dobro prijelo. Tokrat pa lahko z veseljem poročam o ...

Kdo ve, morda se bo tako začelo poročilo o naslednji medgeneracijski izmenjavi? Mogoče bo prav ta zapis še komu v razmislek in spodbudo, da bi del svojega znanja in veščin na podoben način delil z drugimi.

Martina Krečič

Pismo z dopusta

Večkrat grem na obisk k priletni gospe Mariji, ki že nekaj let preživlja svoje življenje v domu ostarelih. Najbolj jo razveselim s pripovedjo o lepih doživetjih iz narave, ki je sama ne more več občudovati od blizu. Vidi le košček travnika z drevesom, ki sta pred oknom njene male sobice. Ko je stopila v dom ostarelih občanov, so se njena obzorja stisnila za okno in le v mislih kdaj poroma s spomini na svoje lepo podeželje, kjer je dolga leta živela čisto blizu cvetja, potoka, travnikov, vinogradov in lepih njiv, kamor je s starši hodila obdelovat domačo zemljo.

Obljubila sem ji, da bo letos šla z menoj na dopust s čudnim prevoznim sredstvom. Želela sem ji, da bi delili vsaj nekaj mojih lepih doživetji iz dopusta v Savinjski dolini.

Bila je lepa poletna nedelja. Že nekaj dni sem občudovala lepote naše dežele v Savinjski dolini in želela to deliti z gospo, ki se brez vozička ne more sprehajati tako kot jaz. Odločila sem se, da bo gospa Marija odslej z menoj oz. ob meni na dopustu. In tako sem ji pisala pismo in jo z njim popeljala na potovanje v deželo, ki je še nikoli ni videla. Takole sva odpotovali skupaj:

Malo mrzlice pred odhodom, nekaj skrbi po nepotrebnem, če nisva kaj pozabili, je vse v kovčku, zdravila, denar, dokumenti, očala, pisma, naslovi, obleka za mrzlo in toplo vreme. Že greva z avtom do Ljubljane proti Kamniku in zavijeva v Savinjsko dolino, ki se kopa v soncu. Sproti občudujeva lepe planine, svežo naravo, vse pokošeno, visoko v hribih slovenske domačije, kjer še moka živina, kjer se dobi domače mleko v golidi, uživa domači sir, specialni savinjski želodec in skutne štruklje. Narava je lepa in čista, ljudje prijazni, še vedno naseljene hiše po grapah ob Savinji in visoko v bregu. Tod bo še živel slovenski rod, obe sva tega veseli, kajne moja Marija?

Duhovno naju je obogatila maša v kapelici pri Špehu na planini Raduha 1400 m nad morjem med dišečim planinskim cvetjem, levo od naju se je pasla čreda živine z zvenci okrog vratu. Po dolgem času je Marija spet zaduhala vonj po svežem kravjeku, ki ga je poznala iz mladostnih dni. In potem sva si ogledali čudo narave, prekrasno Snežno jamo 80 m pod zemljo, kjer je bil zrak ogret na eno stopinjo. Sprva je osvetljena, potem pa nas je 25 v skupini s prijaznim vodičem hodilo s karbidovkami naprej, kot pravi raziskovalci podzemlja. Počasi smo stopali po ozki, 700 m dolgi stezi, in tu smo prišli v »jedilnico«, kjer so nam postregli s šilcem domačega žganja. Pognalo nam je kri po žilah in nas malo pogrelo. Na god Marije Magdalene, 22. julija, sva si ogledali prekrasen Mozirski gaj, ob njem Savinjo, čisto in žuborečo. Posebno lepo nama je bilo v Gornjem gradu, kjer sva videli veliko in lepo katedralo, ob njej pa še muzej orožja, obrti in raznih zbirk starih predmetov.

V hiši, kjer sva bivali, so naju zjutraj postregli z bogatim zajtrkom v lepi domači izbi z Bogkovim kotom, gospodarjevo sliko, lončeno pečjo, prelepimi rožami na oknih, vse tako domače in naše. Čeprav sta gospodinja in gospodar imela veliko dela, sta našla vsak dan čas tudi za naju dve. V prijetnem klepetu smo si izmenjali marsikaj lepega. Potarnala sta še, da 'ta mlada' še ni šla v hlev h kravam in da oba mlada živita tako brezskrbno in da so še vse skrbi na njiju. Potolažili sva ju, naj malo počakata, da se bo vse uredilo, naj

pustita času čas, 'ta mlada' da ima samo 22 let. Drugi pri tej starosti še norijo po 'diskotih' in ne vedo, kaj bi počeli. Njihova pa je že mati in lepo skrbi za dveletno hčerkico, ki je poskakovala med nama dvema. In potem gospodar skrivnostno pove, da sta z ženo že bila tudi pri njenih starših, da bi se 'ta mlada' spravila skupaj, kakor Bog zapove. In tudi njena mati je povedala, da je treba to 'koruzo' posekati in še in še sva se z njima pogovarjali. In kako je nas Primorci ocenil ta možakar, ki ima naravo 'pod komando' visoko v hribih, tudi ko treska in grmi? Da imamo Primorci denarja in da mislimo, da je povsod na svetu tako lepo vreme, kot na Primorskem, da pridejo k njemu nagi in bosi, v dveh urah jih že zebe, ko v hribih tako hitro pridiš nevihta. In obe sva se mu nasmejali, ker je bil zelo pristen in je imel deloma tudi prav. Seveda ni poznal naše zveste spremljevalke burje in tudi ne vročega poletnega sonca, ki nam dodobra izsuši naravo. Razložili sva mu, da tudi nam ne pada z neba ravno mana. Za vse se je treba potruditi.

In kaj sva spoznali z Marijo na tem najinem dopustu visoko v hribih, kjer srečaš tujca na vsakem koraku? Da smo Primorci res malo razvajeni ljudje, pa ne od včeraj, to velja za danes, da nam zemlja povsod rodi, da lahko pridelamo vsega, če se malo potrudimo. In da je to res, sva iz avta prinesli domačega vipavskega vina, ki se mu pravi sauvignon z Zemona, kjer je posebna lega za to vino, in gospodinja za prijaznost podarila dva platojčka zrelih marelic iz Vipavske doline. Svetovali sva ji, naj naredi iz njih domačo marmelado, da bo z njo delala krofe gostom ali palačinke. Nerodno ji je bilo, ker take marmelade ni še nikoli naredila. Hitro sva ji povedali, kako naj to napravi in naslednji dan nama je vesela pokazala lepo zložene in napolnjene kozarce marelične marmelade. Občutek je bil pri njej in pri naju zelo lep, čutili sva lepe, pristne človeške odnose, kakor jih v nobenem trgovskem centru ne moreš doživeti.

In ko sva se po tednu dni poslavljali od prijaznih ljudi v Savinjski dolini, nama je gospodinja z nasmehom dala za popotnico dva litra domačega mleka, da ga bova doma pili kislega, dva litra sladkega mošta iz jabolk in kilogram domačega mesa za nedeljsko kosilo. In tako sva priromali veselo domov v Vipavko dolino, kjer je zemlja dodobra osušila v tednu dni, odkar je nisva videli. In kljub vsemu lepemu, kar sva skupaj preživeli na dopustu, sva rekli ob koncu: povsod je lepo, a doma je najlepše.

Moja draga Marija je moje pismo prebirala in prebirala in doživljala moje počitniške dni tako blizu in doživeto, da je vsem pripovedovala, kako lepo je bilo, ko sva bili skupaj in je ona pozabila na štiri stene, na voziček, ki jo spremlja od jutra do večera, na samoto, ki jo kdaj objame in z lepimi spomini na vse zapisano ohranja dobro voljo. Počitniško pisemce pa je skrbno spravila v predal, kamor spravlja vso svojo pošto in ko rabi trenutek sprostitve, ga spet vzame v roke in bere.

Magda Rodman

Ljudska svetnica Judinja Lavrin

V kripti cerkve v Vipavi je baje pokopana ljudska svetnica Judinja Lavrin o kateri se je širil glas, kot Priporočnici za zdravo pamet.

Ata mi je nekoč, ko sem obiskoval gimnazijo, pripovedoval o njej. Povedal mi je, da sem njen potomec, kar mi je mnogo kasneje potrdila tudi žlahtna sestrična Majda Klemenž. Judinja Lavrin je obvladala mnogo poklicev ter imela petnajst otrok. Za njeno družino je poleg članov družine delalo tudi petnajst dekel in hlapcev in vsi so skupaj jedli za eno mizo in iz enega kotla. Bila je tako modra, da je svetovala tako kronanim glavam, kot tudi zadnjemu hlapcu in vsem vmes. Pridobila je veliko premoženje in ko je zaspala v Večnost so jo pokopali na najbolj častno mesto: v kripto dekanjske cerkve v Vipavi (Trgu).

Na njen grob so začeli prihajati predvsem inkognito mnogi politiki tedanje Evrope pa tudi častniki, profesorji, zdravniki... v glavnem poklici v katerih odločitve odločajo o usodi mnogih ljudi. O njej je krožila anekdota, da se pri Priporočnici za zdravo pamet ni mudil niti en bedak.

S pojavom nacionalizmov pa so se romanja na njen grob končala. Začelo se je obdobje morij svetovnih razsežnosti in pregonov. Evropo in Svet je zajelo barbarstvo (mnoge je zapustil zdrav razum) in ljudsko svetnico Judinjo Lavrin Priporočnico za zdravo pamet so poradiral iz glav in tudi od drugih!

Zelo lepo bi bilo, da se njen grob ponovno označi z napisom, da je tam pokopana Judinja Lavrin N.P.VM.

Ing. Pavel P. Premrl

ISKRICE

Bodi zvest samemu sebi; iz tega sledi – kakor noč sledi dnevu – da se ne boš mogel pretvarjati pred nikomer. (W. Shakespeare)

Našel boš

ljudi, ki se pritožujejo nad svojimi časi v prepričanju, da je bilo samo nekdaj lepo... Če se ti zdijo prejšnji časi lepi, je to zato, ker niso več tvoji. (sv. Gregor iz Nise)

Kadar smo srečni, smo vedno veseli; kadar smo veseli, pa nismo vselej srečni. (Talmud)

Dober človek dela dobro sebi, kruti pa muči sam sebe. Krivični pripravlja goljufiv zaslužek, kdor se je pravičnost, pa resnično plačilo. (Pregovori)

Veličina našega življenja je v zvestobi poklicnim dolžnostim. To je pot popolnosti, vse drugo je utvara. (Franc Sodja)

Oditi iz samega sebe in iti proti bližnjemu, ki ga vidimo dan za dnem, je dolgo potovanje. (Julien Green)

Vest ni nekaj priučenega, je kot nekakšen radar, čudovita zadeva. Če bi mu sledili, bi nam bilo jasno, da se je za svobodo treba vedno znova boriti. (Pino Mlakar)

Ni boljšega načina, da izzivaš zavistnega človeka, kot je to, da vedno kažeš zadovoljen obraz. (Diogenes)

Hočete biti srečni nekaj trenutkov? Maščujte se. Hočete biti srečni za vedno? Opuščajte. (Lacordaire)

Trpljenje so niti, s katerimi je stkano blago veselja. (Henri de Lubac)

ZA RAZVEDRILO

OB TRGATVI

	SAMORODNA TRTA, IZABELA (PO DOMAČE)	NEKDANJA VINSKA KRALJICA IZ LOŽ PRI VIPAVI		ŠTEFAN VIDMAR	VRTSA IGRE S KARTAMI	PRIPADNIK MEHIŠKEGA INDIJANSKEGA PLEMENA	AVTOMOB. OZNAKA RIJEKE	DEL. KMEČKEGA VOZA	SEVERNO ATLANTSKI PAKT	
SASA MARC			TRTNA ROŽGA INDUSTRIJSKA RASTLINA							
SORTA TRTE Z BELIMI GROZDI										POVRŠINSKA MERA
ŽELEZOV OKSID			SREDINA NASTOPA VZDEVEK AM. PREDSEDNIKA ESSENTO WERJA				GRŠKA ČRKA SLIAJ			
EDEN VELIKIH JUDOVSKIH PREROKOV								ORANJE KEM. ZNAK ZA KROM		
LUCIJAN BRATUŠ			IZTREBEK, DREKEC OKOSTJE						AVTOHTONA VIPAVSKA SORTA TRTE	
LETNI ČAS TRGATVE						ORODJE ŽANIČ STAROGRŠKI JUNAK				AVTOHTONA VIPAVSKA SORTA TRTE
PRIPADNIK JUŽNO-AMERIŠKIH INDIJANCEV			BREZALKOH. PIJAČA KEM. ZNAK ZA RADIJ					IVO ZUPAN OMLATEN SNOPI ŽITA		
DANES, JUTRI							NEIMENOVANA OSEBA ŠTEVNIK, EDEN			
IZSTOPANJE PREBAVIL, ORGANOV TREBUŠNE VOTLINE					ŽOLNI PODOBEN PTC AKO					
DALMATINSKO ŽENSKO IME				VRSTA GLASBILA, TOLKALA						
SESTAVIL VLADIMIR ANŽEL	ANTON TOMAŽIČ			PRIPOVEDNA PESNITEV			BOG PASTIRJEV IN ČRED V GRŠKI MITOLOGIJI			

REŠITEV iz 85. št. VG:

VODORAVNO: šipa, SK, cigareta, Sebastjan, Krelj, ata, psi, Noe, od, dol, pi, kobra, ISO, oko, ti, stvar, Barbka, Kiel, patolog, ulna, RL, Čita, Sas, Tea, JJ, Kurd, Paavo, računar, IM, ao, Ibiza, Adi, Plavac, tonik, zapora, Anica. NAVPIČNO: diskus, APZ, Postila, rola, slovenska, AP, ski, ala, učivo, cer, por, Trubar, Šibenik, prednica, Igalo, obala, az, pasjek, at, prata, Art, Otročja, on, Eja, biblija, ani, stator, kot, Vidic, Kanada, aga, omika.

PRISPEVKI ZA VIPAVSKI GLAS OD 1.7.2008 DO 30.9.2008

Bajc Mira	Beblerjeva	10 €
Benko Lidija	Ajdovščina	20 €
Bizjak Marija	Gradišče	30 €
Clemenž Majda	Ljubljana	15 €
Cotič Marija	Vinarska	10 €
Ferjančič Boža	Portorož	20 €
Florjančič Ana	Škofja Loka	10 €
Furlan Ana	Francija	20 €
Furlan Darinka	Francija	30 €
Koren Anica	Francija	20 €
Mahnič Štefka	Brestovica	40 €
Makuc Dorica	Nova Gorica	20 €
Meze Ivanka	C. 18 aprila	10 €
Nikolič Anica	Srbija	10 €
NN		10 €
Marija Prelec	Ljubljana	20 €
Rehar Ivan Bernard	Francija	30 €
Rehar Torkar Štefka	Francija	20 €
Silvester Martin	Ljubljana	20 €
Smrekar Jožica	Škofja Loka	10 €
Trošt Zora in Jelko	Podraga	15 €
Virant Mara in Jožko	Vojkova	20 €
Vižintin Efka	Nova Gorica	15 €
Žvanut Jože	Podraga	20 €
Skupaj		445 €

Vsem se najlepše zahvaljujemo!

Svoje prispevke lahko nakažete tudi na TRR KS Vipava 01336-6450860755
s pripisom ZA VIPAVSKI GLAS.

VIPAVSKI GLAS - **glasilo KRAJEVNE SKUPNOSTI VIPAVA**
 OKTOBER 2008
 720 izvodov

Uredniški odbor:

Gizela Furlan - urednica, Magda Rodman, Vladimir Anžel, Boris Ličen in Breda Butinar - lektorica

Pisne prispevke lahko pošljete na e-naslov: vipavski.glas@gmail.com

VSEBINA

Iz naše preteklosti

Zgodovina Vipave v očeh poznavalca	stran 1
V Trubarjevem letu na poti do novih spoznanj	stran 11

Predstavljamo vam

Matija Erjavec – župnik in dekan v Vipavi	stran 14
---	----------

Živeli so med nami

Nekaj spominov na brata Franceta	stran 19
Dnevnik Ivana Ščeka	stran 23
Ob 80-letnici smrti Draga Bajca	stran 24
Aleksander Vovk	stran 28
Da spomini ne zamro – kronika družine Semenič	stran 30

Iz naše občine

Kako smo volili v DZ 2008	stran 36
---------------------------------	----------

Iz naše KS

Iz dela KS Vipava	stran 37
Likovna razstava	stran 37

Iz TIC-a

Kmečka tržnica	stran 38
Povabilo in izziv za ustanovitev Turističnega društva	stran 39

Iz ustanov in društev

Iz ŠGV	stran 40
Iz OŠ	stran 42
Iz CUIO	stran 47
Iz društev	stran 50

Naši starosvetniki	stran 54
--------------------------	----------

Za dom in družino

Zibel – krsta, rojstvo - smrt	stran 54
Oratorij nekoliko drugače	stran 54
Pismo z dopusta	stran 56
Ljudska svetnica Judinja Lavrin	stran 57
Iskrice	stran 54

Za razvedrilo

Križanka	stran 59
----------------	----------

Ridovščina
SP 0
VIPAVSKI
2008

352.9(497.4 Vipava)

0117695,86

COBISS c

LIBRARY OF THE UNIVERSITY OF VIENNA

